T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM

ANABİLİM DALI

ENFORMEL SEKTÖRDEKİ EMEK SÜREÇLERİNİN İLİŞKİSEL ANALİZİ: ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tahsin BAŞKAVAK

Ankara – 2013

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM

ANABİLİM DALI

ENFORMEL SEKTÖRDEKİ EMEK SÜREÇLERİNİN İLİŞKİSEL ANALİZİ: ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tahsin BAŞKAVAK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sema Yıldırım BECERİKLİ

Ankara – 2013

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM

ANABİLİM DALI

ENFORMEL SEKTÖRDEKİ EMEK SÜREÇLERİNİN İLİŞKİSEL ANALİZİ: ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Sema BECERİKLİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Doç.Dr. Sema BECERİKLİ (Danışman)	.....
Doç.Dr. Funda Başaran ÖZDEMİR	.....
Yrd. Doç.Dr. Melike AKTAŞ YAMANOĞLU	.....

Tez Sınavı Tarihi 04.10.2013

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİNERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(17./12./2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Tahsin BAŞKAVAK

İmzası

Tahsin

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ……...……..1

1. Tarihsel Maddeci Analiz Yöntemi……8

2. Çalışma Evreni ve Örneklem……..11

3. Çalışma Verilerinin Toplanması……..…….……...12

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, KENTLİLEŞME VE YOKSULLUK

1.1. Göç Kavramı……13

1.1.1. Türkiye'de Göç Kavramına Genel Bir Bakış...…….....15

1.1.2. Türkiye'de Zorunlu Göç……18

1.1.2.1. Zorunlu Göç ile Gelen Mülksüzleşme……20

1.1.2.2. Göç Sonrası Mülksüzleşme ve Geçim İmkanları……....21

1.2. Kent Kavramına Genel Bir Bakış……....24

1.2.1. Kentlileşme Kavramı…….....25

1.2.2. Kentsel Yaşama Uyum……...27

1.2.3. Mekanlar Yaratarak Kente Direnme ve Özgürleşme…….....27

1.3. Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk…….30

1.3.1. Yoksulluğa Tarihsel Bir Bakış……32

1.3.2. 'Yoksulluk' un 'Yoksunluk' a İndirgenmesi…….....33

1.3.3. Yoksulluğa Bir Bakış Örneği…….....34

1.3.4. Neoliberal Ekonomik Politikalar ve Türkiye'de Yoksulluk…….....37

1.4. Artı Nüfus Kavramı…….....41

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ GÜCÜNÜN ETNİKLEŞMESİ VE ENFORMEL SEKTÖR

2.1. İş Bölümü ve Zihinsel Üretim…….47

2.2. Sermaye Birikiminin İhtiyaçları…….....50

2.3. Enformel Sektör…….....52

2.3.1. Enformel Sektörün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi ……...53

2.3.2. Türkiye'de Enformel Sektör……...55

2.4. İş Gücünün Etnikleştirilmesi……...58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GERİ DÖNÜŞÜM ve ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ

3.1. Geri Dönüşüm, Geri Kazanım ve Tersine Lojistik……..……65

3.1.2. Türkiye'de Atık Kağıtların Geri Dönüşüm Yoluyla Kazanılması…….....67

3.1.3. Ankara'da Atık Kağıtların Geri Dönüşümü……74

3.1.4. Ankara'da Atık Kağıt İşçileri……..76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENFORMEL SEKTÖRDEKİ EMEK SÜREÇLERİNİN İLİŞKİSEL ANALİZİ

(ANKARA'DA ÇALIŞAN HAKKARİLİ ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ İLE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME)

4.1. Çalışmanın Bulguları ve Yorum…….…….....79

4.1.1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Verileri……79

4.1.2. Çalışmanın Metodolojisi…….....83

4.1.3. Göç ile Gelen İşsizlik ve Çözüm Arayışları…….84

4.1.4. Göç ile Gelen Mülksüzleşme……87

4.1.5. Çift Yönlü Dışlanma…….91

4.1.6. Enformel Sektörde Atık Kağıt İşinin Konumlanması……...93

4.1.7. Emek Süreçlerinde Atık Kağıt İşçileri ve Resmi Devlet Kurumları Arasındaki İlişki……...……...97

4.1.8. Atık Kağıt İşçiliğinde Emeğin Özgül Niteliği ve Soyutlama Süreci…...101

4.1.9. Atık Kağıt İşçilerinin Emek Süreçlerinde Kent ve Kentli İle İlişkiler…119

SONUÇ……126

KAYNAKÇA……...139

EKLER……151

FOTOĞRAFLAR……...164

ÖZET……...166

ABSTRACT……167

GİRİŞ

Kentsel yoksulluğun ortaya çıkışı, insanların bağlı oldukları ve kendilerini var ettikleri yapılardan koparılıp mülksüzleştirilerek proleter/işçi haline getirilmesi süreci ile bire bir paralellik göstermektedir.

Çalışmada mülksüzleştirilme ve iş gücüne katılım irdelenmiş; mülksüzleştirilmenin ücretli iş gücüne katılımın bir parçası olduğu vurgulanarak bunun maddi üretim, toplumsal ilişkiler ve süreçlerden yola çıkılarak incelendiğinde en açıklayıcı haliyle anlaşılabileceği savunulmuştur. Kapitalizmin her an ve her yerde kendisini yeniden üretme gerekliliği, sonsuz sermaye birikimi gerekliliğiyle birleştiğinde artık-ürüne el koyacak koşulların gelişmesi için sömürünün derinleştirilmesi zorunludur. Sömürünün derinleştirilmesi ise işgücünün daha kolay yönetilebilir, mümkün olduğunca kontrol altına alınabilir olması ile birlikte de emek karşılığı ödenen ücretlerin duruma ve şarta göre en alt düzeyde belirlenebilmesi gereklidir. Sermaye birikimini en üst düzeye çıkarmanın en temel yolu artık ürüne mümkün olduğunca yüksek ölçüde el koymaktan geçmektedir. Bunun için de kapitalizmin işleyiş yasalarındaki en önemli faktör emeğin ücretlerini olabildiğince düşük tutmaktır. Emeğe ödenecek ücretlerin düşük seviyede tutulması için ise ırkçılık bir ötekileştirme, işgücünü etnikleştirme temelinde devreye giren faktörlerden bir tanesidir. İş gücünü etnikleştirme, göç ettirme yoluyla yerinden yurdundan etme ve mülksüzleştirme ile de beraber yürüyen bir süreçtir. Yerinden yurdundan etme yoğun işsizlik ortamında kentlere yedek bir sanayi işçi ordusu yaratmaktadır. Bu yedek işçi ordusu kendi iş olanaklarını da kendisi enformel olarak

üretebilmekte ve/veya güvencesiz, düşük ücretle çalışmaya daha kolay razı olabilmektedir. İş gücünü etnikleştirme kimi işleri belli bazı etnik kökenlerin yapması temelini yarattığı gibi aynı zamanda işgücünü bölmeyi ve işçi sınıfının muhtemel birleşik mücadelesinin önüne geçmek ve direnişini kırmakla da ilgilidir. Kendi içlerinde bölünmüş, önyargılarla dolmuş bir toplumsal sınıf, içlerinde kökleşmiş kültürel önyargılar nedeni ile sömürüye karşı ortak mücadele için bir araya gelmekte zorlanacaktır.

İş gücünün etnikleşmesi, aynı zamanda toplumun bir kesiminin aşırı sefalet içinde olmasına ve düşük düzeydeki işleri o kesimin yapmasına meşrulaştırma temeli de sağlamaktadır.Sınıfsal yapının bölünmesi ile sınıfın farklı katmanları birbirinin denetimcisi, kolluk kuvveti görevini de görecektir. Sınıfın içine yerleştirilmiş bu güvensizlik tohumları işçi sınıfı mücadelesinin önünde sermaye birikimini daha da artırmaya yarayan yalnızlaştırma ve katmanlaştırma sağlamaktadır.

İş gücünün etnikleştirilmesi özellikle enformel sektördeki işler için üretimin işlevsel olarak artışını da sağlamaktadır. Enformel sektördeki meslekler özellikle de sokakta yapılan işler, tüm ailenin beraber çalışmasına ve böylelikle kuşaktan kuşağa aktarılan mesleki eğitime daha uygun bir özellik göstermektedir. Enformel sektördeki, özellikle sokakta yapılan işlerde, iş sürecinin kendisi kent ve kentli ile iletişime geçilen bir süreçtir. Sokaklar çalışma mekânları ve çalışma sürecinde sokakta geçirilen zaman da kentli ile olduğu kadar, resmi kurum temsilcileri ile de birebir yüz yüze gelinen zamanlardır. Mekân ve zamanın birbirini üreten bu durumu iş sürecinin hem aynı işi yapan insanların birbiriyle iletişim kurdukları ve birbirlerini

yönlendirdikleri, etkiledikleri, ürettikleri hem de kendi dışlarında olan kent insanı ile iletişime geçtikleri, onlar hakkındaki yargılarını, hükümlerini, oluşturdukları bir süreç olduğunu gösterir. İşin niteliğine göre değişmek üzere, enformel sektör çalışanlarının bizzat "iş"leri kurdukları iletişimlerin temel unsuru olabilmektedir.

Bu teze temel olan sorunsal, enformel mesleklerin emek süreçlerinin kent, kentli ve resmi devlet kurumları ile ilişkisellikliğidir. Bu ilişkiselliği çözümleyebilmek için Ankara'da atık kağıt toplayan işçilerin kent, kentli ve resmi devlet kurumları ile olan ilişkilerini getirdikleri tanımlar açığa çıkartılmakta ve bu tanımlar emek sürecinin kavramlarıyla ilişkilendirilerek çözümlenmektedir. Cumhuriyetin kuruluş döneminden bu yana başkent Ankara sürekli göç almıştır. Doğaldır ki, gelişen kent her alanda yeni ürün, kullanım değeri ifade eden malzeme üretimi, temizlik ve düzenleme işçisi, burjuvazinin lüks ihtiyaçlarını karşılayacak sektörel işgücü ihtiyaçlarına sahiptir. Sonradan başkent olan Ankara'da da doğal olarak işgücü civar kentlerden gelen göçmen ailelerden çıkacaktır ve göçmen işçiler dünya ekonomisinde niteliksiz emek pazarında önemli bir yer tutmaktadırlar.

Son yirmi yılda Doğu'da süren savaş veya çatışma ortamı, köy boşaltmaların etkisi ile diğer illere olduğu kadar Ankara'ya da Doğu illerinden olan göç artmıştır. Köy boşaltmalar ve çatışma ortamı sebebiyle zorunlu olarak göç eden Kürtlerin Doğu'nun Hakkari, Van, Kars gibi şehirlerinden gelen bu yeni dalgası, yaşamak için gerekli olan temel unsurların sıkıntısıyla da karşı karşıya kalmışlardır. Barınma, yiyecek, sağlık gibi temel sorunlar ve bunları karşılamaya yönelik iş ve çalışma ihtiyacı, çözülmesi zor sorunlar olarak bu insanların karşılarına dikilmiştir.

Çalışmada Doğu illerinden göç ile başkente gelen ve enformel sektörde atık kağıt işi yapan atık kâğıt işçilerinin emek süreçlerinin, kent, kentli ve resmi kurumlarla kurdukları ilişkiyi belirleyen temel unsur olduğundan yola çıkılmıştır. Atık kağıt işçilerinin Ankara'da doğup büyüyen ya da yıllarını bu şehirde geçiren etkin kimliklerin parçası olan insanlarının yanında, hem etnik köken hem de sınıfsal olarak şehrin ötekisi olan bir konumunda oldukları düşünülmektedir. Atık kağıt işçilerinin, mekânsal iletişimlerden, kişisel iletişime kadar ulusal kimlikleri ile sınıfsal kimlikleri iç içe geçmiş bir şekilde değerlendirilmektedir. Aynı etnik kökene sahip fakat sınıfsal olarak üst konumda olan bir kişi ötekilik konumunu bir noktaya kadar kırabilmekteyken, hem Kürt hem de atık kağıt işçisi olan bir kişi bu iki kimliği birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir. Emek süreçleri ise sürecin –çöpte çalışma, pis ve kirli kıyafet gibi - kendi özellikleri itibariyle onları kentliye yabancı bir konuma sürüklemektedir.

Bugün kapitalist üst sınıflar tüm dünyada kendilerini siteler, Avm'ler içerisinde korumalar, güvenlik önlemleri, cihazlar arasında korumaya almakta; 'kötü' imgesini fakirler, işsizler, geri dönüşüm işçileri, evsizler, dilenciler, sokaklarda çalışan çocuklar ve ebeveynleri üzerinden yürütmektedir. Orta ve küçük burjuvazi ise kendi yaşam alanlarında aynı imgeleri gene bu yoksul sınıflar üzerinden zihinlerinde yaşatmaktadır.

Üst sınıflara göre orta ve küçük burjuva, bu yoksul sınıflar ile mekânsal iletişime daha fazla sahiptir. Bu sınıflar arasında sokaklarda, yollarda, lokanta, kafe ve barlarda kişisel iletişim söz konusudur. Fakat yerleşmiş bir düşünce olarak bazen

de hiç farkında olunmadan, bu sınıfların sistemden kaynaklanan yoksullukları, gayri meşru işleri, bireysel suçları olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Sistemin tüm ekonomi politik açıkları, yoksulluk üretimi ve sömürüsü gözden kaçırılmakta; yoksulluk bireysel bir suç olarak görülmekte, bir nevi zenginlik ve sömürü kutsanmaktadır.

Burada atık kağıt işçilerinin sınıfsal olarak kavramsallaştırılmalarıyla ilgili bir noktaya da değinmekte fayda vardır. Atık kağıt işçilerinin belli bir patronun emri altında çalışmamaları ve devletçe belirlenmiş belirli yasaların içinde olmama durumları onları sınıf dışı bir konuma itmez. Büyük çoğunluğu kayıt dışı ve taşeronlaşma ağırlıklı yürüyen ekonomik sistemde, resmi çalışma koşulları ve istatistikleri üzerinden sınıfsal yapıları belirleyip değerlendirmek mantıksızdır. Atık kağıt işçilerinin gelir düzeyleri bu ülkedeki diğer proleterlerin ortalama gelir düzeyiyle hemen hemen aynıdır. Haftanın altı günü işe çıkıp, pazar günü tatil yaparlar ve topladıkları materyalleri toplama ardiyelerine veya geri dönüşüm fabrikasına satarlar. Bir kısmı gayri resmi de olsa toplama ardiyelerine sahip olan küçük patronların emrinde, belli bir oranı toplama esasınca çalışır. Evinde kendi dikiş makinesi ile diktiği elbise başına para alan konfeksiyon işçisine benzemektedirler. Bir yanıyla da geri dönüşüm fabrikalarının kayıt altına alınmamış, kilo başı hesabıyla ücret alan gayri resmi işçileri gibidirler. Atıkları çöplerden toplayarak ayrıştırma maliyeti, fabrikaya nakliye ile birlikte, firmalara yüksek maliyette gelmekte; atık kağıt işçilerinin emekleri bunlara göre daha ucuza mâlolmaktadır. Onları ötekileştiren unsurlar, düşük gelir düzeyleri, kent soylunun tiksineceği çöplerin başındaki görüntüleri, elleriyle ekmeklerini çıkarmaları ve Kürt

kimlikleridir. Bu konuda ayrıca Kürt kimliği üzerinden oluşturulan kavruk, inatçı, terörist, feodal, bağnaz, rahatsız edici gibi ırkçı tanımlamaların etkilerinin de üzerinde durmak gerekir.

Atık kağıt işçileri etnik ve sınıfsal kimlikleri itibariyle, birçok politika ve değişiklikten direkt etkilenen bir yapı göstermektedir. Örneğin sigara yasağı atık kağıt işçilerini iş süreçlerinde etkilemiştir. Ankara özelinde daha önce barlar sokağı Sakarya'dan dışarıya yayılmış, yasak ile beraber tekrar Sakarya Caddesi'nde yoğunlaşmıştır. Sakarya Caddesi dışında sigara kontrolünün fazlalığı, çözüm olarak dış caddelere dağılmış barların kapanması ve Sakarya Caddesi'ne geri dönüşünü doğurmuştur. Bunun sonuçlarından bir tanesi de kâğıt işçilerinin de Sakarya'ya doğru kayışları demektir. Çünkü çöp giderek gece orada daha fazla çıkmaktadır ve bu çöplerin fabrikaya götürülmek için taşınıp birikeceği yerler de yakın civarlarda olmak zorundadır. Bu örnekte görüldüğü gibi, atık kağıt işçileri birçok mekânsal politikanın da direkt etkileneni durumundadır. Aynı durum etnik kimlikleri ile ilgili Doğu bölgelerinde çatışmaların arttığı zamanlarda, kente yansıyan genel ırkçı hava açısından da söz konusudur.

Atık kağıt işçiliğinin çoğunlukla göç eden Kürtler tarafından yapılması iş gücünün etnikleşmesiyle ilgili bir durumdur. İş gücünün etnikleşmesi sonucu da atık işçileri olan Kürtler hem sınıfsal hem de kültürel bir ötekileşmeye tabi olmaktadır. Bu durum aynı zamanda devam eden göçlerle atık kağıt işçiliğinin göç eden Kürtler eliyle yeniden üretimi haline de gelmektedir. Bu ötekileştirme de göçmen Kürt işçilerinin iletişim pratiklerine yansımaktadır. Atık kağıt işçileri mesleklerinin yapısı

gereği kentin cadde ve sokaklarında emek süreçlerini gerçekleştirmekte; bu süreçlerde de kent, kentli ve resmi kurumlarla ilişki içinde olmaktadırlar. Bu da onların göç ettikleri kentlerde kurdukları ilişkilerin emek süreçlerinden ayrı ele alınamayacağını göstermektedir. Geri dönüşüm sektörünün büyümesi atık kağıt işçileri üzerine kimi baskıların yönelmesine sebep olmuştur ve bizzat bu baskılar onların kurdukları iletişimde etkili olmuştur.

Çalışmanın örneklemini Ankara'nın Kızılay semtinde çalışan Hakkarili atık kağıt işçilerinin bir kısmı oluşturmaktadır. Çalışma boyunca açıklanmaya çalışılan kavramlar, örneklemi oluşturan atık Kağıt işçilerinin emek süreçlerinin kent, kentli ve resmi devlet kurumları ile ve kendi aralarındaki ilişkiselliğin etkilerini, oluşum ve dönüşümlerini incelemeye çalışmıştır. Bu araştırma aracılığı ile enformel sektördeki emek süreçlerinin ilişkisel analizinin yapılması hedeflenmiştir. Enformel sektördeki emek süreçlerinin etnikleşmesinin sonuçlarını, kent ve kentli ile ilişkilenmede etkilerini, enformel sektör emekçilerinin toplumsal, tarihsel özne olarak varlıklarını ve politik duruşlarını çözümlemenin bu ilişkisel analiz verilerini sağlayacağı düşünülmüştür.

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde göç, kentlileşme ve yoksulluk kavramları ele alınmıştır. Bu bölümde Türkiye'de göç kavramı incelenerek zorunlu göç ile gelen müksüzleştirilme ile kentsel yaşama uyum çabaları incelenmiş; kentsel yoksulluk ele alınarak, göç ile kentlere gelenler artı nüfus kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Türkiye'deki yoksulluk, neoliberal politikalar ile ilişkisi

doğrultusunda incelenmiş; kentlerde artı nüfus haline gelen göçmenlerin enformel sektörde aradıkları geçim çareleri ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde işgücünün oluşumu açıklanmaya çalışılmış, iş bölümü ve sermaye birikimin ihtiyaçları ele alınarak enformel sektörün ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. Enformel sektörün gelişim süreci ile birlikte iş gücünün etnikleşmesi, sektörün temel özelliklerinden bir tanesi olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde geri dönüşüm sistemleri ve gelişimi incelenmiş; Türkiye'de atık kağıtların geri dönüşüm yoluyla kazanılması ve Ankara'da atık kağıt işinin ortaya çıkarak gelişimi ve atık kağıt işçileri ele alınmıştır.

1. Tarihsel Maddeci Analiz Yöntemi

Çalışmada, temel olarak tarihsel maddeci perspektif benimsenmektedir. Çalışmada, düşünce yöntemi olarak neden tarihsel maddeci bakış açısının kullanıldığını kavramak için yöntemin temel özelliklerini incelemek faydalı olacaktır.

Tarihsel maddeci analiz temel anlamda Karl Marx ve Friedrich Engels'in kendilerinin de tarihsel, siyasal, ekonomik içerik, metin ve ideolojik çözümlemelerde kullandıkları yöntem olarak eleştirel analizdir. Marx ve Engels bu analizi farklı alanların incelenmesinde bir yöntem olarak ekonomik koşullardan, siyasi söylemlere, romanlardan ve kutsal kitaplardan, şiirlere kadar çok geniş bir yelpazede

kullanmışlardır. Eleştirel Analize, metni geniş anlamıyla bütüncül olarak ele alırsak Marksist Siyasal Ekonomi Analizi veya Tarihsel Maddeci Eleştirel Metin Analizi isimleri de kullanılabilir. Burada metinden kasıt, salt üretilmiş bir meta olarak metin değil, üretici emeği de kapsayacak şekilde metnin ürettiği metin'dir. Tarihsel Maddeci Eleştirel Analiz ilkelerini esas olarak Marx ve Engels'in 1847'de Alman İdeolojisi'nde formüle ettikleri şu görüşlerden alır:

> "Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim amaçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirlerinin içine girmiş durumdadır ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler. Egemen sınıfı meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince de sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler; bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıflarının bütün genişliğince egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar, düşünürler, fikir üreticileri olarak da egemendirler ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimi ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların düşünceleri, çağlarının egemen düşünceleridir." … Ve bu sınıf, "kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin çıkarı olarak göstermek zorundadır, ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır."(Marx ve Engels, 2008:75).

Tarihsel Maddeci Eleştirel Analizin başlangıç noktası gerçek insanın, gerçek yaşam ilişkileri ve iletişimidir. İnsanların hem hazır buldukları hem de kendi eylemleriyle yarattıkları maddi yaşam koşullarıdır.

Tarihsel Maddeci Eleştirel Analiz metin çözümlemesinde metni genel iletişim sürecinde koşullarından soyutlamadan, iletinin toplumsal anlamı ve sonuçları üzerinde durarak inceler. İncelemelerinde metni soyut bir yazı, fotoğraf, film, kitap, söz, söylem vb. gibi değil onu üreten koşulların ve üreticisinin sosyal yaşam ve toplumsal üretimdeki koşulları ve yeri ile de ilgilenerek inceler. Örneğin, simgesel üretim olarak bir kitabın metin olarak incelenmesi söz konusu olduğunda onun içeriğini üreten kültürel emeğin nitelikleri, metnin üretim şeklinde, yaratmak istediği etki ve mesajda yüklüdür. Bir düşün adamı olarak orta sınıftan bir entelektüelin bu düşünü üretme sürecindeki ekonomik ilişkiler ağı, oluşturduğu ekonomik ve siyasal çevre, üretimin maddi koşulları içerisinde var olduğu nokta onun metnini üretim sürecindeki özgül emeğinin niteliğidir ve ürettiği ürünün içeriğini de belirler.

Tarihsel Maddeci Eleştirel Analiz epistemolojik açısından gerçekçi, maddeci bir kavrayışa sahiptir. Gerçek insanın gerçek yaşantılarını ve fırsatlarını biçimlendiren gerçek sınırlandırmaları ve oluşumları ortaya çıkarmak hedefiyle hareket eder. Zihinsel üretimin, iletişimin ve araçlarının siyasal, kültürel, ekonomik temelleriyle birlikte açıklanmasını hedef alır. Ekonomiyi, kültürü, siyaseti her birini bir diğerleriyle olan ilişki ve etkileşimleri temelinde ele alarak inceler. İçerik üretim sürecinin mülkiyet rejimiyle olan ilişkilerine, üreticisinin bu mülkiyet ilişkileri içerisindeki konumuna, ideolojilerin, söylemlerin tüm bunlarla olan ilişkilerini inceler. Materyal olan ve düşünsel olan arasındaki bağlara dikkat eder. Bu konuda üç önemli önerme ortaya çıkarır:

"a) Düşüncelerin üretimi ve dağıtımı üzerindeki denetim ve üretim araçlarının kapitalist sahiplerinin elinde toplandığı;

b) Bu denetimin sonucu olarak kapitalistlerin düşüncelerinin ve dünya görüşlerinin sürekli tekrarlanan reklamının yapıldığı ve alt grupların düşüncelerine egemen olduğu;

c) Bu ideolojik egemenliğin sınıf eşitsizliklerini korumada esas rolü oynadığı.

Bu üç önerinin her biri deneysel araştırmalar için de önemli sorular getirir: Örneğin;

1) Kapitalist sınıf ve iletişim yatırımcıları arasındaki bağlar hakkında;
2) İletişim endüstrileri içindeki sahiplik ve denetim arasındaki ilişkiler hakkında;
3) Egemen ideolojinin kültürel mallara çevrimlenmesi süreçleri hakkında;
4) İletiyi alma ve içeriği kabulün dinamikleri
5) Ve alt grup üyelerinin egemen düşünceleri kendi düşünceleri olarak benimsemesinin derecesi hakkında olan sorular (Golding, 2005;372 Aktaran Erdoğan, İ ve Alemdar, K., 2005)

2. Çalışma Evreni ve Örneklem

Bu çalışma, 12'si Hakkari'den ve biri Ağrı' dan Ankara'ya göç etmiş olan, Ankara'nın Kızılay semtinde Atık Kağıt işçisi olarak çalışan, yaşları 20 ile 65 arasında değişen 13 kişiyle yapılan derinlemesine görüşmeleri kapsamaktadır.

Katılımcılar, çalışmaya çeşitli yollarla dahil edilmişlerdir. İlk olarak kartopu örneklemi kullanılmıştır. Çekirdek örneklemi oluşturan ilk görüşmecilere, görüşmenin sonunda çevrelerinde çalışmanın kriterlerine uyacak tanıdıklarının olup

olmadığı sorularak bu şekilde örneklem genişletilmiş ve toplam 13 kişi ile görüşmeler tamamlanmıştır.

3 Çalışma Verilerinin Toplanması

Çalışmanın verileri, 13 Atık Kağıt işçisiyle düzenlenmemiş derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Geray (2004), bir veri toplama tekniği olarak görüşme hakkında şunları söylemektedir:

> "Tekniğin çıkış noktası, 'insanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan onlara sor' ilkesidir. Ayrıca dilin kullanımı toplumsal bir eylemdir. Görüşmelerdeki cümlelerin tamamı, yanlış veya doğru olarak değerlendirilemez. Onların her biri bir toplumsal etkinlik, bir öznenin/eyleyicinin (aktörün) eylemi olarak değerlendirilir."

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ, KENTLİLEŞME VE YOKSULLUK

1.1. Göç Kavramı

Göç kavramının tanımları incelendiğinde bazı noktalarda farklılıklar görülse de ortak unsurun yer değiştirme olduğu görülmektedir. Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik, bireysel ve demografik nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta ve uzun vadeli geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi olan coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Murat, 2007:93). Bir başka tanıma göre ise göç, kişilerin gönüllü ve zorunlu sebeplerle coğrafi alanlar üzerinde yer değiştirmesidir. Göçler gerek ülke içinde çeşitli yöre ve bölgeler arasında, gerekse farklı ülkeler arasında süreklilik arz eden nüfus hareketidir (Akkayan, 1979:20). Soyut çözümlemeye dayalı bir tanımda göç, insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçişi olarak anlatılmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999:249). Göç duran, biten bir hareket değil, sürekliliği olan ve devam eden bir insan hareketliliğidir (Arcan, 2012:7).

Arcan, göç politikalarının kültürleri statik ve saf gruplar olarak yerleştirmeye çalıştığını fakat her zaman "yer değiştirmiş" ve "yerinden edilen" ve bu oluşumlara karşı gelen, onları düzensizleştiren akışlar ve kaçış çizgileri olduğunu vurgulayarak "Akışlar, göç politikalarının homojen ve sabit kurgularına karşı, melez ve çoğunlukla

görünmeyen fakat yine de etkili olan karşıt kutbu oluştururlar." demektedir (Arcan, 2012: 7).

Göçün akım yönleri, kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra olabilir (İçduygu, Sirkeci vd., 1998:216). Purkis (2008)'e göre, küresel dönemin işgücü göçleri göçün yönü açısından da önceki dönemin göçlerine göre farklılıklar taşımakta ve göçün yönü artık sadece kırsal alanlardan kentlere doğru değil, kent-kent, kır-kır, kentte oturup kırda çalışma biçimlerinde de olabilmekte, göçmenler de hem kır hem de kent kökenli olabilmektedirler.

Özgen (2010)'nin aktarımına göre göç türlerinin sınıflandırılmaları zaman, mesafe, irade ve siyasal sınırlar kavramları gibi farklı kriterler ile oluşturulabilirler. Mesafe kavramı daha çok kıta içi ve kıtalar arası göçlerde söz konusu olan bir kavramdır. Göç ayrımı iç göç-dış göç olmak üzere iki şekildedir. İç göçler bir ülkede sınırlar içerisinde nüfusun yer değiştirmesiyken, dış göç ise ülke sınırlarının dışına yönelik göçtür. Göç kararının iradeye göre verildiği göçler gönüllü ve mecburi göçler olarak iki kısımda incelenmektedir. Gönüllü göçlerde göç edenlerin kendiliğinden göçe istekli olması söz konusuyken, mecburi göçlerde göç kararı göç edenin iradesini göz önüne almamaktadır**.**

Göç kavramının tanımından, göçün akım yönlerinin ne şekilde olduğundan ve göç türlerinden kısaca bahsettikten sonra Türkiye'deki göç sürecine değinmek faydalı olacaktır.

1.1.1. Türkiye'de Göç Kavramına Genel Bir Bakış

Türkiye'de göç olgusuna iç göç ve dış göç şeklinde ikiye ayırarak bakmaya çalışırsak, birinci iç göç döneminin Cumhuriyet'in kuruluşu olan 1923 yılında başlayarak 1950 yılına kadar sürdüğünü söyleyebiliriz (Özgen, 2010: 7, Arcan, 2012:12). Cumhuriyet dönemindeki iç ve dış göçlerin yoğunluğu göz önüne alındığında Özgen (2010)'e göre hiçbir toplumsal olgunun, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde, göç kadar derinlemesine ve çok yönlü bir şekilde etkili olmadığı görülmektedir. Türkiye'den yurtdışına göç ekonomik sebeplerle olurken, Türkiye'ye dıştan göç etnik kökenli olma niteliği taşımakta; iç göç ise kalkınma, sanayileşme ve modernleşme ile açıklanabilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1998: 269-276).

Türkiye'deki iç göçlerin 1950'li yıllardan sonra başladığı kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeyle birlikte iç göçler başlamış ve kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Türkiye'de ise, iç göçler bu sebeple başlamamıştır. Bu dönemde göç alan yerler metropol alanlar ve illerken, doğuda ise belli başlı iller göç almıştır. Bu döneme başka bir açıdan bakıldığında, köyden ve köylülükten hızla kopma dönemi olarak görülebilir. Ayrıca bu dönemde uygulanan ekonomik politikalar sonucunda, yabancı sermaye girişi hızlanmış, tarımsal üretim artmış, kentlerde küçük ve orta boy işletmelerin sayısı artmıştır (Özgen, 2010: 7). Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte hızlanan köyden kente göçün,bu donemde ülkenin kırsal alanlarındaki ekonomik ve toplumsal değişme ile başladığı ve hızlandığı görülmüştür (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251). Türkiye'de toplumsal oluşum içinde kırsal alanların

yaşam şartları, toprak verimsizliği ve yetersizliği, tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi sonucu topraksızlaşma veya toprakların belirli ellerde toplanması, Marshall yardımları, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi etkenlerle insanlar artan oranda kentsel alanlara yığılmaya başlamış ve 50'li 60'lı yılların iç göçü ortaya çıkmıştır (Özgen, 2010: 7, Arcan, 2012:10). Burada göçe ivme veren etkenleri İçduygu ve Sirkeci (1999) şu şekilde açıklamaktadır:

> "…nüfus artışı, tarımdaki düşük üretkenlik ve kırsal alanlardaki artan işsizlik ve eğitim nedeniyle kentlere yönelme de sayılabilir. Bu dönem köyden ve köylülükten hızla kopma dönemidir: 1950'de kırda binde 21,5 olan yıllık artış hızı 1955'te binde 17,4'e gerilerken, kentte binde 22,5'ten binde 55,7'e fırlamıştır. Kır-kent nüfus oranlarına baktığımızda, kır nüfusunun 1950- 1960 arasında yüzde 8l'den yüzde 74'e gerilediğini görüyoruz"

Türkiye'de geçmişte de günümüzde de oldukça karmaşık bir göç süreci yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra hızlanarak ve yoğunluk kazanarak önemini günümüze kadar sürdüren iç göç hareketleri, taşıdığı ana eğilim ve özellikleri sürdürmüştür. 1960'lı yıllardan sonra da Türkiye'de doğu yarısından batıya, kuzeyden güneye ve batı yarısına yönelik yaşanan göçler yaşanmıştır. Bu göçler sonucu oluşan kent nüfusunun toplama oranı 1965'te %34, 1980'de %44, 2000 yılında ise %73'e çıkmıştır.[1] Bunun diğer yüzü de uluslararası göçtür. Ülkede yeterli işgücü alanları yaratılamadığı için özellikle 1960'lı yıllarla başlayan süreçte sürekli olarak yurt dışına işgücü göçü yaşanmıştır. Buna karşılık Türkiye, çevresindeki ülkelerden çok çeşitli nedenlerle Müslüman ve Türk göçü almış ve almaya devam etmektedir (İçduygu, Sirkeci vd., 1998: 217).

[1] DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.28, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3345/oik572.pdf, 11.08.2013.

İçduygu ve Sirkeci (1999)' ye göre 1960 – 80'ler arası dönem, kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki dönüşümlerin iç göçe damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş ve kentsel alanlar gelen nüfusu barındıracak konut oluşumunu sağlayamamıştır. Sonuç olarak, gecekondularda yaşayan ve enformel sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmiştir. "Kentleşme" ve "Kentlileşme" farklılığı bu dönemde başlamıştır ve iç göçün önemli bir kısmı İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere yönelmiştir.

Önceleri ağırlıklı olarak köyden kente olan göçler, 1980'li yıllardan sonra liberal ekonomiye geçiş, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi gibi faktörlerin etkisiyle giderek kentten kente göç halini almıştır. Son yıllarda, özellikle Güneydoğu'da artan toplumsal ve siyasi çatışmalar sonucunda can güvenliğinin tehdit altında kalması da etkenler arasında sayılmalıdır. Göç edenlerle birlikte kültürel, ekonomik ve toplumsal birikimlerde gitmektedir (Özgen, 2010: 8 , İçduygu, Sirkeci vd., 1998: 217).

Küresel dönemin işgücü göçlerinin göçün yönü açısından da farklılıklar taşıdığının altını çizen Purkis (2008) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> "Göçün yönündeki çeşitlenme çeşitli sektörler ve bölgelerarası sermaye birikimi hızları arasındaki farklılıklardan kaynaklanır. Bu farklılığın temelinde de mekanlar ve sektörler arası karlılıktaki farklılıklar yatar. 1980'li yılların ortalarında başlayan ve 1990'lı yıllarda emeğin artan mekansal mobilitesi ile birlikte sermaye birikiminin daha hızlı olduğu kentsel alanlara ya da yine ülke içi ve dışında tarım kesimine işgücü göçü hızlanmıştır. Bu durum Türkiye'ye özgü değildir, yukarıda da belirtildiği gibi 1990'lı yıllardan beri bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda (sermayenin mobilitesine göre farklı derecelerde olsa da) emeğin mobilitesi artmıştır.

> Gelişmekte olan ülkelerde tarımdan kopan işgücünün büyük bölümü ya başka bölgelerde tarım kesiminde mevsimlik ya da süreksiz işlerde ya da sermaye birikim hızının yüksek olduğu kentsel alanlarda hizmet ve imalat sektöründe ücretli işgücü haline gelerek işçileşmiştir. Ancak neo-liberal politikaların yol açtığı işçileşme/emeğin metalaşma süreçleri ve vasıfsız/vasıfsızlaştırılmış işgücü göçü her ülkede ve bölgede yerel olumsal faktörlere bağlı olarak farklı biçimlerde, hızda ve nitelikte olmaktadır."

Türkiye'de yaşanan göç sürecinden kısaca bahsettikten sonra 1990'lardan sonra yaşanan zorunlu göçlere değinmek yerinde olacaktır. Araştırmanın örneklemini oluşturan Hakkarili atık kağıt işçilerinin büyük bir çoğunluğunun ailesi de Hakkari'de artan toplumsal ve siyasi çatışmalar ve/veya köy boşaltmalar sonucunda zorunlu göç etmek durumunda kalmışlardır.

1.1.2. Türkiye'de Zorunlu Göç

1990'lardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden Türkiye'nin batısına olan "zorunlu göçleri" 1950'lerden itibaren başlayan makineleşmeye bağlı olarak yaşanan ve 1980'lerde ve sonrasında uygulamaya konulan ve tarımsal/kırsal ekonomik yapının çözülmesinde büyük oranda etkili olan ekonomik politikalar" (Gün, 2010: 77) sonucunda oluşan göç süreçlerinden ayrı ele almak gerekmektedir. Kurban ve Yeğen 1990'lı yıllarda, Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgede ağırlıkla devlet eliyle gerçekleşen zorla göçün, hukukun en formel biçimiyle dahi bütünüyle askıya alındığını, yerinden yurdundan edilen Kürtlerin en temel vatandaşlık haklarının sistematik olarak ihlal edildiği bir süreç olduğunu vurgulayarak 1990'larda bir milyondan fazla insanı yerinden eden zorla göçün hukuk nezdinde

'yok' sayılmasının, geri dönüşün göçe zorlanan insanlar için daimi bir belirsizlik olmasını mümkün kıldığını belirtmektedirler (Kurban ve Yeğen, 2012:50).

Zorunlu göç ile ilgili birbirine benzer çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse zorunlu göç, belli bir toprak parçası üzerinde insanların zor'a dayalı güç kullanımı ile taşınması ve yerleştirilmesi, yerinden edilerek yeniden iskanıdır (Jongerden, 2008: 39). Bu anlamda zorunlu göç kavramsallaştırması, "köy/mezra boşaltma/yakma uygulamalarından veya sistematik asker-korucu baskısından kaynaklanan zorunlu göç ettirmenin yanı sıra, uygulamalar ve baskılara maruz kalmakla birlikte çatışma koşullarının yaşamı imkânsız kılması ve sosyo-ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan göç hareketliliğini de kapsamaktadır" (Gün, 2010: 81).

Zorunlu Göç 1987 yılında çıkarılan Olağanüstü Hal (OHAL) uygulaması kapsamında 285 nolu kararname ile başlamıştır[2]. Burada "PKK ile mücadelede başarıyı sağlamak üzere geliştirilen askeri bir paradigmaya dayanan 'alan hakimiyeti' stratejisi belirleyici etken olarak karşımıza çıkmaktadır." Zorunlu Göç uygulamaları kapsamında boşaltılan yerleşim yeri sayısı 3000 civarında olup göç ettirilen insan sayısı ise değişik çalışmalarda 1 milyon ile 3 milyon arası geçmektedir (Gün, 2010: 83).

[2] 285 nolu Kanun Hükmünde Kararname 10. 07. 1987 tarihinde çıkarılmış ve 14. 07. 1987 tarihinde 19517 numaralı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz: http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10025.html

1.1.2.1. Zorunlu Göç ile Gelen Mülksüzleşme

Zorunlu göç ile topraklarından çıkarılan insanlar mülksüzleştirilirken, geride kalan topraklar sermaye olarak kullanıma açık hale gelmiştir. Bu da toprakları korucu olan köyler ve aşiretlerin kullanımına açık hale getirmekle mümkün olmuştur. Artık toprağın kullanımı ve hakimiyeti göç ile yerlerinden yurtlarından edilen insanlarda değil, devletle anlaşarak bölgede kalanların elindedir; sermayeye dönüşmeye uygundur. Bu şekilde devlet, çatışmalar ve savaş karşısında toprakları, köyleri, alanları kısaca mekânları türdeşleştirmiş ve denetim altına almıştır.

David Harvey'in Lefebvre'den aktararak dikkat çektiği gibi "toprağın serbestçe elden çıkarabilecek, piyasada istendiği gibi alınıp satılabilecek, özel mülkiyete tabi parseller halinde parçalanarak "atomizasyonu" olacak şekilde" (Harvey, 2010: 285) mekânın türdeşleştirilmesinin yollarından biridir. Türdeşleştirme çatışma koşullarında üstünlük sağlama ile ilgili olduğu kadar sermayenin ekonomik çıkarları ile de ilgilidir.

Zorunlu göç uygulamasında geri dönüş ihtimalini ortadan kaldırmak hedeflenmiş, geri dönme ihtimalini ortadan kaldırmak için evler, ağaçlar, ambarlar, hayvan barınakları yakılmıştır (Yükseker ve Ayata 2005:16). Kullanılabilir durumda olan tarla ve arsalar ile ortak alanlar ise korucu olan köylerin kullanımına bırakılarak göç ettirilenler mülksüzleştirilirken, bu alanlar koruculuğu kabul eden köylüler aracılığıyla sermaye birikimi aracına dönüştürülmüştür.

David Harvey bu birikim pratiklerine "mülksüzleştirerek gerçekleşen birikim" (accumulation by dispossession) adını vermektedir. Harvey, köylü nüfusu zorla kovma ve doğal kaynaklar da dahil olmak üzere metalaştırılması ve mülke el koyma süreçlerini işgücünün metalaştırılması ile birlikte ele alarak mülke el koyarak gerçekleşen birikim olarak ele almaktadır (Gün, 2010: 87) Bu, çatışmalarla ilgili olarak devletin askeri anlamda mekân üzerinde kuracağı 'alan hakimiyeti' açısından bir güç ilişkisi kurma, güç ilişkisini lehte kurma çabasıdır. Lehte kurulan güç ilişkileri ise aynı zamanda sermaye birikimi ile de ilgilidir. Mekânsal temellerin yeniden düzenlenişi bir kesimi mülksüzleştirecek fakat başka bir kesimi mülksüzleştirdiği kadar da kurduğu alan hakimiyeti ile birlikte sermaye birikimine kapı açacaktır.

1.1.2.2. Göç Sonrası Mülksüzleşme ve Geçim İmkanları

Zorunlu Göç ile ilgili bir diğer nokta ise göç ettirilenlerin önemli bir kısmının geri dönemeyecek olmasının yerinden yurdundan edilme sorununu kentsel bir soruna dönüştürmesidir (Gün, 2010: 64). Yerinden yurdundan edilen insanlar mülksüzleştirilerek gerekli geçim araç ve koşullarından yoksun bir şekilde kentlerin ucuz işgücü sahipleri, artı-nüfusu haline gelmek zorunda kalmışlardır. Köylerinden koparılan ve zor yoluyla kentlere gönderilen küçük toprak sahibi, ortakçı (kiracı) gibi toprağa dayalı iş yapan bu insanlar kentte işsizlik, barınma gibi temel sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. İşsizlik oranlarının ciddi boyutlara vardığı kentlerde göç olgusunun, yoksulluğun kronikleşmesinin önemli bir dinamiği olduğu söylenebilir (Kaygalak, 2009: 101).

Göç sonucu geldikleri kentlerde hali hazırda bulunan işsizlik koşullarında eğitim ve uzmanlık gibi sektör ihtiyaçlarını da karşılayamayan zorunlu göç mağdurları kentlerin yedek işgücü haline gelmişler, bunun yanında formel istihdam olanağına da sahip olamamışlardır. Bu insanlar, barınma ve eğitim gibi kentsel olanaklardan da yeterince yararlanamayarak yoksulluğu daha ağır bir biçimde yaşamışlardır (Kaygalak, 2001: 127).

Zorunlu göç uygulamaları ve bunun sonucundaki mülksüzleştirilme süreciyle birlikte, göç mağdurları kentlerin yedek işçi ordusuna katılmış; büyük bir çoğunluğu ise enformel sektörlerde toplumsal işbölümüne katılmış veya kendileri başta sokakta olmak üzere işler üretmişlerdir.

David Harvey "emek gücünün satın alınmasının kapitaliste başkalarının ne düşündüğünü hissettiğini veya neye ihtiyacı olduğunu hiç önemsemeden, başkalarının emeğini tasarruf etme konusunda belirli haklar bahşettiğini" söyler. Bu, sınıf hakimiyet ilişkisidir ve bu ilişkiyi ancak işçilerin haklarını elde etmek için ortaya koydukları mücadele sınırlayabilir. Harvey'e göre bu sınıf hakimiyet ilişkisinin "her an hazır ve nazır olması, "ötekilik" fikrinin kapitalist toplumda sürekli bir temelde üretiminin ve yeniden üretiminin zeminini oluşturan kurucu ilkelerden" birini bize hatırlatır. İşçi sınıfı dünyası ise o "öteki"nin alanı haline gelmiştir; "toplumda kolaylıkla öteki olarak kavramlaştırılabilecek insanlar (kadınlar, siyahlar, sömürgeleştirilmiş halklar, her türden azınlık) zaten varsa, sınıf sömürüsünün cinsiyet, ırk, sömürgecilik, etnisite ile iç içe geçişi hızla ilerleyerek, "öteki" çok organize bir biçimde kullanılır ve ötekileştirme teşvik edilir" (Harvey,

2010: 125). Bu anlamda zorunlu göç kentlerin yedek işçi, işgücü ve enformel sektördeki açıklarını kapatma ihtiyacına da denk düşmektedir. Zorunlu göç uygulamalarındaki geri dönüşleri imkansızlaştırmanın bir yönü de bununla ilgilidir.

Harvey'in deyişiyle,

> "mekân gerçekten de toplumsal iktidarın içinde yer aldığı bir "kaplar" sistemi olarak düşünülecekse, buradan sermaye birikiminin bu toplumsal iktidarın coğrafi temellerini yeniden biçimlendirme yoluyla onu devamlı olarak yapıbozumuna uğrattığı sonucu çıkar. Tersinden söylenirse, güç ilişkilerini yeniden kurma yönündeki her mücadele bu ilişkilerin mekânsal temellerini yeniden düzenleme yolunda bir mücadeledir. Kapitalizmin neden bir eliyle bölgesizleştirdiğini öteki eliyle yeniden bölgeselleştirdiğini bu ışık altında daha iyi anlayabiliriz"(Harvey, 2010: 268).

Son tahlilde, tarihsel olarak ırkçı bir ötekileştirmeye tabi tutulan Kürtler, kentlerde işgücünün etnikleştirilerek enformel sektörde ucuz işgücü ihtiyacını karşılamaya en uygun adaylardır.

Zorunlu göç mağdurlarının formel sektördeki işlere göre enformel sektördeki özellikle sokaktaki işlere yönelmeleri ilk etapta formel sektörde çalışabilmek için gerekli niteliklerden yoksun oluşları ve kentlerdeki yüksek işsizlik oranı sebebiyledir. "Kırsal alandan gelenler açısından baktığımızda, bu kişiler, eğitim olanakları ve sahip oldukları nitelikler itibariyle emek piyasasına ancak sınırlı bir şekilde girebilmekte, dolayısıyla emek piyasasından dışlanmaktadırlar" (Gün, 2010: 90).

Bunun yanında gündelik yaşamın nakit paraya bağlı hale gelmesi de hayatta kalmak için gerekli çarelerin üretilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle sokaktaki işlerin günlük/nakit para getiriyor olması; eski toplumsal yapılarının kente aktarımı noktasında bir arada ve topluca harekete uygun zeminin olması, sokak işleri ilgili çareleri ön plana çıkarmıştır. Sokaktaki iş, kentteki yaşam mücadelesine karşı geliştirilecek ayakta kalma direnişinde ve kentsel yapıya uyum sorununu birlikte aşmakta verdiği toplu hareket etme imkânı ile daha fazla avantaja sahiptir.

Sokaktaki işler baba/çocuklar veya abi/küçük kardeşler şeklinde yaş sınırını da daha düşük tutulabilecek şekilde topluca çalışmaya ve bu yolla da geliri yükseltmeye daha uygundur. Bu durum da yaşam mücadelesine karşı bir direniş olarak ele alınabilir (Gün, 2010). Bununla beraber Gün'ün, sokak çocukları ile ilgili çalışmasında belirttiği gibi; "Hane üyesi çocuğun sokakta çalışması, hane üyeleri açısından gündelik direnişin bir parçası ve geçici bir sorun olarak (iyi bir iş buluncaya kadar) görülse de; sorun, giderek sistemin yapısal bir özelliği haline gelmiştir" (Gün, 2010: 96).

1.2. Kent Kavramına Genel Bir Bakış

Kent kavramını tanımlama amacıyla sosyoloji tarihine baktığımızda kent, genellikle köy topluluğunun karşıtı olarak görülmüş ve cemaat-cemiyet farklılaşması kentin tanımlanmasında temel ayrım olarak alınmıştır. (Toennies, 2006:40). Ancak kentin tek özelliği köyden farklı olması olmadığından bu açıklama kent kavramını tanımlamak için yeterli olmamaktadır. Maunnier'e göre kent; nüfusuna oranla

coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur (Bal, 1999: 19). Keleş'e göre kentler, bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal dizgelerin birer parçası, minyatürü, aynasıdırlar.[3] Ancak Sezal'a göre kent; sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez; bunun yanında insanın düşünce ve davranışlarına da tesir eden yeni bir sosyal düzeni ifade eder (Kurt,2011: 266). Ortaya çıkısından günümüze değin yoksulluk, ayrıcalık, güç ve çıkar sorunlarını bünyesinde barındıran bir kavram olan kent hem bir yaşam çevresine hem de sürekli akış içinde bulunan bir toplumsal pratiği anlatmaktadır. Bu bağlamda, insanlık tarihi içinde kentin; yöneten-yönetilen, egemen bastırılan, sömüren-sömürülen çelişkilerini ve toplumsal mücadeleleri içinde barındıran bir kavram olduğu söylenebilir (Ergun ve Sallan Gül, 2009: 134).

Kent kavramı üzerine sınırlayıcı bir tanım yapmak yerine onu tanımayı tercih eden çözümleyiciler şu özelliklerle karşılaşmışlardır (Lefebvre, 1998; Giddens, 2000b Aktaran Özyurt, 2007: 113) :

> "Kentler, yeniliklerin ve buluşların; ekonomik gelişmenin; sanayileşmenin; askeri, dini ve ekonomik örgütlenme ile siyasal değişimlerin; yeni değerler ve tutumların; özgürlüklerin; yabancılarla karsılaşmanın; işlevsel farklılaşmanın; biyolojik ve kültürel çeşitliliğin; kozmopolitleşmenin, melezleşmenin; sosyalleşmenin; uygarlaşmanın ve örgütlü kontrolün mekânlarıdır. Kent ayrımcılığı dışlar ve farklı kimliklere karsılaşma imkânı verir."

[3] Keleş, R. http://www.sehrinuzerindekieller.org/wp-content/uploads/2010/06/Rusen_Keles-1.pdf

1.2.1. Kentlileşme Kavramı

Özgen (2010)' e göre kentleşme olgusu temelde fiziksel bir görünümü yansıtırken, kentlileşme, kent olarak tanımlanan fiziksel ortamı paylaşan bireylerin davranış biçimlerini ifade etmektedir. "Kentlileşme", kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir öğesi olma, toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme sürecidir (Erkan, 2002: 20).

Kemal Kartal kentlileşmeyi, sosyal ve ekonomik boyutları ile açıklamaktadır. Ona göre sosyal bakımdan kentlileşme, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmekteyken; ekonomik bakımdan ise kentlileşme, kişinin geçimini tamamen kente veya kente özgü işlerde sağlıyor durumuna gelmesi ile gerçekleşmektedir. Kartal'a göre, bunlara paralel olarak kentlileşme sosyal mekânda gerçekleşmektedir. Sosyal mekân, kişinin üst yapısını oluşturan benimsediği veya özümsediği tüm sosyal ve tinsel değerlerini, tavır ve davranışlarını kapsarken; ekonomik mekân ise, kişinin altyapısını oluşturan tüm ekonomik ilişki ve faaliyetleridir (Kartal, 1992: 10-16 Aktaran Özgen, 2010: 14).

Kentlileşme, kentli insan davranışlarını bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmesi süreçlerini anlatan bir olgudur diyen Özgen (2010):

> "Bu olgu ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik olmak üzere en az altı boyutta ele alınmaktadır. Kentlileşme, kentli insana özgü davranışlar olarak kendisini somutlaştırmaktadır."

şeklinde açıklamaktadır.

1.2.2. Kentsel Yaşama Uyum

Wirth'e göre kentsel yaşam, farklı insanlarla aynı mekânın paylaşıldığı yaşamdır (Wirth, 1938 Aktaran Özyurt, 2007: 116).

Kentsel yaşamın öznesi, kendi çıkarları için kentsel yasamla uzlaşmalıdır. Aksi halde kent karşısında kendini korumaya çalışan birey, a-sosyal bir davranışa sürüklenir. Simmel'e göre metropol insanının birbirine karsı bezgin tutumu, biçimsel bir "temkinlilik" tir. İnsanların metropol ortamında hissettiği "güvensizlik duygusu" onları daha temkinli yapar. Bu temkinli hali karşısında kent insanı küçük kasabalılar tarafından "soğuk" ve "kalpsiz" olarak görülür. Temkinlilik sadece kayıtsızlık değildir, "yakın bir temas anında öfke ve kavgaya dönüşebilecek belli belirsiz bir nefret, karşılıklı yabancılık ve tiksintidir. Bu tür bir yaygın iletişime dayalı hayatın bütün içsel düzeni en kalıcı olanından en geçici olanına kadar, sempatilerin, kayıtsızlıkların, nefretlerin aşırı biçimde değişkenlik gösteren hiyerarşisine dayanır" (Simmel, 1950a: 417 Aktaran Özyurt, 2007: 115). Simmel, bu nefret, tiksinti ve karşılıklı yabancılık duygusunun, yabancılar arasında yaşamaktan kaynaklanan tehlikelere karşı doğal bir savunma olduğu noktasında ısrar eder (Özyurt, 2007: 115).

1.2.3. Mekanlar Yaratarak Kente Direnme ve Özgürleşme

Henri Lefebvre tarafandan mekân üzerindeki hakimiyet günlük hayat içinde toplumsal iktidar kurmanın temel ve kapsayıcı bir kaynağı olarak görülmüştür. David Harvey'e göre de "Toplumsal iktidarın bu biçimi yalnızca zaman üzerinde denetim ile değil, parayla ve başka toplumsal iktidar biçimleriyle de eklemlenmektedir" (Harvey, 2010: 255).

Mekânsal pratikler toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve süreçleriyle ilgilidir; "maddi mekânsal pratikler, mekân içinde ve aracılığıyla üretimi ve yeniden üretimi sağlayacak biçimde gerçekleşen fiziksel ve maddi akış, aktarma ve etkileşimleri ele alır" (Harvey, 2010: 246).

Harvey bir yaşam alanı olarak mekânların tüm denetim mekanizmalarına karşın 'özgürleştirilebilir' olduğunu söyler. Bunun nedenini de "tam da toplumsal pratiklerin baskıcı bir toplumsal denetim şebekesinin bağrında yerel olarak sınırlanmaktan ziyade mekânlar yaratması" ile açıklar (Harvey, 2010: 241). Bu bağlamda zorunlu göçle yersiz yurtsuz bırakılarak kentlere göç eden insanların, kentlerde çöpten iş üretmeleri -zabıtası, yasağı, baskısıyla- tüm denetlenebilir mekanizmaları aşarak sokaklarda kendilerine alanlar, mekânlar üretmeleri; dahası var olan mekânları mülk ederek hakimiyetleri altına almalarıdır.

Mekânın mülk edinilmesini ise Harvey mekânsal pratiklerin bir boyutu olarak görmüş ve "bir mekânın belirli bir grup (örneğin aynı köşe başına sürekli takılan bir

gençlik çetesi) tarafından devamlı mülk edinilmesi, o mekânın *fiilen* hakimiyet alınması demektir." "Mülk edinmenin sistematize hale gelmesi ve kurumlaşması, beraberinde bir bölgeyle sınırlanmış toplumsal dayanışma biçimlerinin üretimini getirebilir" (Harvey, 2010: 250) şeklinde mekânsal pratiklerin toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve dönüşümü süreçleriyle ilgisini kurmuştur.

Mekânın mülk edinilmesi, hakimiyet altına alınması, mekânsal pratikler aracılığıyla toplumsal ilişkileri de yeniden üretmekte, toplum ve kent ile kurulan ilişkileri de üretmektedir. Bu deneyim ve mekânda geçen zaman ile kazanılan bir yapılandırmadır. Yani "mekân ve zamanın sembolik düzenlemeleri deneyim için bir çerçeve sağlar: toplumda kim ya da ne olduğumuzu bu çerçeve aracılığıyla öğreniriz." ve bu çerçeve de özellikle sokaktaki işler düşünüldüğünde kolektif şekilde bir çalışma ritmine tabidir. Bu topluluk hali hem ayakta kalma stratejileri hem de kent ve topluma eklemlenme noktasında yeniden yapılanma için gerekli görülür. Boerdiu "kolektif ritimlere tabi olmanın bu kadar güçlü bir biçimde talep edilmesinin nedeni" der " zamansal biçimlerin ya da mekânsal yapıların yalnızca grubun dünyayı temsil biçimini değil, kendisini bu temsile göre düzenleyen grubun kendisini de yapılandırır" (Harvey, 2010:242).

Deneyimlenen gündelik yaşam ve iletişim pratikleri de bu mekânsal pratiklerle bağlantılı olarak oluşmakta; kimi yerde mesafe koyan kimi yerde ise bütünleşen bir grup ve bireysel yapı oluşmaktadır. Birlikte hareket etme kente karşı ortak stratejileri oluşturmakta ve kente eklemlenmeyi de bu pratikler doğrultusunda yeniden kurmaktadır. Bourdieu'ye göre "ortak pratikler ve gösterimler, beden ile mekân ve zaman yapılanmış organizasyonu arasındaki diyalektik ilişki aracılığıyla belirlenir.

Tam da bu tür deneyimlerdendir ki algılama, düşünce ve eylem konularında kalıcı şemalar yaratılır" (Harvey, 2010: 242).

> "Eğer, Bourdieu'nün söylediği gibi, mekânsal ve zamansal deneyimler toplumsal ilişkilerin kodlanması ve yeniden üretiminde birincil araçlar ise, o zaman bu deneyimlerin gösterim tarzında bir değişiklik hemen hemen kesinlikle toplumsal ilişkilerde de bir değişim yaratacaktır." (Harvey, 2010: 279).

Zorunlu göç yoluyla kente gelenler ise özellikle sokaklardaki enformel işlerde, işlerini icra ettikleri mekânlardaki gündelik deneyimleri ve kurdukları ilişkilerle bir sonraki güne mekânsal pratiklerini yeniden üretmekte; sokakların çalışma mekânlarının kendisi olması da mekân üzerinde mülkiyet hakkı geliştirmelerini sağlamaktadır. Gece çalışmaları ortalıktan el ayak çekildikten sonra sokakta bulunma ve ekmeğini sokaktan çıkarma mekâna dair zamanı da aracı kılarak bir sahiplik hissi vermektedir. Gelen baskılar karşısında çöpten ekmek çıkarma haklarını savunmaları da mekân içindeki sınıfsal mücadeleleridir. Atık toplama işi bir iş olmasının yanı sıra yerinden yurdundan edilmiş hayatlarında direnişin de kendisidir. Lefebvre'nin söylediği gibi "bugün sınıf mücadelesi her zamankinden de fazla mekân içine yerleşmiştir. Aslında soyut mekânın bütün yeryüzünü fethetmesini ve bütün farklılıkların üzerini örtmesini önleyen yalnız bu mücadeledir" (Harvey, 2010: 267).

1.3. Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk ele alındığında kavramsal olarak varılan sonuçlar, yoksulluğun kendiliğinden oluşmuş olduğu veya yoksulluk içinde bulunan insanların kendi kültürel, etnik özelliklerinden kaynaklı bu durumda olduklarını ifade etmektedir. Yoksulluk tanımlarında neyin tüketilip tüketilemediğinin ya da ihtiyaçların görülüp

görülemediğinin merkeze alınması, yoksulluğu tersinden veya insanın içinde yaşadığı toplumsal ilişkilerden soyutlayarak, içinde olduğu toplumsal konumun sonuçlarından hareketle tanımlanması haline gelmektedir. İnsanların var oldukları yapılardan/yaşam alanlarından bir şekilde koparılıp mülksüzleştirilerek, göç etmek ve yeniden yer yurt edinmek zorunda kalmaları ve hayatta kalmak için en temel ihtiyaçlar olan barınma, yiyecek içecek gereksinimlerin karşılanması için eli iş tutabilen her üyesinin emek sürecine katılması; göç ile geldikleri şehirlerde formel sektörlerde gerekli ihtiyaçlara denk gelemeyerek enformel sektörde iş alanları oluşturmaları bu insanların hayatta kalma mücadeleleri ile birebir orantılıdır. Bu noktada yoksulluk ile ilgili kavramlaştırmaların ve kent hayatındaki uyum süreçleri, geçirdikleri dönüşümler ve işgücüne katılımları toplumsal ve tarihsel koşullarla birlikte ele alındığında daha net bir bakış açısı sağlayacaktır (Gün,2010; Saraçoğlu,2012).

Es (2007)' e göre kentsel yoksulluk, dünyada ve özellikle az gelişmiş ülkelerde çok önemli bir sorundur. Nedenleri arasında ilk olarak ekonomik yetersizlikler gelmekte ve bunun da gerçek nedeni çoğu kez politik istikrarsızlıklar olmaktadır. Eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, sosyal olanaklardan yararlanma gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması kentsel yoksulluğu beslemeyen unsurlardır.

Ergun ve Sallan Gül (2009)' e göre yapılan kent araştırmalarının ortaya koyduğu en önemli gelişmelerden biri, yoksulluğun ve kent yoksullarının sayısının hızla artmakta olduğudur. Göktürk'e göre toplumsal hayatta ve bu hayatın dönüşümünde önemli bir yeri olan kentler günümüzde; bir yandan kendilerini günün

koşullarına göre yenilemeye, olanakları ve yetenekleri ölçüsünde çağı yakalamaya ve yerel olarak cazip kılmaya çalışırken, bir yandan da geçmişten daha farklı ve daha derin biçimde hissedilen kent yoksullarını da bünyelerinde arttırmaktadır (Göktürk, 2002: 218). Kentsel yoksulluğun önceleri; gelişmiş ülkelerde kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görüldüğünü, azgelişmiş ülkelerde ise düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak değerlendirildiğini belirten Ergun ve Sallan Gül, yeni kentsel yoksulluk hakkında şunları söylemektedirler:

> "…eskiden nüfusun küçük bir kısmı açısından durağan bir olgu olarak tartışılan ya da düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmeyle bağlantılı bir olgu olarak açıklanan kentsel yoksulluğun, neo-liberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altında ekonomideki ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşması ve kronikleşmesini temel alarak daha geniş bir çerçevede kullanılmaktadır. Bir anlamda yeni kentsel yoksulluk, azgelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkeleri de kapsayacak bir biçimde, sadece toplumsal bir kategori olarak yedek emek ordusunun parçası olan kent yoksulları kategorisinin değil, son yıllarda göreli olarak yoksullaşan daha geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını anlatmak üzere kullanılmaktadır.**" (**Ergun ve Sallangül, 2009: 134)

1.3.1. Yoksulluğa Tarihsel Bir Bakış

Tarihsel olarak geriye gider isek, 17.yy.dan başlayarak mülkiyet hakları üzerine yapılan tartışmalarda ve yoksulluk yasalarının içeriklerinin belirlenerek kural ve yasaların ortaya konulmasında ana eksen, yoksulluğun nereden çıktığı ve ne olduğuydu. Bu tartışmalarda da hakim burjuva görüş ortaya konulmaktaydı. Yoksulluk bizzat yoksulların kendi suçuydu. Kapitalist üretim ilişkilerinin ilerlemesi ve yayılmasıyla birlikte yoksulluğun kitlesel bir hal alması ise bu bulaşıcı hastalığın yayılmasından başka bir şey değildi. Bu yoksulluğu kapitalizmin işleyişinin bir sonucu değil, yoksulların bireysel suçu olarak sosyal düzeninin güvenliği açısından

önlenmesi gereken bir toplumsal hastalık olarak gören bir yaklaşımdı. Bulunan çözüm ise yoksulların ya sistem dışına atılması ya da sisteme uyumlu bir hale getirilmesi gerekliliğiydi (Akyüz,2006; Thompson,2004).

1.3.2. 'Yoksulluk' un 'Yoksunluk' a İndirgenmesi

Yoksulluğun bir söylem haline getirilmesi, işsizlik, düşük ücretler, yapısal krizler gibi kapitalizmin işleyişi ile ilgili temel nedenlerin gözden kaçırılmasına da hizmet etmiştir. Yoksulluğun bu çerçeve içinden bir araştırma nesnesi haline getirilmesi, yoksulluğun değil de sonuçlarının teknik yöntemlerle parçalı ve belli bir alana, bölgeye, mekana dönük olarak incelenmesi de yoksulluk meselesini salt teknik ve söylemsel bir düzleme indirgemektedir. Bu indirgeme bilgi üretiminin kapitalist üretimin dinamiklerinin ve toplumsal ilişkilerin içerisinden anlaşılmasının dışına atmıştır. Yoksulluğa bu çerçeve içinden bakıldığında, yoksulluk yoksunlukla ilişkilendirilerek açıklanmasına imkan verir. "yoksulluk kavramının yoksunluk üzerinden açıklanması beraberinde ihtiyaçlar kavramını ön plana çıkarmaktadır." (Akyüz,2006: 208). Yoksulluğun ihtiyaçlar üzerinden kavramlaştırılması değişim değeri olan nesnel ihtiyaçların -temiz su, sağlık, eğitim, barınak- karşılanmasıyla yoksulluğun önüne geçilebileceği, azaltılabileceği vurgusuyla ilişki kurar. (Gün,2010; Akyüz, 2006) Bu ilişki de kalkındırma ve global ölçekte piyasa kurmanın yoksulluk sorununu ortadan kaldıracağı düşüncesini ön plana çıkartarak, kapitalizmin işleyiş yasalarını görünmez kılar. "Bu gizli olarak modernite projesi olan kalkınmanın biçim değiştirmesidir. Yoksulluk ise azgelişmişliğin biçim değiştirmesidir." (Akyüz, 2006: 212).

“Kitlesel yoksulluğun ortaya çıkışı, insanların bağlı oldukları ve kendilerini var ettikleri yapılardan koparılıp mülksüzleştirilerek proleter/işçi haline getirilmesi süreci ile doğrudan paralellik göstermektedir” (Akyüz, 2006: 208). “ Eski tip mülkiyetin küllerinden yeni bir mülkiyet doğdu; büyük mülkiyet olgunluk çağında küçük mülkiyeti yutarak yetişti; ve kapitalist bir sınıf, ekonomistlerin anlattıkları gibi tasarruf ve tutumdan (bazı şeylerden vazgeçme) değil fakat başkalarının ekonomik ve politik üstünlük vasıtasıyla zor kullanılarak mülksüzleştirilmesinden doğdu.” (Dobb,1992: 201 Aktaran Akyüz, 2006: 208).

Yoksullaşan kişi en asgari düzeyde, üretime en temel ihtiyaçlarını karşılamak için zorunlu bir şekilde katılıp işçileşen kişi; işgücü ise kendi için servet yaratan bir güç değil, serveti çoğaltan ve sermayeyi zenginleştiren araç olan bir güçtür. Yalnızca kendi geçim araçları için değil, “iş bulmak için yani etkinliğini gerçekleştirme olanağı için de savaşım vermek zorundadır.” (Marx, 2011: 90).

1.3.3. Yoksulluğa Bir Bakış Örneği

Friedrich Engels’in 24 yaşında 1844’ün sonları ile 1845’in başlarında yazdığı ve kent gerçekçiliğinin klasik bir parçası sayılan; işçi sınıfının içine girerek yapılan gözlemlerle yoğrulan İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu adlı kitabı yoksulluğu ana kaynağından gören, kentsel mekan ve yoksulluk üzerine ilk inceleme ve analizlerdendir (Merrifield, 2012). Engels, Manchester’da bulunduğu bu dönemde daha sonra hayat arkadaşı da olacak, Engels’in babasına ait olan ve kendisinin de uzun yıllar boyunca çalıştığı Ermen and Engels fabrikasının İrlandalı işçi kızı Mary

Burns ile birlikte işçi sınıfı mahallelerinin bakımsız arka ve dar sokaklarında gezindi ve burjuva dünyası ile işçi sınıfı dünyasının yaşamları arasındaki uçurumun farkına büyük bir derinlikle vardı. "Babasının pamuk ihracatı üzerine bilgisini artırması ve akıl almaz düşüncelerinden kopup ticarete daha da bir ısınması amacıyla Manchester'a gönderdiği Engels"(Merrifield, 2012: 70) kendi tabiriyle "İngiliz proletaryasını, onun çabalarını, sevincini, kederini tanıma, kişisel gözlemle ya da kişisel ilişkiyle onu yakından görme, aynı zamanda da gerekli otantik kaynaklara" "(Engels, 2010: 23) başvurmak istemişti. 21 aylık bir süreçte tamamlanan bu gözlem sonucunda ortaya çıkan eseri de işçi sınıfı yaşamı üzerine gerçek politik ve entelektüel gözlem olması açısından bir ilk kabul edildi (Merrifielt, 2012).

Proletaryanın içerisine girerek ilk elden gözlemin politik ve entelektüel açıdan gerekli ve kaçınılmaz olduğunu fark eden Engels, "Bir yandan sosyalist teorilere, öte yandan bunların haklılığına ilişkin yargılara sağlam bir temel sağlamak için, ve yandaş ya da karşıt duygusal düşlerle fantezilere bir son vermek için, proletaryanın koşullarının bilgisi kesin bir zorunluluktur"(Engels, 2010: 22) diyordu.

İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu sadece bir gözlem olmakla kalmayıp burjuva yaşantısı ile proleter yaşamı arasındaki derin farkları, nedenleriyle ve gelişim süreçleriyle tahlil edip sonuçlar çıkaran, *ne yapmalı*-ya cevaplar arayan bir çalışmaydı. İşçi sınıfının sefil durumunun nedenini 'ufak tefek yakınma konularında değil kapitalist sistemin kendisinde aranmasını söyleyen Engels, kötü koşulları sadece anlatmakla kalmıyor, koşulları çarpıkça üreten mekanizmanın eleştirisini yaparak ondan kurtulmaya dönük önerilere bir kapı açıyordu. Bu çalışma

proletaryanın yaşam koşullarının İngiltere'de ulaştığı klasik biçimi ortaya koyarak, proletaryanın yoksulluğunun ve ezilmesinin temel nedenlerinin tüm ülkelerde anlaşılabilmesinin ve 'sefil koşulların kanıtlanmış bir olgu olarak ortaya konmasını' zorlayacak bir ölçüt, bir örnek çalışma olacaktı (Merrifield, 2012).

Tüm işçileri kapsayan bir ilk kitap olan İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu isimli kitabına başlarken Engels Büyük Britanya Emekçi sınıflarına sesleniyor ve şöyle diyordu:

> "… Aranızda, koşullarınız hakkında bir şeyler öğrenecek kadar uzunca bir süre yaşadım; koşulları öğrenmek için çok ciddi bir çaba harcadım: elime geçirebildiğim resmi ve gayri-resmi çeşitli belgeleri inceledim –bunlarla yetinmedim; konuma ilişkin soyut bilgilerden daha fazlasını istedim; sizi kendi evlerinizde görmek, gündelik yaşamınızda gözlemlemek, koşullarınız, yakınılarınız üzerine sizinle söyleşmek, sizi ezenlerin toplumsal ve siyasal gücüne karşı verdiğiniz savaşıma tanık olmak istedim. Öyle de yaptım: Şirketten, ziyafetlerden, orta-sınıfın porto şarabından ve şampanyasından vazgeçtim; boş zamanlarımın, neredeyse tamamını sade emekçilerle ilişkiye adadım. Böyle yaptığım için hem mutluyum, hem gururluyum. Mutluyum, çünkü öyle yaptığım için, yaşamın gerçeklerine ilişkin bilgiler derlediğim çok hoş saatler geçirdim – öyle yapmasaydım o saatler, protokol konuşmalarıyla ve moda konular üzerinde çene çalmakla boşa gidecekti; gururluyum çünkü bütün hatalarına ve bütün dezavantajlı durumlarına karşın, yine de İngiliz para-babaları dışındaki herkesin saygısını kazanan insanların suçlanan ve ezilen sınıfına hakkını teslim etme fırsatını elde ettim; gururluyum,"(Engels,2010;19)

1845'te Almanca baskıya yazdığı önsözde Engels burjuvaziyi "mülk sahibi sınıf, özellikle de aristokrasi denen sınıftan ayrışmış mülk sahibi sınıf anlamında, -Fransa ve İngiltere'de doğrudan doğruya, Almanya'da 'kamuoyu' görünümü adı altında dolaylı bir biçimde siyasal iktidarı elinde tutan sınıf", proletaryayı ise "emekçiler, proleterler, işçi sınıfı, mülksüz sınıf" sözcüklerini birbirine denk sözcükler şeklinde kullanıyordu. Mülk sahibi sınıflar kapitalist sistemin her türlü

ayrıcalığından ve çıkarından faydalanan sınıflardı. Kapitalist sistemin nimetlerinden kısa ve uzun vadede faydalanan çıkarları onunla bir olan sınıflar bir yanda, şu veya bu şekilde kapitalist sistemin aslında toplum içinde azınlık olan kesimlerine sunduğu nimetlerden, yaşam standartlarından uzak kalan, emek gücüyle sömürülen, sanayinin içinde ya da dışına itilmiş yedekte bekletilen çoğunluk bir tarafta.

1.3.4. Neoliberal Politikalar ve Türkiye'de Yoksulluk

Refah Devlet uygulamaları ve ekonomik büyüme dönemi İkinci Dünya Savaşı sonrası hakim olmuş, ancak 1973 petrol krizi ile sona ermiş ve daha sonra Keynesyen ekonomi politikalara karşı neoliberal sağ bir politika geliştirilmiştir. Dünya kapitalist sisteminde yaşanmaya başlayan büyük ölçekteki krizlere karşı sermaye birikim ve düzenleme tarzındaki yeniden yapılanma programına genel olarak neoliberal politikalar denmiştir. Neoliberal ekonomik politikalarla sermaye tarafından sosyal devlete ve emek örgütlülüğüne yoğun bir şekilde ideolojik saldırı başlamış ve sınırsız, kuralsız bir şekilde işleyen Pazar işleyişi savunulmuştur. Bu duruma paralel olarak da fordist üretim de kısmi olarak terk edilmiş ve küreselleşme ve esnekleşme süreci hız kazanmıştır (Kesici, 2008: 6 ; Taçyıldız, 2006: 30). Esnekleşme en başta ücretlere yansımıştır. İş gücü piyasasındaki esnekleşmeyi Toksöz şu şekilde açıklamaktadır:

> "İşgücü piyasasındaki esnekleşme, istihdamın yanı sıra ücretlerin de esnekleşmesini içermektedir.Ücretlerin esnekleşmesi artık çalışanların tümüne sosyal ücret ödenemeyeceği anlamına gelmektedir. Sosyal ücret kavramı, kişinin çeşitli gelir biçimlerinin potansiyel alıcısı olduğundan hareket eder. Bunlar; parasal ücret, işverenin ödediği ücret dışı yararlar,

devletten sosyal transferler, akraba ve cemaat transferleri" (Toksöz: 1999 Aktaran Kesici, 2008: 6).

Devletin küçültülmesi olarak; sanayileşmiş ülkelerin geleneksel sanayilerini tasfiye etmesi, teknolojik yenilenme, esnek üretim anlayışı, üretimin uluslararasılaşması, sermaye akışının ve ticaretin serbestleşmesi, ulus ötesi şirketlerin yaygınlaşması (Çağlayan, 2001 Aktaran Kesici, 2008: 6) sıralanabilir.

Bu dönemi karakterize eden belli başlı unsurlar şunlardır (Sertlek, 2002: 317-321; Taçyıldız, 2006: 30-32 ; Yılmaz, 2004; Başkaya, 1999: 8) :

İlk unsur, *Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi ve Mali Sermayenin Öne Çıkmasıdır.* Sermayenin krizden çıkabilmesi için dünya çapında piyasaların serbestleşmesi amacıyla "yapısal uyum programları" uygulamaya konulmuş ve gelişmekte olan ülkelerde IMF ve DB gibi kurumların güdümüyle bu programlar gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda bütün bağımlı ülkelerin paraları konvertible oldu ve sermaye hareketlerini sınırlayan yasalar kaldırılarak piyasalar buna uygun donanımlara kavuşturuldu. Bu durum özellikle az gelişmiş ülkelerde makroekonomik krizlere yol açarak yoksulların artmasına ve yoksulluğun genişlemesine neden olurken ; sermayenin serbest hareketi, ucuz maliyetin ve bunun bir parçası olarak da ucuz işgücünün bulunduğu alanlara doğru yöneldi. Bu durumda ise sermaye yetersizliği yaşayan ülkeler sermaye hareketlerinin çekim merkezi olabilmek, diğer ülkeler ise rekabet güçlerini koruyabilmek amacıyla neoliberal politikaların hedefleri doğrultusunda hareket geliştirmiştir. Bunun sonucunda da işsizlik artmış, işgücü piyasalarında esnekleşme ve kuralsızlaşma yaygınlık kazanmıştır.

İkinci olarak *Esnek Üretim ve Esnek Çalışmadır.* Kapitalist üretimin temelini oluşturan kitlesel üretim/ kitlesel tüketimin temel aracı olan fordist üretim modelinin yerini giderek esnek üretim modeli almıştır. Yani arza dayalı üretim terk edilerek talebe dayalı üretime geçilmiştir. Stok çalışma terk edilerek tüketilme miktarı kadar üretim anlayışı da çalışma koşulları esnekliği doğurmuştur.

Üçüncü unsur *Özelleştirmedir.* Temel hedef olarak devletin ekonomideki rolünün azaltılması için, sosyal devlet uygulamalarının tasfiyesi ve kamusal alandaki ekonomik faaliyetlerin de özelleştirmeler ile piyasa ilişkilerine devredilmesi öngörülmüştür. Neoliberal görüşe göre devletin refah harcamaları çok fazla artmıştı ve bu da ekonomik yapının olumsuz etkilenmesine neden olmaktaydı. Sermayenin yaşadığı kar sıkışmasının bir çözüme kavuşturulabilmesi için devlettin üretim alanlarından hizmet alanlarına kadar sermaye birikim sürecinin düzenleyicisi olarak rol aldığı bazı temel alanlar, gıda, su, belediye hizmetleri, enerji, ulaşım, telekomünikasyon, sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere bir insan için ihtiyaç olarak tanımlanabilecek tüm -kamusal- alanlar, sermayenin doğrudan meta üretim sürecine dahil edilmeye başlanmıştır. Kamu harcamalarının sınırlandırılması, pek çok kamu hizmetinin özelleştirilmesi ve bu hizmetlerin artık piyasadan satın alınmaya başlanması bağlamında, böyle bir ekonomik güce sahip olmayan ve ancak sosyal politikalarla toplumla belli ölçülerde bütünleşebilen kesimler korunmasız bırakılmış oldu. Aslında özelleştirme lehine sayısız gerekçe üretilerek "ortalama insan" da bu gerekçelere inandırılmıştır. Bu durumda da yoksullaşma süreci bireysel yoksulluk olmaktan çıkmış ve kitleselleşerek çok daha geniş bir boyuta ulaşmış, kentsel yoksulluk hem 'ucuz emek rezervi' haline gelip sermaye çekmeye çalışan

azgelişmiş ülkelerde , hem de rekabet gücünü kaybetmemek ve daha da arttırmak için kendi emek gücünü rekabete zorlayan gelişmiş ülkelerde boyutunu genişleten bir sorun haline gelmiştir.

Dördüncüsü ise *Taşeronlaşmadır.* Organizasyonları tekel şeklinde olan kapitalist firmalar, risk faktörünü en aza indirmek ve işçi sınıfının sendikal örgütlülüğünü parçalamak amacıyla yeni bir üretim organizasyonu modeline geçiş yaptılar. Üretimden tüketime kadar olan tüm süreci kontrol ederek karını arttırma yöntemi, krizle birlikte yerini üretimin kilit noktasını kendi elinde tutarak diğer aşamalarını alt işverenlere devretme modeline bıraktı.

Diğer bir unsur da *Yasal Düzenlemelerdir.* Tüm bu neoliberal ekonomik politikaların uygulanabilmesi ve sermayedarların rahat hareketinin sağlanması için sermaye sınıfı hükümetleri yönlendirerek, baskı yaparak gerekli olan yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya çalıştı. Bunun sonucunda da işçi sınıfı büyük zararlar gördü. Sosyal güvenlik hakları ciddi bir şekilde tahribata uğratıldı, çalışma koşulları sermaye sınıfının lehine göre yeniden düzenlendi, sendikal örgütlülükler zayıflatıldı, asgari ücret, tıbbi bakım gibi bazı sosyal garantiler fiilen ya da yasal olarak ortadan kalktı.

Son unsur ise *Sendikasızlaştırmadır.* Kapitalist sınıf açısından işçi sınıfının emeğinin sadece ekonomik olarak sömürülmesi yeterli değildir. Kapitalizm karşıtı bir toplumsal düzenin özelliklerini barındıran işçi sınıfının politik/ sosyal örgütlenmelerinin de denetlenerek, sömürü ve kâr mekanizmasının kapitalist sınıf

açısından sağlıklı bir şekilde işlemesi önemlidir. Bunun için de işçi sınıfının üretim dışı/ yeniden üretim alanlarının da denetlenmesi ve yönlendirilmesi önemlidir. Sermaye sınıfının neoliberal ekonomik politikalar doğrultusunda hükümetlerle ortak hareketleri sonucu işçi sınıfının sendikal örgütlenmeleri zayıflatıldı. Sermaye kar oranlarını restore etmek amacıyla saldırıya geçerken, ideolojik silahlarını kuşandı. Kar oranlarını restore etmenin en kestirme yolu her zaman sömürü oranlarını arttırmaktır diyen Başkaya, bunu gerçekleştirmek için de işçi örgütlerinin (sendikaların) etkisizleştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Bunun neticesinde de sendikalara saldırıya geçildiğini belirten Başkaya durumu anlatmaya şu şekilde devam etmektedir:

> "Fakat, yüzyıldan fazla mücadele pratiğine ve geleneğine sahip emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını bulundukları mevzilerin çok gerisine atmak kolay değildi. Sendikalar etkisizleştirildi…Reel ücretler bir miktar aşağıya çekilse de bu büyük sermayenin ihtiyacı olanın çok altındaydı. "Kendi" ülkelerinde reel ücretler yeterince düşürülüp, sömürü oranları arttırılamıyorsa, işletmeleri Üçüncü Dünya'ya kaydırmak bir çözüm olabilirdi…" (Başkaya, 1999: 8).

1.4. Artı Nüfus Kavramı

Friedrich Engels 1845'in başlarında yazdığı, kent gerçekçiliğinin klasik bir parçası sayılan, işçi sınıfının içine girerek yapılan gözlemlerle yoğrulan 'İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu' adlı kitabında yoksullukla ilgili bugüne kadar tartışıla gelen meselelerin kavramsal çerçevesini çizmiş ve daha sonra Karl Marx'ın da Kapital'de bahsedeceği üzere, işsiz yoksulları, işsizleri *Artı Nüfus* kavramıyla anlatmıştır. Artı-nüfus sanayinin sahip olduğu ve "her zaman en canlı aylarda pazarın gereksindiği

mal yığınlarını üretebilmek için işsiz bir yedek işçi ordusu" idi. Marx da bunu kapitalist üretimin bir özelliği olarak şöyle açıklıyordu: Kapitalist üretim,

> "yalnız ücretli işçiyi durmadan ücretli işçi olarak yeniden-üretmekle kalmaz, aynı zamanda, sermaye birikimiyle orantılı olarak her zaman bir nispi ücretli işçi artı-nüfusunu da üretir. Böylece, emeğin arz ve talep yasası doğru çizgi üzerinde tutulur, ücret salınımları, kapitalist sömürü için doyurucu sınırlar içersine alınır ve ensonu, emekçinin kapitaliste toplumsal bağımlılığı, bu vazgeçilmez koşul güvenceye alınmış olur." (Marx,2004:733)

"sefalet, nispi artı-nüfusla birlikte ürer ve biri diğerinin zorunlu koşuludur; artı-nüfusun yanı sıra yoksulluk, kapitalist üretimin ve zenginlik artışının bir koşulunu oluşturur." (Marx,2004: 613)

Engels, artı nüfus "dilenerek, çalarak, sokakları süpürerek, tezek toplayarak, el arabasını iterek, eşekleri sürerek, ayak satıcılığı yaparak ya da ara sıra ufak tefek işler bularak ruhunu bedeninde tutar. Her büyük bir kentte bu türden çok sayıda insan bulunur" diyor ve şöyle devam ediyordu:

> "Artı nüfus"un çoğu seyyar satıcılık yapar. Özellikle cumartesileri öğleden sonra tüm emekçi halkın sokağa döküldüğü saatlerde, seyyar satıcılıktan kazanılan para kazanan kalabalığı görebilirsiniz. Ayakkabı ve korse bağcıkları, kuşak, sicim, kek, portakal, kısacası her türden ufak-tefek mal erkek, kadın ve çocuk satıcılar tarafından satılır; başka zamanlarda da bu satıcılar köşe başlarında beklerken ya da ellerinde kekler, zencefilli ya da ısırganlı gazozlarla giderken görülebilir. Bu satıcıların sattıkları öteki şeyler kibrit, balmumu, ateş yakmak için kullanılan karışımlar vs.'dir. Ne iş olsa yaparımcılar, sokak sokak dolaşır ufak-tefek işler ararlar. Bunların birçoğu günlük iş bulur, bir kısmı o kadar talihli değildir.
>
> …Bu "artı nüfus"un sığındığı çareler hayret vericidir… Büyük kentlere giden, üzerinde büyük çapta atlı araba trafiği olan karayolları boyunca, önlerinde küçük el-arabaları bulunan çok sayıda insan görülüyor; bu insanlar, geçen atlı arabalar ve atla çekilen omnibüsler arasında yaşamlarını tehlikeye atarak taze at gübresi topluyorlar; resmi

> görevlilere de bu ayrıcalık için haftada birkaç şilin ödüyorlar… Bu "artı nüfus içinden bir el-arabası bulabilen ve iş yapabilene ne mutlu!... "(Engels,2010; 133-134)

Engels çalışmasında devamla, dilencilik ile ilgili de bir 'yoksul suçlaması' yapma yoluna gitmek değil, 'bireysel suçu' 'yoksulu' değil, kapitalist sistemi suçlu ve hedef olarak göstererek " Bu insanlar, iş bulamıyorlarsa, topluma isyan da etmiyorlarsa geriye dilenmekten başka ne kalır?" diye soruyordu. Devamında ise dilencilerle ilgili gözlemlerini sunuyordu:

> " Ve tabi büyük dilenciler ordusu kimseyi hayrete düşürmemelidir. Çoğu gücü-kuvveti yerinde erkeklerdir ve polis onlarla sürekli bir savaş halindedir. Ama bu insanların yaptığı dilenciliğin, kendine özgü bir karakteri var. Böyle bir dilenci genelde ailesi ile birlikte, bir yakarı şarkısı söyleyerek, ya da geçenlerin iyilikseverliklerine seslenen konuşmalar yaparak dilenir. Asıl çarpıcı olanı da bu dilencilerin hemen hemen özellikle emekçi mahallerinde görülmesidir; neredeyse tamamen, yoksulun verdiği ile yaşarlar. Ya da aile kalabalık bir caddede bir yere mevzilenir, tek sözcük söylemeksizin, yalnızca çaresiz görüntüsünün birilerine bir şeyler yakarmasını bekler. Bu durumlarda da onlar yalnızca işçilerin sempatisine, deneyimiyle açlığın ne olduğunu bilen ve günün birinde kendini aynı durumda bulabileceğini bilen işçilerin sempatisine güvenirler. Bu sessiz, ama çok etkileyici yakarı gerçekten de emekçilerin oralardan geçtiği saatlerde karşılık bulur; hele hele emekçi mahalleleri 'Sırları'nın genelde ortaya döküldüğü ve böylece havası kötülediği için orta-sınıfın olabildiği ölçüde geri çekildiği yaz akşamları karşılık bulur."(Engels,2010; 135)

Bunun arkasından söyledikleri ise suça yönelik olarak bir tahlildi. "Ve "artı nüfus" arasından topluma direnecek ölçüde cesareti ve tutkusu olan, burjuvazinin kendisine karşı açtığı örtülü savaşa açıkça savaş ilanıyla yanıt verecek kadar cesareti ve tutkusu olan, soymak, yağmalamak, öldürmek ve yakmak üzere öne çıkar." (Engels, 2010; 135)

Engels'in vurgusu daha sonra Marx'ın da Kapital'de belirteceği üzere (Marx,2004: 599-617) proletaryanın iş sahibi olanı - olmayanıyla bütünlüğünedir. Bu bütünlük içinde artı-nüfus yani yedek sanayi ordusu da ücretli işçi de aynı koşulları yaşar ve yaşantılarındaki kimi olumsuz görülen farklılıklar bir döngü şeklinde yaşanılan bir gerçekliktir. Örneğin Engels dilenmenin, her an her işçinin başına gelebilecek bir durum olduğunu belirtir ve 1842 bunalımıyla birlikte "fabrikası kapanan patronunun iş veremediği aç işçiler, sokaklarda her yana dağılarak tek tek ya da topluca dilenmişler, kaldırımları ordu halinde kuşatarak gelen geçenden yardım istemişlerdir; sıradan dilenciler gibi yalvarıp yaltaklanarak değil, ama sayılarıyla, davranışlarıyla ve sözleriyle tehdit ederek dilenmişlerdir." (Engels,2010: 137) Sözleriyle bu birbirine çevrim halinde dilenme-yoksulluk-iş sarmalını anlatmıştır.

Engels çalışma zorunluluğu ile ilgili de şunları söyler :

> " İşçiler arasındaki moral bozukluğunun bir başka kaynağı, çalışmaya mahkûm oluşlarıdır. Nasıl ki gönüllü, üretken etkinlik insanoğlunun tattığı en üstün haz ise, zorunlu çalışma da en haşin ve aşağılayıcı cezadır. İnsanın kendi iradesine karşın, her gün, sabahtan gece vaktine kadar, belli bir şey yapmakla sınırlandırılmasından dehşet verici bir şey yoktur. Ve işçi kendisini ne kadar daha çok insan hissederse, işi ona, o kadar çok nefret edilesi görünür; çünkü sınırlanmışlığı görür, işin kendisi için amaçsızlığını görür." Ve Engels sorar; Peki neden çalışır? Cevap ise halen yaşamın her anında insanlara kendini hissettiren gerçekliktir: "çalışmak zorunda olduğu için çalışır.", "Para için, işin kendisiyle hiçbir biçimde ilişkisi olmayan bir şey için çalışır" ve "o kadar uzun üstelik kesintisiz bir tekdüzelik içinde çalışır ki, azıcık insansal duyguları varsa bu çalışma onun için işkence haline gelir."

Tam da bu noktada Engels hemen hemen aynı sıralarda Marx'ın da 1844 el yazmalarında yazacağı ve bulgulayacağı, ve teorilerinin önemli bir parçası olan "Yabancılaşma" ile ilgili ilk sözlerini "çalışma" üzerinden söyler :

> "Zorunlu işin hayvanlaştırıcı etkilerini, işbölümü daha da çoğaltmıştır. Birçok alanda işçinin etkinliği, küçük ve salt mekanik bir el hareketine, her dakika yinelenen, yıllar boyu değişmeyen bir el hareketine indirgenmiştir. Çocukluk yaşından itibaren her gün, günde on iki saat iğne ucunu sivrilten ya da dişlileri eğeleyen… bir insan, otuzuncu yılında insansal duyguyu ve yeteneği ne kadar koruyabilir ki? Buharın sanayide kullanılışından beri hep aynı. İşçinin işi kolaylaşmıştır, kas gücünden tasarruf edilmiştir, ama işin kendisi, başından sonuna, anlamsız ve tekdüze hale gelmiştir; zihin çabasına yer veren hiçbir alan kalmamıştır; yalnızca, işçiyi başka şey düşünmekten alıkoyacak yeterlilikte bir dikkat gerektirir o kadar. Ve böyle bir işe mahkûmiyet, onun tüm zamanını alan, yemek ve uyumak için bile pek az zaman bırakan, açık havada yürüyüş yapması ya da doğanın tadına varması için hiç vakit bırakmayan bir işe mahkumiyet, zihinsel çalışma için çok az zaman bırakan bir işe mahkumiyet insanı hayvan düzeyine indirgemez de ne yapar? (Engels,2010; 169)

Engels'in çalışmasını inceledikçe, o zamandan bu yana yoksulluk ile ilgili uygulamaların da söylemlerin de hiçbir değişikliğe uğramadığını oldukça net görürüz. Aynı bugün olan gibi o zamanlar da hem burjuva hem de orta sınıflar tarafından 'Yoksula' karşı söylemlerin, aşağılama ve ahlak çöküntüsünden bahseden, kentlerin bozulduğu şeklindeki şikâyetlerin, yoksulları, dilencileri, üstü başı yırtıkları gördükçe yoksulluklarının, yoksulluktan ileri gelen suçlarının, kabul görmeyen faaliyetlerinin suçlarını onlara atfeden edebiyatın varlığını görürüz. Engels, artı-nüfusu var etmenin nasıl kapitalizmin yedekte beklettiği sanayi ordusu olması anlamında kendi çıkarı olduğunu ortaya koyar ve "mülk sahibi sınıfın, işçiyi bedence ve ruhça yıkma eğilimi taşıyan öteki koşulların sürmesinde doğrudan çıkarı var. Yoksulluğun, güven yokluğunun, aşırı çalışmanın, çalışma zorunluluğunun başlıca yıkıcı öğeler olduğunu, bir itiraf etseler, bundan, öyleyse yoksula mal-mülk verelim, nafakasını güvenceye alalım, aşırı çalışmaya karşı-yasa yapalım gibi bir sonuç çıkarmak zorunda kalacaklar" (Engels,2010: 170-171) diyerek bu yoksuldan şikâyet edebiyatının gerçeğini gözler önüne serer.

Engels'in Manchester Guardian'dan çalışmasına aktardığı gazeteye gelen bir mektup o günden bu yana yoksulun ve yoksulluğun ele alınışı ile ilgili düşüncelerin pek de değişmediğini gözler önüne sermektedir.[4] Engels'in gazeteden aktardığı mektup şöyledir:

> "Bay Yazı işleri Yönetmeni – Bir zaman var ki, ana caddelerimizi dilenci sürüleri sardı; epir epir giysilerini, hastalıklı yerlerini, iç bulandırıcı yaralarını ya da beden bozukluklarını göstererek utanmaz ve can sıkıcı bir tarzda, gelen-geçenin acıma duygusunu harekete geçirmeye çalışıyorlar. Düşünüyorum da insan yalnızca yoksula yardım vergisi ödemekle kalmayıp, hayırsever kurumlara geniş katkılarda bulunduktan sonra, böyle münasebetsiz ve onaylanamaz rahatsız edilmemeleri hiç de hak etmiyor. Eğer kente huzur içinde gelip gitmemizi sağlayacak kadar bizi koruyamıyorlarsa, polis için bunca parayı niye ödüyoruz? Bu satırların, geniş tirajlı gazetenizde yayınlanması, bu can sıkıcı duruma son vermeleri için umarım yetkilileri harekete geçirir. Sadık hizmetkarınızın saygılarıyla.
>
> Bir Hanımefendi" (Engels,2010; 340)

[4] Güncel bir çalışma için bkz. Cenk Saraçoğlu, *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler İnkar'dan Tanıyarak Dışlamaya,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ GÜCÜNÜN ETNİKLEŞMESİ ve ENFORMEL SEKTÖR

2.1. İş Bölümü ve Zihinsel Üretim

Burjuvazinin zihinsel üretimi, tüm alt sınıfları da zihinsel üretimin verilerini ortaklaştırarak kapsamaktadır. Bu temelde maddi üretim aletlerine sahip olunmasının yarattığı bir güç ve imkândır. Aynı şekilde bu zihinsel üretim toplumun genel bilgisi haline getirilmekte ve topluma da kabul ettirilmektedir. Zihinsel üretimin politik yönlendirmeyle toplumu şekillendirmesi, toplumsal söylem ve ideolojilerin ekonomiyle olan ilişkilerinin, ekonominin hangi ihtiyacına denk düştüğünün anlaşılması yoluyla çözümlenmesi gerekmektedir. Karl Marx egemen zihinsel güç ile ilgili şunları belirtmektedir :

> "Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim amaçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirlerinin içine girmiş durumdadır ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler. Egemen sınıfı meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince de sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler; bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıflarının bütün genişliğince egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar, düşünürler, fikir üreticileri olarak da egemendirler ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimi ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların düşünceleri, çağlarının egemen düşünceleridir." … Ve bu sınıf, "kendi amaçlarına

ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin çıkarı olarak göstermek zorundadır, ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır." (Marx ve Engels,2008: 75)

Egemen düşünceleri ve gerçekte olanı anlamak ise en başta gerçek insanın, gerçek yaşam ilişkilerini, toplumsal işbölümündeki konumları ile birlikte insanların hem hazır buldukları hem de kendi eylemleriyle yarattıkları maddi yaşam koşullarını incelemek ile olasıdır.

"Tüm insan tarihinin ilk öncülü, doğal olarak, canlı insan bireylerinin varlığıdır. Bu bireylerin ilk tarihsel eylemi, insanları hayvanlardan ayıran ilk eylem, insanların düşünmeleri değil, kendi geçim araçlarını üretmeye başlamalarıdır. Şu halde saptanması gereken ilk olgu, bu bireylerin fiziksel örgütlenişleri ve bu örgütlenmenin sonucu olarak ortaya çıkan, doğanın geri kalan bölümüyle olan ilişkileridir. Burada, doğaldır ki, ne bizzat insanın fiziki yapısını, ne de insanların tamamen hazır buldukları doğal koşulları, jeolojik, orografik, hidrografik, klimatik ve öteki koşulları derinliğine inceleyebiliriz. Her tarih yazımı, bu doğal temellerden ve tarih boyunca insan eyleminin bu temellerde meydana getirdiği değişikliklerden hareket etmek zorundadır. İnsanlar, hayvanlardan, bilinçle, dinle ya da herhangi bir başka şeyle ayırt edilebilir. İnsanlar kendi geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırt etmeye başlıyorlar, bu onların kendi fiziksel örgütlenişlerinin sonucu olan bir ileri adımdır. İnsanlar, kendi geçim araçlarını üretirken, dolaylı olarak, kendi maddi yaşamlarını da üretirler." (Marx ve Engels,2008:38-39)

Etkide bulunan, maddi üretim yapan, verili temeller ve koşullar altında etkinlik gösteren, her şeyden ilk olarak üretim ilişkileri içerisine giren ve üretici etkinlikleriyle toplumsal ve siyasal ilişkilerin içerisine giren bu bireylerin "karşılıklı zihinsel ilişkileri bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar." (Marx ve Engels,2008; 44-45)

"İnsanların kendi geçim araçlarını üretiş tarzları, her şeyden önce doğada hazır buldukları ile yeniden üretmeleri gereken geçim araçlarının doğasına bağlıdır. Bu üretim tarzı, basitçe bireylerin fizik varlıklarının yeniden üretimi olarak ele alınmamalıdır. Bu üretim tarzı, daha çok, bu bireylerin belirli bir etkinlik tarzını, onların yaşamlarını ortaya koyan belirli bir biçimi, belirli bir yaşam tarzını temsil eder. Bireylerin yaşamlarını ortaya koyuş biçimi, onların ne oldukları, üretimleriyle, ne ürettikleriyle olduğu kadar, nasıl ürettikleriyle de örtüşür. Demek ki, bireylerin ne oldukları, üretimlerinin maddi koşullarına bağlıdır. Bu üretim, ancak nüfusun çoğalmasıyla ortaya

çıkar. Bu da, o bireylerin kendi aralarındaki karşılıklı-ilişkileri peşinen varsayar. Bu ilişkilerin biçimi de yine üretim tarafından belirlenir." (Marx ve Engels,2008;39-40)

"İnsanların – tarihlerinin temeli olan – kendi üretici güçlerini seçmekte özgür olmadıklarını eklemeye de gerek yok kuşkusuz; çünkü her üretici güç, edinilmiş bir güçtür; daha önceki etkinliğinin üründür. Bu nedenle, üretici güçler, pratik olarak kullanılmış insan enerjisinin sonucudur; ama bu enerjiyi de insanın kendi içinde bulunduğu durum koşullandırır; o ana kadar edinilmiş üretici güçle koşullandırır; kendilerinden önce ortaya çıkmış yani kendilerinin yaratmadığı, bir önceki kuşağın ürünü olan toplumsal biçim koşullandırır. Arkadan gelen her kuşak, kendini, bir önceki kuşağın edindiği üretici gücün sahibi olarak bulur; bu üretici güçler o yeni kuşağa, yeni üretim için hammadde olarak hizmet eder. İşte bu yalın gerçek nedeniyledir ki, insanlık tarihinde bir tutarlılık ortaya çıkar; bir insanlık tarihi biçimlenir; insanların üretici güçleri ve ona bağlı olarak toplumsal ilişkileri geliştiği ölçüde de bu tarih insanlık tarihi olur. Buradan, zorunlu olarak çıkacak sonuç şudur; insanlığın toplumsal tarihi, bunun bilincinde olsalar da olmasalar da her zaman, insanların bireysel gelişmesinin tarihidir. Maddi ilişkiler, aralarındaki tüm ilişkilerin temelidir. Bu maddi ilişkiler, maddi ve bireysel etkinliklerin içersinde gerçekleştirildikleri gerekli biçimlerdir." (Marx ve Engels,2008:30-31)

Burada maddi üretimle ilgili olan, maddi üretimin tarihsel olarak anlaşılması gerekliliğidir. Maddi üretim genel olarak maddi ürünlerin üretimi değil, bu üretimin, tarihsel olarak gelişmiş belirli ve özgül bir biçimidir. Zihinsel üretim, tarihsel biçim ile ilişkisi ile kavranabilir.

"Zihinsel üretim ile maddi üretim arasındaki ilişkileri incelemek için her şeyden önce, maddi üretimi genel bir kategori olarak değil, ama belirli bir tarihsel biçim içinde kavramak gereklidir. Öyleyse örneğin, kapitalist üretim tarzına ve ortaçağın üretim tarzına farklı zihinsel üretim türleri tekabül eder. Eğer maddi üretim kendi özgül tarihsel biçimi içinde kavranmazsa, ona tekabül eden zihinsel üretimde neyin özgül olduğunu ve birinin ötekine karşılıklı etkisini anlamak olanaksızlaşır." (Marx,1998:269).

2.2. Sermaye Birikiminin İhtiyaçları

Kapitalist ekonomi sonsuz sermaye birikimi üzerinden işler. Bu sonsuz sermaye birikimi her şeyin metalaşmasına, artan üretimin karmaşık ve çapraşık bir toplumsal işbölümü şekline gelmesine yol açar. Birikim yapabilmek için gerekli işbölümü ise çoğunluğun geri kalan azınlık arasında dağılan artık değeri üretmek için emek gücü görevi görmesi temelinde olmak zorundadır (Wallerstein: 2012).

Wallerstein, sermaye birikimi açısından sermaye biriktiricilerin emek gücünün üretiliş ve yeniden üretiliş yollarının ortaya çıkardığı sorunlara bağlı olarak üç ana endişesi olduğundan bahseder. Wallerstein'a göre bu üç ana endişeden ilki, sermaye biriktiricilerin "Kullanımı zaman içinde değişen bir emek gücünden fayda sağlamalarıdır." Bu yalnızca üretime bağlı harcamaların olması ve kullanılmamış emek zamanı için ücret vermeyi istememekle ilgilidir. Bununla beraber üretim söz konusu olduğu zaman çalışmaya istekli kişilerinde bulunması gereklidir. Wallerstein'ın sermaye birikimi açısından biriktiricilerin duyduğunu söylediği ikinci ana endişe ise, biriktiricilerin sahip olacakları emek gücünde kullanımı mekansal olarak değişebilen maliyetleri en aza indirgeyip kendilerine göre uyarlayıp değiştirebilme üzerine duydukları gerekliliktir.

Son olarak Wallerstein biriktiricilerin emek gücünün maliyetlerinin mümkün olduğunca düşük tutulmasından fayda sağlayacaklarını belirtir. Bunlarla birlikte sermaye biriktiriciler aynı zamanda emek gücünün sistemin varlığını tehdit edecek

bir sınıfsal güç oluşturacak şekilde de örgütlenmemesini sağlamak istediklerini de söylemektedir. (Wallerstein: 2012).

Wallerstein sermayenin de işçi sınıfının varlığını tehdit edecek birleşik bir sınıfsal güç oluşturacak şekilde örgütlememesini sağlamak için, emek gücünü manipüle etmeye çalıştığını ileri sürerek bu yolda "hane"nin esnek sınırlara sahip bir araç olarak görüldüğünü söyler. İlk olarak sürekli baskıyla hane örgütlenmesiyle belli bir toprağa bağlılık arasındaki bağın koparılması sağlanmış, arkasından da "bir toplu gelir yapısına duyulan yasal ve toplumsal-psikolojik bağlılıkların temeli olarak ortak-ikameti azaltmak, ama hiçbir zaman tamamen yok etmemek yönünde bir baskı oluşturulmuştur (Wallerstein ve Balibar, 1995: 136) diye yazar. Hanelerin emek gücüne katılım biçimleri ise çalışabilecek durumdaki bireylerin mesleki ayrımlarına ve sabit ücretli olup olmaması temelinde olduğu kadar hane içinde meslek rollerinin cinsleri katmanlar halinde ayırması ile de katmanlaşmıştır. Wallerstein'a göre bu "fırsat eşitliği ideolojisiyle ılımlılaştırılmış bir gerilime neden olmaktadır" (Wallerstein,1995:137) ve sermaye biriktiricilerin dünya emek gücünü bir noktaya kadar manipüle edebilmelerinin nedeni de bu gerilimdir.

Bu arada belirtilebilecek bir başka şey ise, sermaye açısından önceki tarihsel sistemlerden miras alınan bir yeniden üretim biçimi olarak cemaatin "taşınabilirliğinin" zorluğu ile emek gücünün yeniden üretilmesinin önüne en büyük engel olarak dikilen "geniş birimlerin hayatta kalmak için gerekli randıman düzeyinin çok düşük olması"yla "Kolektif yeniden üretimi sağlamak için gerekli gelir düzeyinin orta birimlerinkinden çok daha yüksek" (Wallerstein ve Balibar,

1995: 138) olan hanenin, küçük ailenin tercih edilmesidir. Bu göç ettirilme ve arkasından şehirlerde emek-gücüne katılma sürecinin cemaat topluluğundan aileye/haneye geçiş sürecinin parçasıdır. "gereken yerlerde ve olabilecek en düşük ücret düzeyleriyle işçi yaratılması, sermaye birikimini kolaylaştırmak isteyenlerin çıkarınadır." (Wallerstein,2012: 66).

2.3. Enformel Sektör

Enformelin tanımında farklılıklar olsa da genel olarak, kayda geçmemiş, hukuki çerçeveye alınmamış, kalıcılık kazanmamış olma gibi temel nitelikler ağırlık taşımaktadır (Lordoğlu vd., 1999: 77 Aktaran Ergun, 2005: 54). Enformel sektör ise "çok küçük bir yatırım gerektiren, uzmanlaşmanın olmadığı, toplam üretime net katkının son derece düşük olduğu, genellikle tek kişi tarafından yürütülen, herhangi bir kurumsal örgütlenmeye dahil olmayan ve hiçbir yasal güvencesi bulunmayan ekonomik etkinlikler alanı" dır (Yurtsever,2011: 126).

Enformel sektör ile ilgili yapılmış farklı tanımlar bulunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü enformel sektörü "başlıca amacı kişilere istihdam ve gelir sağlamak olan mal ve hizmet üretiminde bulunan örgütsel kimliği gelişmemiş küçük ölçekli birimler" dir şeklinde tanımlamaktadır (Taçyıldız, 2006: 98). Literatürde kayıt dışı sektör, marjinal sektör, örgütlenmemiş sektör, kurumlaşmamış sektör şeklinde de geçmektedir. Enformel sektör küçük meta üretimimin kimi biçimlerinin, esas olarak da kapitalist üretim ve dolaşım süreçlerindeki parçalanmanın ortaya çıkardığı alt etkinlikler olarak da tanımlanabilmektedir.

Ev ve bahçelerde yapılan geçimlik üretim, evde yapılan ücretli kaçak parça başı üretim, küçük meta üretiminin "yan sanayi", merdiven altı denilen kayıt dışı biçimleri, en çok da fason/taşeron üretim ve hizmet etkinlikleri "enformel sektör" yelpazesini oluşturmaktadırlar. İşportacılık, seyyar satıcılık, hamallık gibi geçmişten bugüne devam eden etkinlikler de enformel sektörün içinde yer almaktadırlar. Bu sektördeki emek gücü çoğunlukla gelirleri geçici, düzensiz ve düşük emekçilerden oluşmaktadır. İşyerlerinin çoğunluğu kayıt dışıdır. Vergi, sigorta primi ödemezler; resmi istatistiklerde görünmezler. Buralarda çalışan işçiler genellikle sendikasız ve örgütsüzdürler. Kadın ve çocuk işçi emeği de büyük bir ağırlık taşımaktadır (Yurtesever: 2011).

Enformel sektörün tanımına kısaca değindikten sonra ortaya çıkışı, gelişimi ve Türkiye'de enformel sektörün ne durumda olduğundan bahsetmek yerinde olacaktır.

2.3.1. Enformel Sektörün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Enformel sektörün ortaya çıkmasında ve yaygınlık kazanmasında etkili olan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Nüfus artış hızının yüksekliği, göç, çarpık kentleşme, işsizlik, gelir yetersizliği, kalabalık aileler, enflasyon ve ekonomik krizler, yüksek vergi ve sosyal güvenlik primleri, bürokratik engeller, ekonomik yapı, işletme büyüklüğü, istihdam politikası vb. faktörler enformel sektörün ortaya çıkmasına neden olan etkenler arasında sayılabilir. Özellikle kırdan kente göç sonucu büyük bir kentsel işgücü fazlasına sahip olan ülkelerde, formel sektörün yeterli istihdam alanı yaratmaması sonucunda kendi hesabına çalışma ve mikro işletmeler önemli bir

ekonomik faaliyet ve istihdam kaynağı oluşturmaktadır. Yine bu ülkelerde yasal düzenlemelerin katı olması ve küçük üreticilerin bunlara uymada güçlüklerle karşılaşması, ekonomik faaliyetlerin enformel olarak yürütülmesinin nedenlerindendir (Ergun, 2005 : 59-60; Kılıç , 2010: 16).

Enformel sektörün ortaya çıkış sebeplerinden biri de ekonomik krizlerdir; özellikle de 1970'lerin ortasından bu yana yaşanan ekonomik krizler birçok ülkede milyonlarca kişinin yaşam koşullarını oldukça ağırlaştırmış ve sefaletten kurtulmak için buldukları her yolu kabullenmeye razı etmiştir. Yoksulluk ve enformelleşme birbirini besleyen süreçler olup; enformel istihdamla yoksulluk arasındaki ilişki, çalışanların statülerine bağlı olup işverenden kendi hesabına çalışana, ücretli çalışana, ev işçisine ve çırağa doğru gittikçe gelir azalmaktadır (Özşuca ve Toksöz, 2003 : 12). Oluşturulan yeni yaşam stratejileri de temelde enformel işlere yönelmek ya da yeni iş alanları türetmek şeklinde meydana gelmektedir (Ergun, 2005: 67).

Yaşam değerleri ve normlar ile enformel sektörün gelişmesi ve büyümesi arasında önemli paralellikler vardır. Birey yaşam şartlarının ağırlaşmasıyla bu duruma uyum sağlamaya ve ekonomik durumunu iyileştirmeye çalışacaktır. Bunu gerçekleştirebilmenin yollarından biri yapılan harcamalarda kısıtlamalara gitmekken, diğeri ise, elde edilen gelirin arttırılması için çalışılmasıdır. Birey kazancını arttırmanın ya da geçimini sağlamanın yollarını arar ve enformel işlerde çalışmaya yönelir. (Özsoylu, 1996: 95-96 Aktaran Ergun, 2005: 60).

Altuntaş'a göre enformel sektörü yalnızca ülke içi dinamiklerden kaynaklı sorun olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir ve enformelleşme farklı boyutlarıyla küresel ekonomik yeniden yapılanma süreçleriyle bağlantılıdır (Altuntaş, 2008:33). Enformel sektörün ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer faktör, küreselleşmeyle bağlantılı yapısal uyum politikaları ve ihracata dayalı sanayileşme modeli bağlamında uluslar arası pazarlarda rekabeti arttırmak için, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla üretim sürecinde ortaya çıkan değişiklikler ve taşeronlaşmanın yaygınlaşmasıdır (Ergun, 2005 : 59-60). Castells' e göre ülkelerarası karşılıklılık ilişkisi ve küresel ekonomik sistem içerisinde, emek ile sermaye arasındaki ilişki değişime uğramakta, bunun neticesinde farklı üretim ve emek biçimleri ortaya çıkabilmektedir (Castells, 1996: 272 Aktaran Kolukırık ve Oğuz, 2008: 299).

2.3.2. Türkiye'de Enformel Sektör

Türkiye'de enformel sektör, 1945-50'den itibaren açıkça gözlenebilir bir hale gelmiştir. Tarım dışı nüfus içinde, 1952-53 yıllarında ücretli maaşlı olmayanların oranı %34,6 düzeyindedir. Bu dönemde tarımsal yapıdaki gelişmelerle birlikte kırda emek fazlası oluşmuş ve bu kesim kentlere akarak kentlerin daha önce yaşanmamış olan yoğunluk ve hızda göç almasına neden olmuştur. Kırdaki yapısal değişikliklere paralel olarak ilerlemeyen kentsel ve endüstriyel yatırımlar sebebiyle kentlerin henüz gelişmemiş olan üretim ve hizmet sektörleri bu kitleleri emememiş ve kentlerde açık işsizlik meydana gelmiştir (Taçyıldız, 2006: 99-100). Kentlerin kendilerini istihdam

edememesi sonucu işsiz kalan bu kesim de kendilerine istihdam alanları yaratarak enformel işlerde çalışmaya başlamışlardır.

1960-80 döneminde ise uygulanan ithal ikameci modelin de etkisiyle, enformel sektörün kent ekonomisi kapsamındaki rolünü, katkısını ve önemini pekiştirdiği bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Bu modelde enformel sektör de ucuz emek, pazarın sürekliliği için talep ve bu talebi karşılamak için üretim alanları yaratarak önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle göç yoluyla kente gelenler, kentte ucuz birer işgücü haline gelmiş ve esnek, düzensiz bir çalışma çizgisi izlemeleri pahalı teknoloji ile çalışan sistemlerde maliyetleri düşük ücretlerle dengelemeleriyle önemli bir unsur haline gelmişlerdir (Taçyıldız, 2006: 99-100).

Akkaya'ya göre 1980 sonrası küreselleşmeyle beraber artan rekabet baskısı sonucu şirketler kaynaklarını dışarıda aramaya başlamaları ve üretim birimlerini bağımsız kâr merkezleri olarak yeniden düzenlemeye yönelmeleri, işgücünün kaçak hâle gelmesine yol açabilmektedir (Akkaya, 2006). Şenses ise özellikle tekstil gibi emek-yoğun ve uluslararası rekabet gücünün düşük ücrete tabi olduğu sektörlerde çalışma koşullarının ağırlaştığını ve bunun neticesinde de eve parça başı iş verme ve sigortasız, asgari ücretin altında çalıştırma gibi enformel istihdam biçimlerinin arttığını saptamaktadır. Kimi çalışmalara göre ise bu durum sadece Türkiye'ye özgü değildir. Enformel sektörün ucuz istihdam yaratması ve bunun yanında da küresel rekabete daha düşük maliyetle girmenin avantajlarını kullanan gelişmekte olan ülkeler, bu sektörün gelişmesine izin vermektedirler. Kısacası kentin kendilerine istihdam imkanı sağlayamaması sonucunda en önemli geçim stratejilerinden olan

enformel sektöre yönelenler, 1980 sonrası bir taraftan hemşehirlik temelli enformel örgütlerin, bir taraftan da sermaye kesimlerinin daha sıkı denetimine girmeye başlamıştır denilebilir (Taçyıldız, 2006: 101).

Bugün itibariyle Türkiye'de enformel sektörde çalışan işgücünün önemli bir çoğunluğunun kırdan kente göç etmiş olanlar tarafından oluştuğu bilinmektedir (Gönç-Şavran, 2008). Öte yandan Algan'a göre Türkiye'de enformel sektörün son dönemde artmasına yol açan bir diğer neden ise yabancı kaçak işçiliğin artması ve bunun sonucunda genel ücret seviyesinin düşerek yerli çalışanların pazarlık gücünün azalmasıdır (Kolukırık ve Oğuz, 2008:299). Gökbayrak'a göre yaşanan ekonomik krizler sonucunda artan yoksulluk çerçevesinde istihdam alanı oluşturmanın ötesinde, sosyal güvencenin yokluğu, düşük ücretler ve çalışma şartlarının olumsuzluğu göze çarpan belirgin noktalardır (Gökbayrak, 2003).

Türkiye'de enformel sektör içerisinde yer alan başlıca işleri Kılıç (2010) şu şekilde sıralamaktadır:

> "Seyyar satıcılar, işportacılar, özel ders verenler, kapıdan pazarlama yapanlar, bohçacılar, arzuhalciler, çocuk bakıcıları, ev temizliğine gidenler, ev kadınlarının evlerinde yaptıkları iğne oyası, dantel süs eşyası, küpe, yüzük, kolye yapımı, vb. el işleri ve özellikle hazır giyim sektörünü destekleyecek nitelikte parça başı eve aldıkları işler, hamallar, otoparkçılar, tarım sektöründe çalışanlar, sokakta çalışan çocuklar, el arabası ile pazardan alınan malları evlere taşıyan çocuklar, motosiklet ile taşımacılık yapanlar, tartıcılar vs. sayılabilir. Enformel sektör içerisinde yer alan bütün bu işler istihdam olanağı sağlaması bakımından oldukça önemlidir."

Kentin sokak ve caddelerinin çöplerinde ki katı atıkları ayrıştırarak geri dönüşüm sistemine katan ve bir anlamda şehrin nefes almasına yardımcı olan atık kağıt işçileri de enformel sektör içerisinde çalışan emekçilerdendir.

2.4. İş Gücünün Etnikleştirilmesi

Yurtsever işçi topluluklarının ancak şu şekilde politik sınıf olduklarını belirtmiştir:

> "İşçi toplulukları ancak, belli bir toplumsal rolü üstlendikleri, kendilerini öteki sınıflardan farklı siyasal ve kültürel ortak özellikler taşıyan bir taraf olarak algılayıp davrandıkları zaman politik sınıf olurlar."(Yurtsever, 2012: 23).

Wallerstein'a göre bu "gelir kaynağı olarak ücretli emeğin küçük bir rol oynadığı haneler yaratılması yoluyla olanaklı" kılınmıştır. Yine Wallerstein'a göre "Böylesine hanelerin "yaratılması"nda, başka bir deyişle kendi kendilerini yapılandırılmaları yönünde baskı uygulanmasında kullanılan yöntemlerden biri, tarihsel kapitalizm içinde topluluk yaşamının "etnikleştirilmesi" olmuştur." Etnik gruplardan kasıt ise " coğrafi olarak yakın yerlerde yaşayan diğer gruplara göre belirli uğraşsal/iktisadi rollerin verildiği, ele gelir büyüklükte bir grup insandır. Bu işgücü dağılımı dış görünüş açısından etnik grubun ayırt edici "kültürü" –dini, dili, "değerleri", kendine özgü gündelik davranış kalıpları– ile simgelenmiştir." (Wallerstein, 2012: 66).

Bunun en önemli sonuçlarından bir tanesi yalnızca "grupların yaşamını sürdürmesi için yeterli gelir sağlamak anlamında değil, hane halkı gelirinin toplam miktarı ve alacağı biçimler bakımından gelir düzeyi beklentileri uygun olan her kategoriden yeterli miktarda işçi sağlamak anlamında, işçilerin yeniden üretilmesini zorunlu kılmıştır." Bu etnikleştirme aynı zamanda;

> "coğrafi ve uğraşsal hareketliliği de zorlaştırmamış kolaylaştırmıştır. Değişen iktisadi koşulların baskısı altında işçi dağılımını da değiştirmek için gerekli olan tek şey birtakım insiyatif sahibi bireylerin coğrafi ya da uğraşsal yerleşmede başı çekmesinden ve bunun için ödüllendirilmesinden ibarettir; bu durum etnik grubun diğer mensupları üstünde, dünya ekonomisi içinde yer değiştirme konusunda derhal bir doğal "çekiş gücü" uygulamaktadır." (Wallerstein, 2012: 67).

Etnikleştirmenin en önemli sonuçlarından bir tanesi de uğraşsal/iktisadi rolleri katılaştırarak genel gelir dağılımı için "geleneğin" meşrulaştırılmasıyla örtülmüş kolay bir kodlama sağlamasıdır." Bu kodlamanın önemi ise çeşitli grupların "genetik ve/veya çok eski "kültürel" özelliklerinin gösterilmesi biçimini" almasıyla "aynı iktisadi yapı içindeki çeşitli işçi kesimlerinin birbirleriyle ilişki kurmasını kısıtlamanın biçimini" de alan "kurumsal" bir ırkçılıktır. Bu "ırkçılık işçilerin hiyerarşikleştirilmesine ve nimet dağlımı bakımından aralarındaki yüksek eşitsizliğe ideolojik gerekçe olmuştur." (Wallerstein, 2012: 68) ve basit bir hezeyan olmaktan öte toplumsal bir ilişkidir. Bu dışlayıcı bir imha ya da tasfiye ırkçılığından öte kapsayıcı ve baskıcı, sömürücü bir ırkçılıktır. Bu " iki toplumsal gövdeyi aşağı ırkların temsil ettiği tehlike ya da pislikten arıtmayı" amaçlayan değil tersine" toplumu hiyerarşize etmeye, bölümlemeye niyetli" bir ırkçılıktır (Balibar, 1995: 53).

Wallerstein bu tür bir sistemin -biçimi ve kini değişmeyen ama sınır çizgileri her nasılsa esnek olan bir ırkçılık- üç şeyi son derece iyi yapmakta olduğunu belirtir. Bunlar ise belirli bir yer ve zamanda en düşük ücreti alacakların sayısını ihtiyaçlara göre belirlemeye olanak sağlaması, eşitsizliğin haklı çıkarılması için bir temel sağlaması ve "işgücünün büyük bir kısmına meziyet ilkesiyle haklı çıkarılabilecek olandan daha az ücret verilebilmesine olanak" (Wallerstein,1995; 47) tanımasıdır.

Wallerstein (2012)'a göre,

> "ırkçılık her zaman sonradan gelen olmuştur. İktisadi ve siyasal olarak ezilenlerin kültürel bakımdan "aşağı oldukları ileri sürülmüştür. İktisadi hiyerarşi içindeki yer herhangi bir nedenle değişirse toplumsal hiyerarşideki yer de bunu izleme eğilimi göstermiştir. "Irkçılık, eşitsizliği haklı çıkaran bir genel ideoloji işlevi görmüştür. Ama bundan çok daha fazla bir şey de olmuştur. Grupların, ekonomi içindeki rollerinde toplumsallaştırılmasına yaramıştır. Aşılanan tavırlar (önyargılar, gündelik yaşamdaki açıkça ayrımcılık taşıyan davranışlar), kişinin kendisine ve kendi hane halkında ve etnik grubunda yer alan diğer kişilere uygun ve meşru gelen davranış çerçevesini yerleştirmeye yaramıştır. Irkçılık aynı zamanda ezici, olmuştur. Aşağı katmanlardaki grupları hizaya getirmeye, orta katmandakileri ise dünya polis sisteminin gönüllü askerleri olarak kullanmaya yaramıştır. Böylelikle siyasal yapıların maliyeti önemli ölçüde azaltılmakla kalmamış, ırkçılık yapısal olarak kurbanları birbirinin karşısına diktiğinden, sistem karşıtı grupların geniş kitleleri seferber etmesi de güçleşmiştir."

Böylelikle de ırkçılık sömürülenleri sürüp atmak değil, sistemin içinde kalmalarını sağlayıp bir yandan işçileri kendi içlerinde tabakalaştırarak sömürüyü derinleştiren ve emeğin karşılığını düşük karşılıklarla ödenmesine gerekçe yaratmaya yaramıştır. "Bunu en az ücret ödenen işleri en düşük nitelikli işe verilen ücret olarak tanımlamak yoluyla yapmıştır." (Wallerstein, 2012: 89).

Hayatta kalabilmek için gerekli "ücret düzeylerinin çok düşük olduğu yerlerde bizzat haneler, hayatta kalabilmek için sınırlarını genişletmeye çalıştılar." Çünkü aileye yeni katılacak üyeler aynı zamanda kolektif yeniden üretiminin de iş gücüne katıldıkları oranda yeniden üreticisi olacaklardır. Bu özellikle de mesleki eğitimin aile içinde verilmesi gereken ve iş bulamama ile orantılı olarak kendisi oluşturulan enformel sektördeki mesleklerde "açıkça sermaye biriktiricilerinin de çıkarınaydı." (Wallerstein ve Balibar,1995: 138) Çünkü:

"Mesleki kategorilerin etnikleşmesinin çeşitli avantajları var gibi görünmektedir. Farklı tür üretim ilişkilerinin, işgücünden farklı normal davranış türleri talep ettiğini öne sürebiliriz. Bu davranış gerçekte genetik olarak belirlenemeyeceğine göre öğretilmelidir. İşgücünün kamul özgül tutumlar gösterecek şekilde toplumsallaştırılması gereklidir. Bir etnik grubun "kültürü" tam olarak, o etnik gruba ait olan ana babaların çocuklarına toplumsal olarak öğretmek zorunda oldukları kurallar kümesidir. Kuşkusuz devlet ya da eğitim sistemi bunu yapabilir. Ama genelde, bu özelleşmiş işlevi tek başına ya da fazla açık bir biçimde yerine getirmekten kaçınır. Çünkü bunu yapması "ulusal" eşitlik kavramını ihlal etmek olurdu. Böyle bir ihlali açıkça ortaya koymaya razı olan devletler sürekli olarak bu ihlalden vazgeçmeye zorlanmaktadır. Ama "etnik gruplar" kendi üyelerini birbirlerinden farklı bir şekilde toplumsallaştırabilmekle kalmazlar; belli bir tarzda toplumsallaşmak bir etnik grubun tanımında vardır. Bundan dolayı, devlet için gayrimeşru olan şey, toplumsal bir "kimliği" savunan "gönüllü" grup davranışı olarak buyur edilir.

Böylece bu da, kapitalizmin hiyerarşik gerçekliğinin, kapitalizmin ilan edilmiş siyasal öncüllerinden biri olan yasa önünde resmen eşitliğe zarar vermeyecek şekilde meşrulaştırılmasına olanak sağlar. Etnikleşme ya da halk olma tarihsel kapitalizmin temel çelişkilerinden –aynı anda hem kuramsal eşitliğe hem de pratik eşitsizliğe kalkışmasını- çözmekte ve bunu dünyanın emekçi tabakalarının zihniyetlerini de kullanarak yapmaktadır." (Wallerstein ve Balibar,1995: 106-107).

"Çünkü kapitalizm, tarihsel bir sistem olarak sürekli eşitsizliği gerektirirken, iktisadi süreçlerin sürekli yeniden yapılanmasını da gerektirmektedir." Ve işgücünün davranışı da "sistemin meşruiyetini bozmadan değişmelidir. O nedenle, etnik grupların yinelenen doğuşları, yeniden yapılanmaları ve kayboluşları iktisadi mekanizmanın işleyişinin esnekliği açısından son derece yararlı bir araçtır." (Wallerstein ve Balibar, 1995: 107).

Enformel sektördeki bu durum aile üyelerinin iş gücüne daha erken yaşlarda katılabilmelerini, aile içinde mesleğin gereklerine uygun şekilde eğitilebilmelerini ve uyum sağlamalarını da sağlayan bir faktördür. Aile yapısında sınırları çok çocukla genişletmek ve enformel sektörde sermayenin karşısında hayatta kalma çabası ile birlikte hem uyum sağlama hem de direnişin, direnebilme çabasının göstergesi olarak görülebilir (Gün; 2010) Verili kullanım alanlarını korumak ya da sömürü oranını en aza indirmeye yönelik çabalarla taktik hareketler olarak görülebilecek birlikte-bir

arada olma, ortak kararla toplu halde hareket etme birbirini destekleme gibi durumlar da bir direniş çabası olarak değerlendirmeye açıktır. Enformel sektörde çalışan Kürt işçileri ile ilgili olarak geliştirilen "her şeyde toplu hareket etme" ile ilgili orta sınıf rahatsızlığında dile gelen (Saraçoğlu; 2012) durumun açıklanması da sektörel ayrışmanın içsel yapısı ile ilgili bu durumla ilgili görülebilir.

Kadınların ücretli emeğe kayıp kaymaması da stratejik olmaktan öte taktiksel bir durum olarak da değerlendirmeye açıktır. Enformel sektördeki çalışanların ailedeki kişilerin yapısı, hane üyesi sayısı çokluğu ve küçük yaştan büyük yaşlara kadar hane erkeklerinin iş gücüne katılımı, hanenin ev içi yükünü de oldukça artırır. Ev içinde hanenin temizliğinden yemeğin hazırlanmasına, ev eşyalarının ve giysilerin tamirine, çocuk ve yaşlıların bakımına, tıbbi bakıma ve duygusal onarıma kadar ev içinde kadının iş yükü oldukça fazlalaşmaktadır. Bu durumda da kolektif yeniden üretimin, en önemli bağlayıcı parçası kadının emeği haline gelmektedir. Ev içi süreçler gündelik hayatta sermaye tarafından metalaştırılsa da orta ve üst sınıfların katılabileceği bu metalaştırılmaya enformel sektör çalışanlarının katılabilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir veya görelidir. Örneğin ev temizliği için bir kişiyi yarı zamanlı veya tüm zamanlı çalıştırmaları ve buna para ayırmaları oldukça zordur. Haluk Yurtsever de Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya isimli çalışmasında "toplumsal yeniden üretimin emek gücünün yeniden üretimi olduğunu; emek gücünün yeniden üretiminin de ev içi kadın emeği eliyle gerçekleştiğini" (Yurtsever, 2012: 181) vurgulamaktadır.

İşgücünün etnikleşmesinin toplumsal gündelik ilişkiler açısından ortaya çıkardığı bir sonuç da bütünlüklü bir doktrin oluşturmaktan ziyade, halihazırda yerleşikliği olan bir dizi inanç, sembol ve kanaat üzerinden, bunları kendi söylemine ve mantığına eklemesidir. İşgücünün etnikleşmesi, gündelik ilişkileri "ortaya çıktığı özgül bağlama uyumlu hale getirmeye" çalışarak, görünürlükle deneyimlenen öteki üzerinden tanıyarak dışlamayı üretmektedir (Coşkun,2013; Saraçoğlu,2012).

Sonuç olarak günümüzde "Irkçılık, işlemsel olarak işgücünün "etnikleşmesi" denilebilecek bir biçim almıştır. Yani kültürel ötekileştirme ve tanıyarak dışlama üzerinden ırkçılık; ötekileştirilenleri işbölümü hiyerarşisinin en alt düzeyinde enformel sektörde hayatta kalma çabalarıyla kendi oluşturdukları işlerde (midyecilik, atık kağıt işçiliği, hurdacılık, selpak satıcılığı) ve gayri-meşru işlerde işbölümüyle bütünleştirmiştir. Son tahlilde bu bir yandan da "elbette ki" onlar bu işleri yapacaklar meşrulaşmasını da üretmektedir.

Kapitalist toplumsal ilişkileri "her şeyi sadece para ölçüsüyle gösterilen homojen bir meta biçimine indirgemeye çalışan bir "evrensel çözücü" olarak" (Wallerstein, 1995: 42) ele alırsak; Fransız Devrimi'nde ortaya çıkan en yeterli kişilere iş bölümünde onlar için en uygun mesleki rolleri vererek, malların üretiminde mümkün olan en yüksek verimlilik hedefini anlatan slogan olan "yeteneklere açık bir kariyer"(Wallerstein,1995) ifadesini de aklımıza getirelim. Daha baştan kültürel olarak geri (eğitim eşitsizliği kaynaklı olmakla birlikte), cahil, çok üreme ile ilgili sorumsuz şeklinde kültürel anlamda ötekileştirilen; göç ile şehirlere gelmiş köy kökenli göçmen nüfusun ev bulmaktan, iş bulmaya kadar

yaşayacağı zorluklarla birlikte enformel işler oluşturarak geçimlerini sağlamaya çalışacakları aşikardır. Çünkü bu insanlar zorunlu veya çatışma arasında kalma sıkıntısıyla yerlerini terk ettiklerinde, göç edecekleri şehirlerde hazır bir yaşam alternatifine de sahip değildirler. Enformel olarak girdikleri mesleklerde de hem o mesleklerin toplumsal statü düşüklüğü ile hem de yine aynı mesleklere reva görülmeleri ve baştaki ötekileştirmenin meslekler üzerinden de sürerek yoksulluğun ötekileştirilmesine, iş tipi ötekileştirmesine uğramaları da açıklanabilir görülmektedir.

"Bu kapitalist yasanın, insanların direnişini kırarak ya da uzlaşarak, hatta geçim stratejilerini kullanarak ve birbirlerine zıt çıkarlarıyla oynayarak onlara, işbölümünün, toplumsal-mesleki kategoriler dahilinde, bir yeniden dağılımını (zorla ya da hukuk yoluyla) dayatmaya devam ettiğini göstermektedir." (Balibar ve Wallerstein, 1995: 14).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GERİ DÖNÜŞÜM ve ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ

Çöp, sadece atılması ve yok edilmesi gereken bir madde olmaktan 1950'lerden sonra çıkmış ve aksine çevre, sağlık, emniyet ve kar amaçlı bir meta haline dönüşmüştür. Bu sayılanların gerçekleştirilmesinin yolu çöpteki maddelerin geri kazanılmasıdır. Bu işlemin yapılışı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Almanya'da bu işlem evde yapılırken, İngiltere'de bir belediye hizmeti olarak görülmekte, ABD' de ise bu işlem özel sektöre yaptırılmaktadır (Özgen, 2001: 91-92).

3.1. Geri Dönüşüm, Geri Kazanım ve Tersine Lojistik

Nüfus artışı, hammadde kaynaklarında azalma, teknolojik gelişmeler ile birlikte üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için hammadde ihtiyacı katı atıkların geri dönüşüm sürecine sokulmasını da bir çözüm olarak ortaya çıkarmıştır. Bu da düzensiz depolama adı verilen ve katı atıkların toplanıp depolama alanlarında yok edilmesi şeklindeki işleyişi değiştirerek, katı atıkların geri dönüşüm yoluyla üretime tekrar katılması şeklindeki uygulama yaygınlık kazanmıştır.

Pehlivan (2006) geri dönüşüm ve geri kazanım kavramlarının tanımını şu şekilde yapmaktadır:

"*Geri dönüşüm;* atıkların fiziksel ve / veya kimyasal işlemlerden geçirildikten sonra ikincil hammadde olarak üretim sürecine sokulmasıdır. Örneğin, kırık cam şişelerin eritilerek hammadde haline getirilmesi, kırık camın zımpara kağıdı üretiminde kullanılması, atık kağıtlardan tekrar kağıt ürünler elde edilmesi gibi.
Geri kazanım; geri dönüşüm ve tekrar kullanımı kapsayan üst kavramdır. Geri dönüşüm ve tekrar kullanımın ötesinde, atıkların özelliklerinden yararlanılarak içindeki bileşenlerin fiziksel, kimyasal veya biyokimyasal yöntemlerle başka ürünlere veya enerjiye çevrilmesidir."

Geri kazanımın, üretkenlikte büyük bir artış anlamına geldiğini belirten Altuntaş ise bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"…bir alüminyum kutunun geri dönüştürülmesi, gerekli hammaddenin elde edilmesinden başlayan sıfırdan üretime göre yüzde 95, plastik için yüzde 97 enerji tasarrufu sağlamaktadır. Aynı şekilde bakır bileşimlerin, geri kazanılması için gereken enerji bu metalin madenlerden çıkartılması için gereken enerjinin sadece %13" ü ve demir/çelik için %19" u kadardır. Böylece yalnızca hammadde tüketimi azaltılmakla kalmamakta, birçok ürünü üretmek için toplumsal olarak gerekli emek-zaman da azalmaktadır." (Altuntaş, 2008: 37-38).

Tersine Lojistik kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Şengül (2011)[5] 'Tersine Lojistik Kavramı ve Tersine Lojistik Ağ Tasarımı' başlıklı çalışmasında tanımların bazılarını aşağıdaki şekilde aktarmaktadır;

"Üreticinin olası geri kazanım, yeniden üretim veya yok etme için tüketim noktasından gönderilmiş ürün veya parçaları sistematik olarak kabul etme sürecidir. Tersine lojistik sistemi ise yeniden üretim, geri kazanım, yok etme veya kaynakları etkin şekilde kullanmak üzere ürün veya parçaların akışını yönetmek için yeniden tasarlanmış tedarik zincirinden oluşur (Dowlatshahi , 2000:144)."

"Kullanıcıya artık gerekmeyen kullanılmış üründen, pazarda yeniden kullanılabilen ürüne kadarki tüm lojistik aktivitelerini kapsayan bir süreçtir (Fleiscmann, 1997:2). "

[5] Şengül, Ü. http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/7788/7179

> "Geleneksel tedarik zincirinin aksi yönde malzemenin yeniden kazanılması ya da uygun yöntemle yok edilmesi amacıyla, ikincil malzeme depolarının, malzeme akışının ve ilişkin bilginin verimli ve etkili planlanması, uygulanması kontrol edilmesi işlemleridir (Fleischmann v.d.,2001:157)."

Karaçay'a göre Fleischmann vd.'nin 1997'de yaptıkları tanıma göre tersine lojistik, dağıtım planlaması açısından, kullanılmış ürünün son kullanıcıdan üreticiye doğru fiziksel nakliyesini içerir. Sonraki adım, geri dönmüş ürünün üretici tarafından yeniden kullanılabilir ürün haline dönüştürülmesidir.[6]

Ürün ve materyallerin, üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla hammadde ihtiyacını karşılamak için yeniden kullanılması yeni bir durum değildir. Metal hurda toplama, atık kağıt dönüşümü, cam şişeler için depozito uygulamaları uzun zamandır yapılmaktadır. Bu örneklerde kullanılan ürünlerin geri alınması, yok edilmesine kıyasla ekonomik olarak daha avantajlıdır.[7] Son yıllarda çevresel kaygıların artması da , katı atıkların yeniden kullanıma olan ilgiyi artırmıştır. Bu noktada tersine lojistikte ürünün son kullanıcıdan üreticiye doğru fiziksel nakliyesini enformel olarak gerçekleştirenler ise atık kağıt işçileridir.

3.1.1. Türkiye'de Atık Kağıtların Geri Dönüşüm Yoluyla Kazanılması

Atık haline gelen kağıdın geri dönüşüm sistemi ile yeniden işlenerek üretime kazandırılmasının maliyeti, kağıt üretimi için gerekli selülozu elde etmek amacıyla gerekli sayıda ağaç kesimi ve bu kesimin nakliye de dahil olmak üzere maliyetinden

[6] Karaçay, G. http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2005.14.1.215.pdf
[7] A.g.m.

daha düşüktür. Atıkların fiziksel ve kimyasal işlemden geçirilip ikincil hammadde olarak üretim sürecine sokulması, işlenmemiş kaynağın elde edilerek hammadde olarak kazanılması sürecinden bir çok açıdan daha ucuza mal olmaktadır.

Bilim, Sanayi ve Cumhuriyet Bakanlığı, Bilim ve Teknoloji Genel Müdürlüğünün hazırladığı Atık Kağıttan Kağıt Üretimi Sanayi Profili isimli kitapçıkta ise bu durumla ilgili söyle denilmektedir:

> "Dünyada ve ülkemizde hammadde kaynaklarının sınırlı oluşu, maliyetlerin yüksekliği, çevre korunmasının kazandığı önem, (uygun toplama-geri kazanma organizasyonlarının kurulmasıyla) temini en kolay ve ucuz olan, büyük ölçüde de enerji tasarrufu imkanı sağlayan iade edilmiş gazete ve dergi, kullanılmış ambalaj kağıdı ve kartonlar, matbaa artığı kağıt ve kartonlar gibi eski kağıtların (yakılmadan, başka yabancı maddelerle karıştırılmadan) toplanarak daha yüksek oranlarda geri kazanılmasını ve kağıt-karton üretiminde esas hammadde olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.
>
> Yıllık bitkilerin bir tonundan elde edilen hamurun, selülozun veya geri kazanılmış eski kağıt hamurunun, 4-5 m^3 oduna, bunun da 20-30 yılda yetişebilen 40-60 ağaca eş değer olduğu dikkate alınırsa, yıllık bitkiler ve kazanılmış eski kağıtların daha yüksek oranlarda kullanılmasının kağıt sanayi ve orman varlığı için taşıdığı önemin boyutu anlaşılacaktır."[8]

Öte yandan atık kağıtların geri dönüşüm yoluyla tekrar hammadde olarak üretime sokulmasının ekolojik sistem açısından önemi büyüktür. Buna göre;

[8] Atık Kağıttan Kağıt Üretimi Sanayi Profili, SANAYİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Ankara 2010
https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&ved=0CFcQFjAG&url=http%3A%2F%2Fsagm.sanayi.gov.tr%2FFiles%2FDocuments%2Fatikkagittan-kagit-uretim-01092010121818.doc&ei=zHMJUo7KJcPdtAay8YGACQ&usg=AFQjCNFk2ZkZJBujzXjaJR-_9ttuuUpxDw&sig2=Skr5VzYv-4Cb8WGShxYXqQ&bvm=bv.50500085,d.Yms&cad=rja

"Bir ton kağıdın üretimi için; 2,4 ton odun, 440 ton su, 7600 kWh elektrik enerjisi gerekmektedir. Eğer atık kağıttan bir ton kağıt üretilirse; 1,2 ton kullanılmış kağıt, 1,2 ton su, 2800 kWh elektrik enerjisi gerekir. Kullanılmış kağıtlar çöpe atıldığı zaman 3 ay ile 5 yıl arasında bir sürede bozulur. Bir ton kullanılmış kağıt çöpe atılmayıp geri kazanıldığı ve kağıt üretiminde tekrar kullanıldığı zaman; 17 adet yetişmiş çam ağacının kesilmesi, 36 ton sera gazı CO_2' nin atmosfere atılması, 4100 kWh elektrik enerjisinin israf edilmesi, 267 kg kirletici gazın atmosfere atılması, 1750 litre fuel-oilin israf edilmesi, 3 - 4 m^3 fazladan depolama alanı kullanılması, 85 m^2 ormanlık alanın tahrip edilmesi ve 38,8 ton suyun israf edilmesi önlenir."[9]

Geri dönüşüm sisteminin kurulmasındaki bir başka etken de nüfus artışı ile birlikte atık miktarının giderek fazlalaşması ve katı atıklara ayrılan depolama alanlarının büyümesiyle birlikte maliyetlerin de yükselmesidir. Orman ve Çevre bakanlığının açıklamalarına göre Türkiye'de 1960'lı yıllarda üretilen atık miktarı yılda 3-4 milyon iken, 2005 yılında sadece evsel katı atık miktarı 20-25 milyon ton/yıl düzeylerine ulaşmıştır.[10]

Katı atıklar ile ilgili yasa ve yönetmelikler ise; "Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, RG: 14.03.1991 ve 20814; Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, RG:20.05.1993 ve 21586; Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği RG:27.08.1995 ve 22387 ve 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe giren olan Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği"[11] şeklindedir. Katı atık ile ilgili çıkarılan bu yasa ve yönetmeliklerin ana ilkesi ise atıkların mümkün olan en yüksek oranda geri kazanılması şeklindedir.

[9] A.g.y.
[10] www.yenimanisa.com/copkitabi.html
[11] A.g.y.

Bununla beraber katı atığın geri dönüşüm sistemleri kurulup yaygınlaşmaya başladıkça geri dönüşümdeki kazancın yüksekliği ile birlikte kendi sektörü oluşmaya başlamış ve 1999 yılında Atık Borsası çalışmaları başlamıştır. Atık Borsası halen TOBB'a bağlı olarak çalışmaktadır. Atık Borsası ise; "işletmelerde üretim sonucu ortaya çıkan atıkların geri kazanılmasını ve daha fazla ikincil hammadde olarak değerlendirilmesini; nihai bertaraf edilecek atıkların miktarını azaltarak, daha pahalı bertaraf giderlerinden tasarruf edilmesini sağlayan bir aracılık sistemi" [12] olarak ifade edilmektedir.

Atık Kağıt alımları ise öncelikle Türkiye Selüloz Ve Kağıt Fabrikaları A.Ş (SEKA) tarafından yapılmaktayken, sektördeki kazançlı yapının gelişmesi ile birlikte özel sektörün ağırlığı fazlalaşmıştır. "1990 yılında SEKA'nın atık kağıt alımındaki payı %16, özel sektörün ise % 84 iken, 2001 yılında SEKA'nın payı % 5'e düşmüş, özel sektörün payı ise % 95'e yükselmiştir".[13] Özel sektörün geri dönüşüm alanında etkinliği ele geçirmesinde, kamu kuruluşu olan SEKA'nın 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınıp anonim şirkete dönüştürülmesi ve 2005'te de kapatılmasının payının yüksek olduğu düşünülebilir.

1991 yılında ise 14 sanayi kuruluşu tarafından ortaklaşa kurulan Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) 2002 yılında

[12] http://atikborsasi.tobb.org.tr/atikborsasi/infodetail.do;jsessionid=0HnlSJyMryv2jz52MhZgVGKhTCc0xBCZDs0RxqVVk5PN5kD8K0cN!766696602?infoid=1

[13] Atık Kağıttan Kağıt Üretimi Sanayi Profili, SANAYİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,ANKARA 2010
https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&ved=0CFcQFjAG&url=http%3A%2F%2Fsagm.sanayi.gov.tr%2FFiles%2FDocuments%2Fatikkagittan-kagit-uretim-01092010121818.doc&ei=zHMJUo7KJcPdtAay8YGACQ&usg=AFQjCNFk2ZkZJBujzXjaJR-_9ttuuUpxDw&sig2=Skr5VzYv-4Cb8WGShxYXqQ&bvm=bv.50500085,d.Yms&cad=rja

uluslararası "Yeşil Nokta" markasının Türkiye'deki kullanım hakkını elde etmiş ve Türkiye'yi Avrupa birliğinde geri dönüşüm alanında temsil etme hakkı kazanmıştır. Bu ÇEVKO'nun Avrupa Birliği (AB) fonlarını firmalara kullandıracak yetkili kuruluş haline gelmesi de demektir. Bu fonlar geri dönüşüm sistemleri kurulması için makine ve alan maliyetlerini karşılamak üzerine kuruludur. Yeşil Nokta 1990 yılında Almanya'da Yeşil Nokta Sistemi olarak özel toplama sistemine giren ambalajların belirlenmesi için kullanılan ve 1993 yılında Fransız sistemi Eco-Emballages, Avusturya sistemi ARA ve Belçika sistemi Fost plus tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.[14] 14 şirketin ortaklığıyla vakıf olarak kurulan ÇEVKO, Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde 2005 yılında yayınlanan "Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" çerçevesinde T.C Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş kuruluş ilan edilmiştir. 2005 yılından itibaren ambalajlı ürün piyasaya süren firmalar, ambalaj atıklarının geri kazanımı için ÇEVKO Vakfı'na kazanım yükümlülüklerini devretmeye başlamıştır.[15]

Geri dönüşüm alanındaki bu tekelleşme ile birlikte 2005'te yürürlüğe giren geri dönüşüm ile ilgili yasalar yeterli gelmemeye başlamış ve sektördeki çıkan ihtilaflar üzerine uygulama gücü ÇEVKO'da olacak şekilde ek düzenlemelere gidilmeye başlanılmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren "Ambalaj ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" 2007 yılında büyük değişiklikler yapılarak "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" adıyla yeniden yayınlanmıştır

[14] http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Cevko/Yesil-Nokta-Sistemi.aspx
[15] http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Cevko/Cevko-Vakfi/Tarihce.aspx

(ÇEVKO, 2010: 16).[16] Yeni düzenlemelerin de tam olarak sektör işlevselliğini karşılamaması üzerine 3.12.2010 tarihinde T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın web sayfasında "Ambalaj Atıklarının Kontrol Yönetmeliğinin Son Taslağı" tüm kurum ve kuruluşların görüşüne açılmıştır. Bakanlık, Taslakla ilgili görüşlerin, hazırlamış oldukları formata uygun olarak, en geç 31.12.2010 tarihine kadar görüş bildirmeleri çağrısı yapılmış (ÇEVKO, 2010: 11) ve 2011 yılı Ağustos ayında "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" yeni hali ile yürürlüğe girmiştir.[17]

Katı atıklarla ilgili çıkarılan yönetmelikler ile birlikte atığı toplama ve geri dönüşüm alanında tekelleştirme, Çevre ve Orman Bakanlığından verilen lisanslar ile birlikte bu alanda kayıtlı ekonomiye gidilmiştir. Atığı toplama işi ise bu çerçeve içinde kayıt altına alınmaya çalışılmış ve "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği"nin son halinde yer alan "Kaynağından Ayrı Toplama" uygulaması ÇEVKO eliyle hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Kaynağında ayrı toplama ise ÇEVKO tarafından:

> "Ambalaj atıklarının oluştuğu yerde atığı üreten tarafından temiz ve sağlıklı bir şekilde çöpten ayrı bir torba veya kutu içinde biriktirilmesi, biriktirilen bu atıkların belediye tarafından çöpten ayrı olarak temiz ve düzenli bir şekilde toplanıp, ayırma tesisine ulaştırılması, burada türlerine göre ayrılarak ilgili geri dönüşüm endüstrisine sevk edilmesi çalışmalarının tümüne kaynağında ayrı toplama uygulaması denir.
>
> Kaynağında ayrı toplama uygulamaları ile ambalaj atıkları, çöpten ayrı, temiz, verimli, sağlıklı ve hijyenik olarak toplanır.

[16] ÇEVKO Dergisi, Dönem: 1/2011 Sayı: 10 ISSN 2146-0469
http://www.cevko.org.tr/cevko/getdoc/678e02fd-a48c-4746-a19d-3251317a55a3/cevko_sayi_10.aspx

[17] http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Cevko/Cevko-Vakfi/Tarihce.aspx

> "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" ile kaynağında ayrı toplama uygulamalarını hayata geçirme görevi çöp toplama hizmetine paralel olarak ilçe belediyelere verilmiştir. Yönetmeliğe göre; "Apartman, site yönetimleri, okullar, üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, hastaneler, oteller, lokantalar, büfeler, şehirlerarası otobüs terminalleri, havayolu terminalleri, demiryolu istasyonları, limanlar, sağlık kuruluşları, spor kompleksi, organize sanayi bölgeleri, sanayi siteleri, serbest bölge yönetimleri, marketler, satış noktaları, fabrikalar, iş ve alışveriş merkezleri, stadyumlar gibi ambalaj atığının oluştuğu benzeri yerlerde ilgili yönetimler, ambalaj atıklarını diğer atıklardan ayrı olarak biriktirmek ve bu Yönetmelikte tanımlanan toplama sistemine verilmek üzere hazır etmekle yükümlüdürler."[18]

şeklinde tanımlanmaktadır. Kaynağında ayrı toplama uygulamalarının nasıl yapılacağı ise gene ÇEVKO tarafından:

> "Kaynağında ayrı toplama uygulamalarında, tüketicilerin evlerinde veya işyerlerinde ayrı olarak biriktirdiği ambalaj atıklarının düzenli toplanarak Lisanslı Ayrıma Tesislerine ulaştırılması gerekmektedir. Belediyeler kaynağında ayrı toplama uygulamalarını kendileri yapabileceği gibi lisanslı toplama-ayırma firmalarından da bu hizmeti alabilir.
> Kaynağında Ayrı Toplama Uygulamalarında, ambalaj atıklarının toplanabilmesi için konteynır, kumbara, iç mekan kutuları ve geri kazanım torbaları gibi ekipmanlar kullanılmaktadır. Yetkilendirilmiş Kuruluş olarak ÇEVKO Vakfı kaynağında ayrı toplama uygulamalarına ayni (geri kazanım kumbarası, iç mekan geri kazanım kutusu vb.) ve nakit olarak destekler vermektedir." [19]

şeklinde anlatılmaktadır.

Bu uygulama, atık toplama işinin her alanının lisans zorunluluğu eliyle kayıt altına alınması ve firmalaşması da demektir. Firmalaşma aynı zamanda bağımsız olarak çöplerden katı atıkları toplayan kişilerin kazançlarına da engel olacaktır. Bu ise asıl olarak hammadde haline dönüşecek katı atıklardan edinilecek kazanç ile

[18] http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Yerel-Yonetimler/K-A-T--Yontemleri.aspx
[19] A.g.m.

ilgilidir. Bu konuyla ilgili ÇEVKO internet sitesinde belirtilen aşağıdaki sözler oldukça açıklayıcıdır. Buna göre:

> "Vahşi depolama sahalarında yapılan çöpten ayırma ve sokak toplayıcılarının çöp konteynırlarından yaptıkları ayırma faaliyetleri birçok yönüyle doğru uygulamalar değildir. Bu uygulamalar sağlıksız koşullarda yapılmakta ve bulaşıcı hastalık riski taşımaktadır. Çöpten ayrılan ambalaj atığı kalitesiz, kirli, verimsiz ve ekonomik ömrünü kaybetmiştir. Örneğin ıslanmış veya yağlanmış bir kağıdın geri dönüşümü mümkün olmamaktadır. Benzer şekilde çöpten ayrılan malzemelerin büyük bir bölümü geri dönüştürülemez olduğu için tekrar depolama sahalarına nakil edilmektedir. Bu durum çöpten ayırmanın verimini bir kat daha düşürmektedir. Ayrıca çöpten ayırma yoluyla elde edilen ambalaj atıkları kayıt altına alınamamaktadır."[20]

3.1.2. Ankara'da Atık Kağıtların Geri Dönüşümü

Atık toplama işinin her alanının lisans zorunluluğu eliyle kayıt altına alınması ve Avrupa Birliği fonları ile desteklenerek firmalaşmasının bir sonucu da gelişen pazar ile birlikte atık toplama işinde bağımsız olarak çalışan insanların çalışma haklarının ellerinden alınmasıdır . Nitekim ilerleyen zamanlar içerisinde hem sektör içindeki küçük firmalar hem de kendi başlarına çalışan atık kağıt işçileri hedef olarak alınmış ve özellikle Ankara Büyükşehir Belediyesi üzerinden hem küçük firmalar hem de atık kağıt işçileri ile ilgili olarak halkla ilişkiler çalışmaları da devreye sokulmuştur. Bu konuda en dikkat çekici uygulama Ankara Büyükşehir Belediyesi Sağlık İşleri Daire Başkanı Fatih Hatipoğlu'nun gazetelere yaptığı açıklamalardır. Fatih Hatipoğlu: "konut ve işyerlerinden çıkarılan çöplerin poşetlerini yırtarak içindekileri dağıtıp, plastik, karton, teneke, alüminyum gibi geri kazanımı mümkün cisimleri toplayan "kaçak çöp avcıları" türemiş durumdadır." diyerek atık kağıt

[20] http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Yerel-Yonetimler/K-A-T--Yontemleri.aspx

işçilerini, "toptan kağıt, hurda plastik ve hurda alüminyum işleri yapan bazı şirketler, "kaçak çöp avcılarını" organize etmektedir." diyerek de küçük geri dönüşüm firmalarını hedef olarak göstermiştir.[21]

Memurlar.net'in 04 Ekim 2006 tarihli haberine bu durum "Ankara'da Çöp Savaşları" başlığıyla yansımış ve Büyükşehir Belediyesinin "Kaçak Çöp Avcıları" ile mücadeleye başlayacağı duyurulmuştu. Yasal olarak çöp toplama yetkisinin belediyeye ait olduğunu yazılı açıklamasında belirten Hatipoğlu' nun açıklamalarında dikkat çeken iki nokta ise "bu atıkları toplayan şirketlerin cezalandırılacağı" ve "Toptan kağıt, hurda plastik ve hurda alüminyum işleri yapan bazı şirketlerin, özellikle tiner bağımlısı, kendi iradeleriyle hareket edemeyen gençleri bu işe özendirdikleri yönünde bilgiler alıyoruz. Bu konuda ilişkilerini tespit ettiğimiz işyerlerini Ankara'da faaliyetten men edeceğiz"[22] şeklindeki sözleriydi.

Geri dönüşümü olan atıkların sektör paylarının büyümesi ile ilgili görülebilecek bu açıklamalar atık kağıt işçilerini de "tiner bağımlısı", "kendi iradeleriyle hareket edemeyen gençler", "çöpleri dağıtarak çevre ve sağlığa olumsuz etkileri olan" şeklindeki tanımlamalarla atık kağıt işçileri üzerine gelecek baskıların habercisi olarak ele alınabilir.

Geri dönüşüm piyasasındaki kazancın yüksekliğini ise Çevre ve Orman Bakanı Osman Pepe, ITC' nin Mamak çöplüğündeki geri dönüşüm projesi ile ilgili yerinde yaptığı incelemede şu şekilde ifade etmiştir:

[21] http://www.ekohaber.com.tr/index-ekohaber-5-haberid-4766.html
[22] http://www.memurlar.net/haber/54712

> "Çöp deyip geçmeyin. 35 milyon ton çöpün yüzde 20-30'unu geri dönüşümü olan kağıt, plastik, metal gibi ekonomik değeri olan atıklar oluşturuyor. Bunların değerinin 500 milyon dolar olduğu söyleniyor. Türkiye'de sağlıklı geri dönüşüm yapılırsa bu parayı kazanmak mümkün."

Aynı gün aynı yerde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek ise Ankara'nın geri dönüşüm projesi ile ilgili olarak "Bu işi Invest Trading firması üstlendi. Biz bu işi yapacak şirkete ne para ver ne de isteriz dedik. Tabi buradan pek çok geri kazanım ürünü elde edilecek."[23] demiştir.

3.1.3. Ankara'da Atık Kağıt İşçileri

Atık kağıt işçileri ile belediyeler, ÇEVKO ve 2005 yılında Mamak çöplüğü üzerine geri dönüşüm alanı kurma ve işletme lisansıyla birlikte Ankara'da çöp ve katı atık üzerinde yetkili söz sahibi kuruluş haline gelen İşviçre merkezli ITC Invest Trading & Consulting AG sık sık karşı karşıya gelmiştir. 2004 yılında yerel seçimlerden bir hafta sonra atık kağıt işçilerinin Ankara' nın Türközü semtinde olan toplama depoları baskınla yıkılmış[24], bundan sonraki yıllarda sürekli sokaklarda çalışan işçilerin el arabalarına el konulmuş, belediye zabıtaları ile işçiler arasında sık sık tartışma ve kavgalar yaşanmış ve ITC firmasının halkla ilişkiler uzmanı da atık kağıt işçilerine kendileriyle çalışmadıkları halde işlerini yapamayacaklarını söylemiştir.[25] Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi çöp üzerindeki mülkiyet hakkı konusunda karşı karşıya gelmiş, daha sonra da atık kağıt işçilerine karşı ortak hareket etmiş ve işbirliği içinde atık kağıt işçileri uzaklaştırılmaya

[23] Arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id= 4703019 ANKARA (A.A)
[24] **Hakkari'den Ankara'ya Kağıt Toplayıcıları Belgeseli**
http://vimeo.com/21502584
[25] http://www.sendika.org/2007/01/atik-kagit-iscileri-bizim-kalbimiz-herkesten-daha-temiz/

çalışılmıştır. Atık kağıt işçileri uzaklaştırılmaya çalışırken kullanılan temel argüman ise atık kağıt işçilerinin "belediyelere ait çöpleri çaldıkları"dır. Çalışmamızda ise bu durum bir atık kağıt işçisi tarafından "Çöplerinizi dahi bize çok mu gördünüz?" şeklinde ifade edilmiştir.

2005-2006 yılları itibariyle Ankara'da sayıları 10 bini geçen aileleriyle birlikte 30 bini aşkın kişi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.[26] Atık Kağıt işçilerinin, 2006 yılı itibariyle aylık ortalama 600 lira olan gelirleri geri dönüşümün tekelleşmesi ile birlikte 400 liraya gerilemiştir.[27]

Atık kağıt işçileri Ankara Yüksel Caddesi'nde Ekim 2010'da "Elinizi Ekmeğimizden Çekin" diyerek başladıkları basın açıklamasında, ÇEVKO ve ITC şirketinin, topladıkları çöplere el koymak istemelerini protesto etmiş ve ÇEVKO'nun sokaklara ITC'nin ise caddelere sahip çıktığını belirtmişlerdir.[28] Son iki yılda ise atık kağıt işçilerinin işlerini bırakmamak için gösterdikleri direnç ile birlikte geçici bir anlaşma yapılmış görüntüsü hakimdir. Atık kağıt işçileri ile Büyükşehir Belediyesi, ÇEVKO ve ITC arasındaki sürtüşmeler çöpten toplananların teslim edileceği tek yerin ITC olması koşulu ile sonlanmış görünmektedir. Bunda ITC'nin Ankara'nın geri dönüşüm tekeli haline gelmesi de etkilidir. Fakat Atık Kağıt işçileri açısından olumsuz olan bir durum da fiyatların tek merkezli belirleniyor olması ve buna bağlı olarak gelirlerinin düşmesidir. Çankaya Belediyesi ise Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne karşı Çankaya ilçesindeki çöplerin mülkiyet hakkı ile ilgili davayı kazanmış; atık kağıt işçilerinin belediye ile beraber çalışmaları için görüşmelere

---

26 İktisatsiyaset.blogspot.com/2010/03/kacak-cop-avclar-ve-ktk.html

27 Storage.canalblog.com/35/40/384886/26380145.pdf

28 http://www.etha.com.tr/Haber/2010/10/08/guncel/atik-kagit-iscileri-isimizden-ekmegimizden-elinizi/

devam etmektedir. Çankaya Belediye Başkanı Bülent Tanık'ın daha önceki başkan Muzaffer Eryılmaz'a göre atık kağıt işçilerine daha ılımlı yaklaştığı söylenmektedir. Cihan Haber Ajansı'nın haberine göre atık kağıt işçileri ile Çankaya Belediyesi Başkan Yardımcısı Eser Atak "Çankaya'nın geri dönüşen atıklarının daha verimli nasıl kullanılabileceği ile ilgili" görüşmüştür. Görüşmede dikkat çeken nokta ise Eser Atak'ın "dünyaya ve insana bakış açımız nedeniyle sizlere kolluk kuvvetleriyle müdahale etmek yerine destek olmaya çalışıyoruz. Nasıl bir ortak yol bulabiliriz buna bakacağız."[29] Şeklindeki kolluk güçleriyle müdahaleyi unutturmayan sözleridir.

[29] http://www.cihan.com.tr/news/Cankaya-Belediyesi-kagit-toplayicilariyla-bulustu CHMTA3ODIzMi8yMDA4

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENFORMEL SEKTÖRDEKİ EMEK SÜREÇLERİNİN İLETİŞİME ETKİSİ

(ANKARA'DA ÇALIŞAN HAKKARİLİ ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ İLE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME)

4.1. Çalışmanın Bulguları ve Yorum

Bu bölümde katılımcılarla yapılmış olan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular aktarılacak ve yorumlanacaktır.

4.1.1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Verileri

Çalışmada Ankara'nın Kızılay semtinde Atık Kağıt işçiliği yapan 12 Hakkarili, 1 Ağrılı işçiyle görüşülmüştür. Görüşme yapılan isimler gizli tutulmuştur. Bulguları yorumlamaya geçmeden önce katılımcılar hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Görüşme yapılan kişiler sırasıyla şöyledir:

G 1 1992 yılında ailesi ile problemleri olduğundan Ağrı'dan Ankara'ya göç eden ilk görüşmeci 65 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu. Evli ve 4 çocuk babası olan katılımcı Ankara'da atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlayan ilk kişilerden olup 19 senedir bu işi yapmaktadır.

G 2 İkinci görüşmeci 27 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu. Üç kız ve iki erkek kardeşi olan görüşmeci 1999 yılında ilk olarak bir erkek kardeşi ile birlikte, Doğu'daki çatışmalardan dolayı, Hakkari'den Ankara'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Ankara'ya gelir gelmez atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlayan görüşmecinin diğer aile üyeleri de daha sonra Ankara'ya göç etmişlerdir.

G 3 23 yaşındaki üçüncü görüşmecinin 3 kız ve 2 erkek olmak üzere 5 kardeşi var. 1999 yılında Hakkari'den Ankara'ya göç etmiştir.

G 4 25 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu. Bir kız ve dört erkek olmak beş kardeşi olan görüşmecinin ailesi 1992 yılında Hakkari'deki köylerinde çatışmaların artmasıyla birlikte ilk olarak Adana'ya göç etmişler. Ankara'ya ilk olarak 2002 yılında gelen görüşmeci 2004 yılında, bir yıllığına, Adana'ya geri dönüp, ardından 2005 yılında temelli Ankara'ya yerleşerek atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlamıştır.

G 5 28 yaşında, erkek ve ortaokul mezunu olan beşinci görüşmeci 1994 yılında ailesiyle birlikte Hakkari'den Van'a, 1999 yılında da Ankara'ya göç etmiştir. İki kız ve iki erkek olmak üzere dört kardeşi olan görüşmeci ailesinin erkek üyeleriyle birlikte Ankara'ya geldikten kısa bir süre sonra atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlamıştır.

G 6 24 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu olan altıncı görüşmeci 2001 yılında abisiyle birlikte Hakkari'den Van'a sonrada Ankara'ya göç etmiştir. Geldiklerinde ilk olarak akrabalarının yanına yerleşip onlarla birlikte atık işçisi olarak çalışmaya başlamışlardır.

G 7 30 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu olan yedinci görüşmeci 1996 yılında Hakkari'den Adana'ya köylüsü olan sekizinci görüşmeci ile birlikte göç etmişlerdir. İşsiz geçen bir dönemin ardından atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlamışlar ve daha sonra 2002 yılında Ankara'ya göç ederek burada da atık kağıt işçisi olarak çalışmaya devam etmişlerdir. Ailesi Adana'da kalmaya devam etmiştir.

G 8 29 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu olan yedinci görüşmeci 1996 yılında Hakkari'den Adana'ya köylüsü olan yedinci görüşmeci ile birlikte göç etmişlerdir. İşsiz geçen bir dönemin ardından atık kağıt işçisi olarak çalışmaya başlamışlar ve daha sonra 2002 yılında Ankara'ya göç ederek burada da atık kağıt işçisi olarak çalışmaya devam etmişlerdir. Ailesi Adana'da kalmaya devam etmiştir.

G 9 Dokuzuncu görüşmeci 32 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu. 1996 yılında ailesiyle birlikte Hakkari'den Ankara'ya göç etmiştir. Evin en büyüğü olan görüşmeci iki erkek kardeşiyle birlikte atık işçisi olarak çalışmakta ve ailenin geçimini ve kardeşlerinin eğitim masraflarını karşılamaktadır. İki kız kardeşi ve üç erkek kardeşi eğitimine devam etmektedir.

G 10 24 yaşındaki onuncu görüşmeci 2005 yılında Hakkari'den Ankara'ya çalışmak için tek başına göç etmiştir. Ankara'da atık kağıt işçisi olarak çalışan akrabalarının yanına yerleşerek ilk önce onlarla birlikte atık kağıt işçisi olarak çalışmış ve daha sonrada tek başına bu işi yapmaya devam etmiştir.

G 11 44 yaşında, erkek ve ilkokul mezunu olan on birinci görüşmeci evli ve beş çocuk babasıdır. 1996 yılında Doğu'daki çatışma ortamından dolayı Hakkari'den Ankara'ya önce kendisi gelmiş, atık kağıt toplama ardiyelerinde kalarak kağıt işçiliğine başlamış ve bir yıl sonra da kendi evini tutunca da memlekette akrabalarıyla birlikte kalan ailesini de yanına almıştır.

G 12 26 yaşında, erkek ve orta okul mezunudur. 1999 yılında Hakkari'den Ankara'ya çalışmak üzere göç etmiştir. İlk olarak kağıt toplama ardiyelerinde kalmış ve daha sonra birkaç kağıt işçisi arkadaşıyla birlikte tutulan ortak eve geçmiştir ve atık kağıt işçisi olarak çalışarak, çatışmalardan kaynaklı köylerini terk ederek Hakkari'nin merkezinde yaşamaya başlayan ailesine maddi yardımda bulunmaktadır.

G 13 Son görüşmeci 29 yaşında olup sekiz kardeşe sahiptir. Anne ve Babası da birlikte 11 nüfus yaşamaktadırlar. Kardeşlerden beş tanesi okumaktadır. Esas olarak kendisi çalışmakta fakat kardeşleri de yarı zamanlı olarak yardım etmektedirler.

4.1.2. Çalışmanın Metodolojisi

Araştırma ile ilgili en başta söylenmesi gereken, araştırmanın araştırılacak konu, kişi ya da olayların dışarıdan gözleminden ibaret olmadığı ve onları kendimizden soyut varlıklar şeklinde ele alınarak yapılmadığıdır. Araştırma yaşayan insanlarla ilgilidir. Bu insanlar aynı zamanda yaşamlarımızın da bir parçasıdırlar. Gün içerisinde sokaklarda, caddelerde gördüğümüz, selam verdiğimiz, yaşantılarına birebir şahit olduğumuz insanlar hakkındadır.

Atık kağıt işçileri sokakta çalışmayı, her işte olduğu gibi, kendi iç yapısı ve dinamikleri olan bir çalışma olarak görmektedirler. Sokakta çalışma onlar açısından el alem ne der baskısına karşı, mallara el koymaya çalışan zabıtaya karşı, sokak emekçisini potansiyel suçlu olarak gören polise karşı kendi direnişini üreten bir çalışma şeklidir. Bu anlamda sokakta çalışmak ile onlar kendilerini göç ve işsizlik koşullarına karşı direnişte görmektedirler. Sokakta çalışırken yeri geldiğinde ansızın bastıran yağmura karşı bile; demirden çekçek arabalarının tepe kısmına geçirilen karton ile çalışmaya devam etmek bir direniş yöntemi olarak görülmektedir.

Çalışma ile ilgili ilk fikirlerimin şekillenmesi, atık kağıt işçilerinin yaptıkları işin faydası ile ilgilidir. Atık kağıt işçileri yaptıkları işle bir yandan gün içerisinde kentteki çöp fazlalığını sokak ve caddelerden kaldırarak kentin görünümü ile ilgili kente fayda sağlamaktadırlar. İlgili bölümlerde verilerini aktardığım üzere, toplanılan kağıt, karton, plastik kesilecek milyonlarca ağacı kurtarmakta ve bu sayede atık kağıt

işçileri bir nevi kenti soluk aldıran, doğayı bir nebze de olsa kurtaran bir işlev görmektedirler.

Atık kağıt işçileri ile görüşmelerimiz bazen kafelerde işe ara verip otururken, bazen de onlar çalışırken gerçekleşti. Atık kağıt işçileri haftanın altı günü çalışmakta, pazar günleri tatil yapmaktadırlar. İlk olarak görüştüğüm bir atık kağıt işçisi şöyle demiştir:

"Bizim bir günümüz var o da Pazar günü. Beni şu an burada temiz pantolonla görüyorsun ama yarın kirli bir elbiseyle görürsün. Benim temiz elbisem bir Pazar günüdür. Ben mutluyum. Benim hayatım da sonuçta budur."(G 13)

4.1.3. Göç ile Gelen İşsizlik ve Çözüm Arayışları

Araştırmanın Hakkarili atık kağıt işçileri üzerine olması, Kızılay bölgesinin çöpündeki katı atıkları ağırlıklı olarak Hakkarililerin toplaması sebebiyledir. Neden Kızılay bölgesinde Hakkarilerin atık kağıt işini yaptığını araştırdığımda ise sadece hemşerilik ile açıklanamayacağını gördüm. Bu kendi doğası gereğince işleyen bir süreçti. İlk sebebi, Hakkari'den başlayan zorunlu göç ile ilgiliydi. 1990'lı yıllarda Hakkari'de köylerin bir kısmı zorla boşaltmadan bir kısmı da çatışmaların arasında kalmaktan kaynaklı çoğunlukla Adana'ya göç etmişti.

Hakkari'nin köylerinden ilk göçler, köy boşaltmalar ve/veya çatışma ortamı sebebiyle Hakkari merkeze Van ve Adana'ya olmuştur. Kağıt işi 1994-1995 yıllarında Adana da yapılmış daha sonra da Ankara'ya göç edilmiştir. Daha sonraları ise Hakkari'den direkt Ankara'ya göçler olmuştur. Görüştüğüm atık kağıt işçilerinin

Hakkari'den göç etme sebepleri genelde aynı şekildedir. Köy boşaltmalar, çatışma ortamının yarattığı güvensizlik, zorunlu bir şekilde göç etmelerine sebep olmuştur. Hakkari merkezden, Adana'dan, Van'dan Ankara'ya göçte ise yine birbirine benzer nedenler etkili olmuştur. Bunlar işsizlik, geçim zorluğu, Adana'da da çatışmaların arasında kalmak, gelecek kaygısı, Ankara'ya gelmiş ve ardiyeler kurarak atık kağıt işini yapan akrabaların bulunması gibi sebeplerdir.

" Köydeydik 1992'de çıktık. Adana'da büyüdüm. Aileyle Adana da anne baba. Çiftçiydik, çobandık. 1992'ye kadar toprak vardı. Adana'dayken her işi yaptık. Memleketten devlet ayırdı bizi devlet köyden çıkacaksınız dedi. Köyü devlet yaktı ama terörden dediler. Babam öyle anlatıyor. Teröre yardım ediyorsunuz diye bizi çıkarttılar. Topraklar hala boş duruyor." (G 4)

" Ailem Adana'daki ortam durumlarından, esrar, eroin gibi olaylardan dolayı rahatsız olup geldiler. Bizim orada sol olaylardan dolayı, çatışmadan dolayı geldiler. Aynı 80 darbesi gibi. Evden dışarı çıkamıyorduk. Akşam 8'den sonra dışarı çıkamıyorduk. Bu durum Kürtlerin varlığını çekememektendi. Adana'da bizim göremediğimiz semtler vardı. Bir seferinde 100 ekip sadece bizim mahalleye girdi. Ne kadar insan varsa toplayıp götürdüler. Sebep neden 2 parmağını kaldırıyorsun. Örneğin Nevruz'da neden 2 parmağını kaldırdın?" (G 4)

" Türk-Kürt ayrımını yapanlar bir yanda polis bir yandan devlet. Çok arkadaşım o baskı yüzünden dağlardalar. Bir insan sırf kahvenin önünde duruyor diye 36 yıl yiyorsa ben böle devleti tanımıyorum." (G 7)

" 89 doğumluyum 2001 yılında göç ettik. Burada kağıt işi yapan akrabalarımız vardı. Onların yardımıylan Ankara'ya geldik. Kağıt işine başladık. Sonra amcamın yanına yerleştik." (G 6)

"1994'te Hakkari'den Van'a göçtük. 1999'ta da Ankara'ya. 2011'de askere gittim. 1999'dan beri kağıt işçiliği yapıyorum. İşimi seviyorum severek yapıyorum." (G 5)

" Ankara'da ilk olarak ardiyelerde kaldım. Akrabalar ardiyelerdeydi. Ondan sonra bekar evi tuttuk. 2004'de ardiyeler kaldırıldı. Direkt ardiyede kalarak, Kızılay'da kağıt işine başladım. Ondan sonra Türközü'nde bekar evindeydim. Türközü Kızılay'a yakın ve evler ucuz." (G 12)

“ İlk kağıt işi Adana’da yapıldı. İlk orada biz yaptık kağıt işini. Ona da biri akıl verdi. Siz bunları toplarsanız, geri dönüşüm olarak kullanırsanız para kazanırsınız dedi. Adana’da fabrika vardı. Ankara’da 1996’da başladık. Ankara’da ilk olarak Hakkarililer yaptı kağıt işini.” (G 8)

“Hakkari’den geldim. İş ilanı vardı başvurdum. Maaşı konuştuk her şeye anlaştık. Ya gel çalış dedi. Nerelisin dedi sonra Hakkariliyim dedim. Abi valla bak bize eleman lazım değil dedi. Burada genelde ayrımcılık var. Bende akrabalar yapıyordu. Bekar evinde kalıyordum. Kağıda çıkmaya başladım.” (G 12)

“ İlk Silahlı Kuvvetler geldi. Özel Harekat baskı uyguladı. Baskın yaptı. Köy sınıra yakın, sınır üçgeninde. Özel Harekat kontrol noktası olarak köyü kullanıyordu. Baskı vardı. Karşı taraf haber gönderdi çıkın diye. Özel Harekat çıkmadı. Çıkılmayınca iki ateş arasında kaldık terk ettik. Çıkıldığından beri tarlalar yazları ekilir.” (G 13)

“ 94’te baskıdan çıktık. Hakkari’den Van’a sonra Ankara 1999’da. Akrabaların kaldığı kağıt ardiyesinde kaldım ilk. Gelir gelmez de kağıda başladım. Bizim toplum orda olduğu için Türközü’ne yerleştim.” (G 5)

“ Karşılıklı çatışmanın arasında kaldık ve köyümüzü bir süreliğine terk ettik. Akrabalar gelmişti. Sonra iki kardeş geldik. Daha sonra kız kardeşlerimi de aldık. Akrabalardan erkek olan herkes kağıtta.” (G 2)

“ 44 yaşımdayım. Memlekette çiftçilik yaptım. Toprağımız malımız mülkümüz vardı. Ama mecburen göç ettik. Sınır bölgesiydik. Biraz malımız vardı onları sattık. Ama iş yoksa para neye dayanır. Geldik iş yok, akrabalar yapıyordu biz de yaptık.” (G 11)

Kağıt toplamaya ilk başlayan kağıtçılardan bir kişi işe başlayışlarını şöyle anlatmıştır:

“ İş yok, güç yok. Boşsun. Öyle oturuyoruz mahallede. Bizim mahalle de görmen lazım her yol var. Uyuşturucu, esrar. Zaten gelmişiz Adana’nın en bela yerine oturmuşuz. Nerde oturacaksın. Para mı var. Ama biz farklıydık. Belaya bulaşmayalım diyorduk. Ama devlet zorla belaya sokacak. Akşam olur polisler saldırır mahalleye. Gelirler taciz ederler. İlla ki çatışma çıkar. Kadınlar taşlar yeter yaptığınız diye. Sonra da biz başlarız. Görmen lazım. Aynı Teksas. Bir gün oturuyoruz, lise var onun karşısında. Her gün de bir amca geçer. Çöplerden bir şeyler alır, bakar, karıştırır. Ne oturuyonuz dedi bize. Napalım amca dedik iş yok güç yok. Ulan dedi amca, adam şu çöplerdeki kağıtları toplar fabrikaya satar gene geçinir be!. Benim dikkatimi

çekti nasıl amca dedim. Fabrika alır mı ki. Alır alır dedi. Toplayın kağıtları, kartonları götürün fabrikaya. İşte böyle başladık kağıt toplamaya." (G 4)

Daha sonrasında ise birkaç Hakkarili Atık Kağıt işçisi Adana'dan Ankara'ya gelir ve Ankara'da da aynı işi yapmaya başlarlar. İlk olarak Kızılay merkezde başlarlar ve Kızılay'a yakın olan Türközü semtindeki boş arsalara yerleşirler. Kentsel dönüşümden kaynaklı boşalan bu arsalar henüz inşaat aşamasında değildir ve Hakkarili Atık Kağıt işçileri buraların etrafını ele geçen her şeyle çevirerek çitlerler. Daha sonrasında ise Adana'da kalanlardan Ankara'ya gelenler olmaya başlar. Hepsi de Türközü' ndeki bu ardiyelere yerleşir ve beraber kalıp beraber çalışmaya başlarlar. Bu durum ise 2004'te ardiyeler Belediye ekiplerince yıkılıncaya kadar sürer. Ondan sonra ise yine Türközü'nde bulunan gecekondulara yerleşirler.

Bu durumda Hakkarili Atık Kağıt işçilerinin Ankara'ya olan göçleri salt hemşerilik düzeyinde de ele alınmamalıdır. Bu en başta zorunlu göç ve çatışma ortamı ile ilgili bir durumdur. Bununla beraber, göç ettirildikleri yerlerde kendilerine geçimleri için herhangi bir imkânın sağlanmaması da onları kendi çözümlerini üretmeye sevk etmiştir.

"Aç insan ne yapar? Ben kağıt topluyorum. Şerefimi, haysiyetimi, izzetimi, onurumu ayaklar altına aldırmamak için kafamı çöpün içine sokuyorum, çöpü karıştırıyorum. Kağıtçılık yapıyorum." (G 10)

4.1.4. Göç ile Gelen Mülksüzleşme

Zorunlu göç ile yerlerinden yurtlarından edilen insanların, işgücüne katılım biçimleri ile yersiz yurtsuzlaştırılmaları arasındaki ilişki netleşmektedir. Yönetici sınıfların köylü nüfusu zorla kovma ve doğal kaynaklar da dahil olmak üzere toprakların metalaştırılması ve mülke el koymaları Harvey' in sözleriyle "mülksüzleştirerek gerçekleşen birikim"dir. Bunun bir yönü de işgücünün metalaştırılmasıdır. Bu şekilde burjuvazi Karl Marx ve Friedrich Engels'in belirttiği gibi "Kırsal alanı kentin boyunduruğuna sokar" (Marx ve Engels, 2010: 26) ve kentlerin nüfusunu artırır. Çoğunluğu uzmanlık ve eğitim eksikliği ile iş bulamayan, bir kısmı yarı zamanlı işlerde ve/veya enformel sektörde geçimlerini sağlayacak parayı kazanmaya çalışan bu kitleler ise artı-nüfus haline gelir. Bu;

> "Emekçi artı-nüfus, birikimin ya da kapitalist temele dayanan zenginliğin gelişmesinin zorunlu bir ürünü olduğu gibi, tersine olarak da, bu artı-nüfus, kapitalist birikimin kaldıracı ve hatta¸ bu üretim biçimimin varlık koşulu halini de alır. Bu artı-nüfus her an el altında bulunan yedek bir sanayi ordusu oluşturur." (Marx, 2004: 602)

Görüşmecilerin belirttiğine göre zorunlu göç ile köylerin boşaltılması ve/veya çatışma ortamı sebebiyle köylerden ayrılma ile birlikte ekilebilir alanlar ekilmemiş halde boş kalmış veya mera olarak koruculuğu kabul eden ve göç etmeyen köylülerce kullanılmış.

Köyde kalan topraklarıyla ve köylerine gidip gitmeyi istememeleriyle ilgili olarak atık kağıt işçilerinin belirttikleri ise şu şekilde:

“ Topraklar hala boş duruyor. Komple boş. Köy bomboş. 100-200 dönüme kadar topraklar çıkıyor. Hakkari’nin kırsal kesimi çok. Topraklar boş duruyor. Ekilse gelir olur, gelirde yok.” (G 7)

“ Bir sefer sadece pay geldi. İstedik ama sonra en azından ekiliyor dedik. Alırız bir gün.”(G 11)

“ Şimdi mera bizim oralar, hayvanı veriyorlar, ahırda yapacaksın. Gitsek teşvik var orda. Ama biz alamayız.” (G 4)

“Duyunca şaşırıyoruz. Öyle İç Anadolu da ki gibi parça parça değil bizim tarlalar. 5-10 dönüme bakan olmaz. 100 dönüm, 200 dönüm, 300 dönüm. Ama boş şimdi. Gidip ekmeye iznimiz yoktu. Zaten tarlaya giremezsin. Terörist derler vurulursun. Şimdi gitsen de Hakkari’ye gideriz. Köye gidersin şöyle bir dolaşırsın. Ama ne yapacaksın köyde, kimse yok. Herkes Hakkari’de geri kalan. Boşaltıldığından bu yana.” (G 8)

“ Biz de boş kalsın istedik. Ekilmesin. Biz ekmeyince niye ekilecek. Biz de artık gidip ekmeyiz. Anca hayvanlar otlar, sürüler gelir. Bazı yaz Hakkari’deki akrabalardan eken olur. Pek bir para gelmez.” (G 9)

“ Hayvanlar otluyor. Her yer mera. Muhtar veriyor kiraya her sene. 300 bin alıyor. Söylüyorsun yok almıyorum diyor.” (G 12)

“ Nereyi ekeceksin, her şey yakılmış yıkılmış. Evler yakılmış, tarlalar yakılmış, hayvanlar yakılmış, köye gidemiyorsun ki ekeceksin. Köye gitsen dam yok ki oturasın. Önce karakola uğrayacaksın ben geldim diyeceksin. Yoksa köye gelmiş birileri, kim gelmiş, in mi cin mi ?” (G 5)

“ Hakkari’ye her sene giderim. Ben her sabah biber gazıyla uyanmak zorunda mıyım? Kürt sorunu varda sen bir şey yapmadıktan sonra hep olacak.” (G 2)

Bu anlamda zorunlu göç ile yerlerinden yurtlarından edilen insanların göç ettirilmesinin sermayeye sağladığı iki yarar vardır diyebiliriz. Bunlardan birincisi, geride kalan toprakların kullanımı ile ilgili olarak “mülksüzleştirerek gerçekleşen birikim”dir. Marx’ın Kapital’de 1846 kıtlığının arkasından oluşan İrlanda’dan göç ile birlikte nüfusun azalması ile ilgili yazdığında da olduğu gibi boşalan toprakların

mera olarak kullanıma açık hale gelmesi, toprakların birleştirilerek mülk edinilmesi, sahipsiz kalan toprakların yerel mülki amirler eliyle kiralanarak mera ya da işlenebilir alan olarak kullanılması, toprakların sermayeye çevrilmesidir. Marx İrlanda da ki nüfus azalması ile ilgili şunları yazmıştır:

> "… azalmayla birlikte, toprak rantları ile çiftçilerin kârları – bu kârlardaki yükseliş, rantlardaki kadar yüksek olmamakla birlikte- yükselmiştir. Bunun nedeni kolayca anlaşılabilir. Bir yandan, küçük çiftliklerin büyüklere katılması ve ekilebilir toprakların otlak haline getirilmesiyle, toplam ürünün daha büyük bir kısmı artı-ürün haline gelmiştir. Bu artı-ürün, bir parçasını oluşturduğu toplam ürün azaldığı halde artmıştır. Öte yandan, son 20 yılda ve özellikle bunun son on yılında İngiliz piyasasında et, yün vb. fiyatlarının yükselmesi sonucu bu artı-ürünün para değeri, kitlesinden daha büyük bir hızla artmıştır.
>
> Başkalarının emeğiyle birleşerek kendi değerini artırmaksızın üreticinin bizzat kendisine çalışma ve geçim aracı olarak hizmet eden dağınık üzerim araçlarının üretici tarafından tüketilen bir ürünün meta sayılmaması gibi, bunlar da sermaye sayılmazlar. Nüfusun kitlesiyle birlikte tarımda bir azalma olduğu halde, eskiden dağınık olarak bulunan üretim araçlarının bir kısmının şimdi bir araya toplanması ve sermayeye çevrilmesidir." (Marx, 2004: 667).

Zorunlu göçün sermayeye sağladığı ikinci yarar ise, göç eden nüfusun kentlerin ucuz işgücü ihtiyacını karşılar hale gelmesi, kentlerin artı-nüfusu, sanayinin yedek işçi ordusu haline gelmesidir. "fiili nüfus artışının sınırlarından bağımsız olarak bu artı-nüfus sermayenin kendisini genişletme konusunda değişen gereksinmeleri karşılamak üzere, her zaman sömürülmeye hazır, bir insan malzemesi kitlesi yaratır" (Marx, 2004: 602). Bu da hali hazırda kentlerde var olan artı-nüfus'u artırmış ve bu durum da kentsel bir sorun haline gelmiştir.

Bu işsiz kitle işçi sınıfına karşı ücretleri ayarlamak için kullanılabilecek bir tehdit unsuru yedek işçi ordusu olarak kullanıldığı gibi, sermaye birikimi açısından

bu göç hareketlerinin ucuz işgücü sağlaması da aslında ihtiyaç duyulacağı noktada hazır işgücü sağlamasındandır.

Marx Kapital'de:

> " Birikimdeki ilerleme ile kabına sığmayacak duruma gelen ve ek sermayeye dönüştürülebilen toplumsal servet kitlesi, pazarı birdenbire genişleyen eski üretim kollarıyla, eski üretim kollarının gelişmesiyle gereksinim duyulan demiryolları vb. gibi yeni açılmış üretim kollarına büyük bir hızla akar. Bütün bu gibi durumlarda büyük insan kitlelerinin diğer alanlardaki üretimin hacmine zarar vermeksizin, birdenbire önemli noktalara kaydırılması olanağı elde bulundurulmalıdır. Aşırı nüfus böyle bir kitleyi sağlar." (Marx, 2004: 603) der.

Bu noktadan hareketle nüfusun bir kısmının işsiz ya da yarı-işsiz insanlar haline gelmesi kentlerde de oluşacak yeni sektörler ve iş kolları açısından da hali hazırda var olan üretime zarar vermeden ucuz işgücünü sağlama önemi taşımaktadır. Göç ise bu noktada en büyük işgücü kaynağını sunmaktadır. Yukarıda işgücünün etnikleşmesi ile ilgili bölümlerde de belirttiğim üzere zorunlu göç ile yerlerinden yurtlarından edilmiş Kürtler bunun için önemli adaylardır. Hem ekonominin taşeronlaşmaya bağlı olarak gelişen yönleri hem de kentlerin enformel olarak görülmesi gerekli ihtiyaçları açısından, toplu çalışma, ulusal kimlik, hemşerilik ağı vs. ile iş kolunu büyütme durumu, göç etme süreçlerinde yaşanılanların ve kente gelindiğinde yaşam şartlarının zorluğu gibi nedenlerle, zor işleri kabul edebilirlikleriyle bu açıkları doldurmaya en aday kesim göç ettirilen Kürtler olarak görünmektedir.

4.1.5. Çift Yönlü Dışlanma

Görüşmelerin ilk başlarında atık kağıt işçilerinin oldukça dertli oldukları fark edilmekteydi. Bu dertler ise en başta belediyelerin ve zabıtanın kendilerine yönelik baskıları üzerineydi. Ardından, insanlarda kendilerine karşı oluşmuş önyargılar geliyordu. Bu önyargılar iki nokta da toplanıyordu. Birincisi yaptıkları işe 'dilencilik' muamelesi yapmalarıydı. İkincisi ise ulusal kimlikleri nedeniyle dışlanmalarıydı. Hakkarili atık kağıt işçileri Hakkarili olmalarının da insanların yaklaşımında olumsuzluk yarattığını söylüyorlardı. Atık kağıt işi dışında başka bir işte çalışmaları üzerine sorduğum soruya bir atık kağıt işçisi şu şekilde cevap vermişti:

> "Adamlar ya şöyle bir bakıyor bana, kimliğimi istiyor 'Hakkari'yi görünce gönderiyor. Ya da tam işi kapacak gibi oluyorum, kimliğimi istiyor 'Hakkari'yi görünce gene gönderiyor" (G 8)

Neden 'Hakkari' ile ilgili böyle bir şey var diye sorduğumda ise söylediği ise

> "çünkü Hakkariliysen direkt PKK'lisin, yani seni direkt PKK'li olarak görüyorlar" (G 8) oldu.

Hakkarili kağıt işçileri kentte iki yönlü bir dışlanmaya maruz kalmışlardı. Birincisi işleri ile ilgili idi. İkincisi ise ulusal kimlikleri. "Esmerlikleri" başa bela idi. Aynı şeyi gezip dolaştıkları yerlerde gördükleri kafe, lokanta, bar vs. gibi mekânlara girmeyi isteyip istemedikleri ile ilgili sorduğumda da söylüyorlardı.

> "Boş zamanlarımda gezmek, çalışırken gördüğüm mekanlara girmek için can atıyorum ama içeri almıyorlar. Her seferinde kapıdaki görevli bahane uyduruyor. Ya damsız giremezsin diyor,

ya konser var her yer dolu diyor. İçeri girecek kızlara sataşacak vs. diye düşünüyor. İş kılığımla da gitmiyorum, giyinip gidiyorum. Ama almıyor." (G 2)

"Benim gibi kara, esmer, saçlar dikilmiş sakal, direkt bu Kürtlük demek onlar için zaten. Ben sarışın olsam, renkli gözlü olsam, ama belimde silah olsa adam bana hoş geldin buyur diyecek. Oradaki esmerlik, sakal, Kürtlük kıroluk olarak görülüyor." (G 3)

"Esmer, kara kuru olan Kürt olarak kodlanmış. Sarışın olan Türk olarak kodlanmış. Daha beyaz olanı daha makbul ve mekanlara girebilen olarak görüyorlar. Yaratılan tip aslında batılı bir tip. Ben paralıyım olayıyla." (G 4)

" Mekan sahibiyle birebir diyalog kuramadığından, body gardla iletişime girince alınmıyorsun. Her seferinde body gard bahane uyduruyor. Ya damsız giremezsin diyor, ya konser var her yer dolu diyor. İçeri girecek kızlara sataşacak diye düşünüyor." (G 6)

Fakat ulusal kimliklerini daha da görünür kılan, tez çalışması ile ilgili görüştüğüm tüm Hakkarili atık kağıt işçilerinin söylediği şey olan 'başa bela esmerlik'lerinin yanı sıra Hakkarili olmalarıydı. Kendi söylediklerine göre önceki dönemlerde çatışmaların özellikle Hakkari bölgesinde yoğun olması onlarla ilgili PKK'li algısını da yaratıyordu. Hakkarililikleri ulusal kimliklerinin ötesinde onlara politik bir anlam da katıyordu; bu politik anlam da "terörist"likti.

4.1.6. Enformel Sektörde Atık Kağıt İşinin Konumlanması

Kağıt ve kartonları toplama işi Ankara'da 1990'lı yıllardan itibaren ek para kazandıran bir faaliyet olarak kendini göstermeye başlamıştır. Ankara yoksullarının, Çankaya tarafındaki binaların kapıcılarının gazete, kağıt, kartonları toplayarak hurda depolarına satmaları şeklinde işleyen bir faaliyettir. Kağıt toplama, o yıllar için halen bir faaliyet halindedir ve daha sonra zorunlu göç ile Ankara'ya gelen Kürtler tarafından meslek haline getirilmiştir. İş bulamayan bu insanlar, geçimlerini çöpten

toplanan atıklara bağlamışlardır. Atık kağıt işinin Ankara'daki başlangıcına inebilmek için, Ankara'da bu işi yapan en eskilere ulaşmak istedim. Ankara'da kağıtta ilklerden olarak bilinen kişi, 1992-93 yıllarında Ağrı'dan Ankara'ya gelmiş ve kağıda da aynı yıllarda başlamıştır.

> " 92-93'den beri Ankara'dayım. 92-93'den beri kağıtçılık yapıyorum. Kağıt topluyorum. Hep Ankara'da başladım. O zamanlarda da vardı. Çok düzenli bir şekilde yapılıyordu. Gerçekten çok düzenli bir şekilde yapılıyordu. Ankara'nın yoksul insanları yapıyordu. Bir de Ankara'nın böyle daha önceden Ankara'ya gelmiş, yani yerleşmiş Ankara'ya, Ankara'nın yerli-yabancısı diyim ben, yerli-yabancısı, yani onlarla birlikte yapıyorduk." (G 1)

Görüşmecinin Ankara'nın yerli-yabancısı diyerek tarif ettikleri 30-40 yıldır Ankara'da yaşayan, fakat Ankara'ya yıllar önce göç etmiş kişilerdir. Bu kişiler 1950'den sonra daha çok ekonomik nedenlerle Ankara'ya civar kentlerden gelenlerdir. Çorum, Çankırı, Kırşehir, Yozgat, Kırıkkale, Konya Ankara'ya en çok göç veren şehirlerdir. Bunun yanında Haymana, Polatlı, Sorgun, ilçeleri, Artvin, Rize, Samsun şehirlerinden de iç göç yaşanmıştır.

Ankara'da Türközü semtinde boş arsalar üzerine kurulan ardiyeler atıkları toplama yeri olarak faaliyete geçmiştir. Bu ardiyeler aynı zamanda barınma ihtiyacını da karşılamış, ardiyelere kurulan barakalar bir arada kalınan barınaklar haline gelmiş; bu durum 2004'te ardiyelerin yıkılmasına kadar sürmüştür. Ankara'ya gelişleri ve işe başlayışları ile ilgili atık kağıt işçileri birbirine benzer süreçlerden geçmiştir; çalışan akrabalar, ortak yaşam, çoğunlukla Ankara'ya gelir gelmez 'kağıda çıkma' bu özelliklerdir. Belirttiklerine göre ilk başlarda insanlar onları anlayamamış, atık kağıt işini iş olarak kabul etmemiş, daha çok "çöpleri dağıtıyorsunuz" şeklinde

suçlamalarda ve rahatsızlıkta bulunmuş; kent zamanla onları ve işlerini kabul etmiştir. Geri dönüşüm sektörünün ilerlemesi ve teknolojik olarak atığın kazanabilirliğinin kârlı bir hale gelmesiyle birlikte de atık kağıtçılar ile belediyeler, kurulan şirketler ve devlet kurumları ile aralarında sorunlar başlamıştır. Bu sorunların temeline baktığımızda ise meselenin atık işinin kayıt altına alınma çabası, sermayeye dahil edilme uğraşı olduğunu görüyoruz.

> " Türközün'e geldik. Türközü'nün seçilmesinin sebebi ilk ardiyenin orda açılması. O yüzden kağıtçılar Türközün'de toplanmış oturmak için. Arsalar kiralandı. O yüzden gecekondu şeklinde oraya yerleşildi. Şimdi imar geçti yıkılmak zorunda. Ama o zamanlar bu yoktu ve gecekondu oldu. Şimdiki gecekondular da zamanla binalaşıyor. Binalaştıkça ardiye gibi kullanılan gecekondular da ortadan kalkıyor. Şu anda artık direkt fabrikalara satış. İlk fabrika yabancı ITC firması. Sonradan kağıdı alıp gerçek fabrikalara presleyip gönderiliyor. Günlük çalışma." (G 12)

> "Ankara'ya gelince kağıda çıktık. 2001'den 2003'e kadar Kırkkonaklar tarafında çalıştık. O zaman o tarafta zabıtayla pek sorunumuz yoktu ama baya bi aşağılanıyorduk. Yani çevreden, iş yapmamıza rağmen. Yanımızdan geçenler kimi burnunu kapatırdı. Kimi derdi yani, sokağı kirletiyorsunuz, çöpleri dağıtıyorsunuz. Sonrasında karar aldık acaba Kızalay'a mı başvursak çalışmaya diye. Çevremizde yakın bi 200-300 aile çalışıyor. Sonrasında abimle Kızılay'a geldik. Burada başladık çalışmaya. Kırkonaklar tarafında zabıtalarla sorunumuz yoktu ama Kızılay'da baya bi tartışmalar oldu, kavgalar oldu. Zabıtalar tarafından işimize karşı. Arabalarımızı almaya çalışıyorlardı. Çöp işini yapmayacaksınız. Bu işi yasaklıyoruz falan. Biz de direniyorduk. Niye yani kağıt işini yamamalıyız ki, kime ne zararımız var. Direniyorduk. Arabalarımızı almalarına rağmen." (G 6)

> " Barakalarımız yıkıldı. Özellikle Melih Gökçek'in baskıları. Bize "kaçak çöp avcıları" diyordu. Yıkamazsınız dedik. Gerekirse biz yakarız size yıktırmayız dedik." (G 10)

> " Bunlar tinercilerdir dediler, uyuşturucu satıyorlar geceleri dediler. Çöpleri dağıtıyorlar insanların sağlığıyla oynuyor dediler. Yasadışı kanunsuz iş yapıyorlar belediyenin çöpünü çalıyorlar dediler." (G 9)

> " Sokaklarda kağıt toplamamız görüntü kirliliği diye düşünüldü."(G 3)

“ Altı yıl belediye sıkıntı vermedi. Gece ikide üçte bazen sabaha karşı eve gidiyoruz. Sırf ekmeğimiz için. Ben kendim 4-5 sefer kafama darp yedim. Copla, sopayla dövdüler yani. Çankaya Belediyesi resmi bir belediye, adamları nasıl silah, bıçak çeker insana. Faydamız var zararımız yok. Çevre Orman Bakanlığı zabıtaları yolluyor. Düne kadar mallarımızı zabıtalar götürüyordu.” (G 13)

“ 2006 yılında Çankaya Belediyesi bizim sırtımızdan bir şirketle anlaşma yaptı. ÇEVKO diye bir şirket. Geri dönüşüm ÇEVKO şirketle anlaşmalı. Bizim topladığımız malı alıyorlardı ama diğer çöplüğe gitmiyordu. Bize diyordular çöplüğe götürüyoruz. ÇEVKO’ya satıyordular. Hepsi anlaşmalıydılar. Bir yılı aşkın böyle devam ettiler. İşte arkadaşlar araya girince bazı arkadaşlar sol örgütler, sivil toplum kuruluşları araya girince bunlar geri çekildi. Bir de eski Çankaya Belediye Başkanı Muzaffer Eryılmaz hakkında yolsuzluk çıktı. Haksız kazanç elde ettiği ortaya çıktı. Dolandırıcılık yaptı.” (G 2)

“ 2006-2007 yıllarında Çankaya Belediye Başkanı Muzaffer Eryılmaz bize elbiseler verecekti. Bu çöpçülerin giydiği elbiselerden. Onları giyeceksiniz malı bize vereceksiniz. Aksi takdirde malların bize gelmemesi şartında arabalarınıza el koyulacak. Zabıtalar toplayacak arabalarınızı. Sonrasında bi üç dört ay boyunca malları Çankaya Belediyesine vermeye başladık. Büyükşehir araya girdi sonra, ki Mamak tarafında Büyükşehir Belediyesine ait fabrikalar var, atık kağıt falan. Çankaya Belediyesine malları veriyoruz bu sefer Büyükşehir Belediyesi zabıtaları el arabalarımızı topluyo. İki belediye arasında kaldık. Napalım nedelim falan derken Büyükşehir’i kararlaştırdık. Malları Büyükşehir’e vereceğiz dedik.” (G 12)

“Çankaya Belediyesi her gün boyunca sürekli arabalarımıza el koyuyordu. Ta ki karar alınıncaya kadar. Sonrasında Çankaya Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ile anlaşma mı yaptı ne yaptı bilmiyorum. Yani anlayacağınız bu anlaşma olana kadar yüzlerce arabalarımıza el konuldu.”(G 11)

“Çankaya’ya versen Büyükşehir eziyor, Büyükşehir’e versen Çankaya eziyor.” (G 6)

“Biz o tulumları giymek istemedik. 12 Eylül tek tipi gibiydi. Beyzbol sopalarıyla saldırdılar. Aha bak, benim kafamda beyzbol sopasını kırdılar.”(G 7)

“ Zabıtayı geçtik polisin saldırılarına maruz kaldık. Arabayı doldurmuşum, emek vermişim. Arabamda 100 kilo kağıt var. Oğlum bu arabayı boşalt. Niye boşaltıyım. Boşaltmayınca küfür, itme kakma. Banka mı soydum. Toplumun çöpü bu. Toplumun çöpüyle biz besleniyoruz.” (G 8)

" Birisinin Mercedes'i var birilerinin de dört tekerli demir arabası var. Birileri Mercedes'e binerken biz çöp yollarında, varoşların yokuşlarında dört tekerli araba itiyoruz. Niye? Her çöpte beş kilo plastik bir yerden bulsak, iki kilo beyaz, iki kilo karton bir yerden bulsak evimize ekmek gitse, kardeşlerimiz bekliyor. Niye? Bize savaşı dayattılar, savaştan beslenen oldu. Bizi göçle batıya sürdüler. Batı da da bize savaşı hala yaşatıyorlar." (G 4)

"Savaştan kaçtık burada da savaşa yakalandık. Savaşa yakalanmamızın sebebi çöpten ekmek toplamamız. Bize savaşı dayatanlar, çöpten ekmek toplamamızı bile istemiyorlar." (G 5)

4.1.7. Emek Süreçlerinde Atık Kağıt İşçileri ve Resmi Kurumlar Arasındaki İlişki

Geri dönüşümün artan şekilde önem kazanması ile birlikte çöpler de değerlenmeye başlamış ve çöpler ile ilgili olarak çeşitli tartışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Bir yandan sektörün irili ufaklı yeni firmaların katılmasıyla büyümesi ve bu firmalar arasında oluşan rekabet, bir yandan çöpleri toplayacak yetkili kurumun kim olduğu tartışmaları, geri dönüşüm ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin çıkarılmasıyla birlikte mevzuatın getirdiği yükümlülükler 2000'li yıllar boyunca karmaşaya sebep olmuştur. Bu karmaşaların temelinde kapitalist üretim biçiminin bir düzeneği olarak rekabet koşulları egemendir. Çünkü Sermaye "ancak çok sayıda sermaye biçiminde var olabilir ve dolayısıyla sermayenin kendi kendini yönlendirişi, bu çok sayıda sermayenin karşılıklı etkileşimi şeklinde gözükür" (Yurtsever, 2011: 205). Aynı zamanda bu rekabet ve çok sayıda sermayenin karşılıklı etkileşimi sektörde bir tekelleşmeyi de beraberinde getirir. Çünkü fiyatların asgari düzeyde belirlenmesi sermayenin yeniden üretimi için gerekli koşuldur. "Çünkü ancak o zaman üretim maliyetleri ile satış fiyatı arasında doyurucu bir fark yaratılabilir" (Yurtsever, 2011: 205).

Bu tartışmalar Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi arasında da yaşanmıştır. Çöpü kimin toplayacağı ve nereye teslim edeceği üzerine süren tartışmalar basına da "Çöp Savaşı" şeklinde yansımıştır.[30] ÇEVKO' nun lisans verdiği firmalardan ITC ile Ankara Büyükşehir Belediyesinin anlaşma imzalaması ve Mamak Çöplüğünün 49 yıllığına bu firmaya kiralanarak Mamak Çöplüğü'nde firmaya ait geri dönüşüm tesislerinin kurulması üzerine çöpten çıkan atıklar üzerinde ITC firması da söz sahibi olmuş ve tartışmalara katılmıştır. 28.06.2007'de Hürriyet Gazetesindeki habere göre "ITC yetkilisi Ali Kunter, Çankaya Belediyesi'nin iki başlılığa neden olduğunu belirtmiş ve "Şehrin katı atık yönetimini 49 yıllığına kiralamamıza rağmen Çankaya Belediyesi başka bir firmayla anlaşıp onlarla çalışıyor. Çankaya Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ile aralarındaki sorunlar yüzünden çöp toplama işinde halkı mağdur ediyor"[31] demiştir.

Çankaya Belediye Başkanı Muzaffer Eryılmaz ise karşı açıklama olarak:

> "Çöp toplayıcıları olmadan katı atıkların daha iyi toplanacağını iddia etmek, dahası Çankaya Belediyesi olmasaydı katı atıklarla ilgili her sorunun çözüleceğini iddia etmek, (Okullar olmasaydı Milli Eğitim ne güzel olurdu) diyen anlayışın bir başka şeklidir. İş bilmezlikle, sorun çözemezliğine kılıf arayan zihniyete yasal durumu tekrar hatırlatmak istiyorum. 24 Haziran tarihli, Ambalaj Atıkları Kontrol Yönetmeliği'nin 'Belediyelerce alınacak tedbirler' başlıklı 8. maddesinin 2. fıkrasının a bendi, ilçe belediyelerinin ambalaj atıklarını kaynağında ayrı toplaması veya toplattırması, b bendi bu konuda yetkilendirilmiş kuruluşlar veya lisans izni almış işletmelerle yönetim planı hazırlanması, C bendi ise plana göre ayrı toplama çalışmasının yapılmasını emreder."[32] demiştir.

[30] Ankara Büyükşehir ile Çankaya belediyesi arasında çöp savaşı çıktı başlıklı haber. http://www.memurlar.net/haber/80915/
[31] Katı atıkta kavgaya Çankaya da katıldı başlıklı haber. http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6790839
[32] A.g.h.

Ayrıca atık kağıt işçilerinden yukarıda belirttiği tek tip elbise ve Çankaya Belediyesi'ne çalışmaya zorlama konusu ile ilgili olarak da şunları eklemiştir:

> "Çankaya Belediyesi bu proje yürürlülük aşamasında iken 800 kişilik ambalaj atığı toplayıcısını bir araya getirmiş, onların sorunlarını dinlemiş, onlara elbise, eldiven ve şapka dağıtmış, onları sağlık kontrollerinden geçirmiş, çocuk işçilerin bu işlerde çalıştırılmasına yasak getirmiş ve kağıt toplayıcısı olarak tabir edilen bu insanların çocuklarına okul gereksinimleri konusunda yardımda bulmuştur. Ayrıca bunlara "Çankaya Çevre Gönüllüleri' adı verilmiştir."[33]

Geri dönüşümün kârlı bir iş kolu haline gelmesi ile birlikte en çok kârı kimin edineceğinin bir mücadele haline gelmesi kapitalist sistemin bir işleyiş yasasıdır. Sermaye birikiminin rekabetçi doğası gereği bu çatışma bazen yükselip bazen alçalarak sürecektir.

> " Çok büyüdü kağıt. Çok büyük rant var. Çöpten işçi toplayıp getiriyor fabrika satın alıyor. İşçinin fabrikaya maliyeti yok. Çöpe eline sokan biziz, iğnesi çıkar eline batar. Vurmuş eroini atmış, çöpe elini sokarsın çöpe. Cam çıkar elini keser. Her türlü çöp karışmış. Rant oldukça çok çeşitli firmalar çıkıyor. Belediyeler de çok büyük arpalık olduğunu görüyor. Toplama arıtma işini kendileri kendi firmalarına vermek istiyor. Lisanslı şirketler. Rantı bizimle paylaşmak istemiyorlar." (G 5)

> " Melih Gökçek taşeronlarına toplatmak istiyor kağıdı. Bize de diyor şu firmaya vereceksin. Vermezsen çalışamazsın. Aynı şeyi firma da söylüyor. Bize verirseniz zabıta polis size dokunmaz aksi takdirde karışmayız diyor. Çankaya belediyesi de anlaşıyor bunlarla. İşçimiz olacaksınız tulum giyeceksiniz, kağıdı bize getireceksiniz, firmaya biz satacağız diyor." (G 10)

Bu konu ile ilgili tez konusunu asıl ilgilendiren ise atık kağıt işçilerinin bu süreç içerisinde yaşadıklarıdır. Atık kağıt işçileri çöplerden atıkları toplayarak geri dönüşüme kazandıran en önemli aktörlerdir. Sermaye birikiminin koşulları gereğince geri dönüşüm kayıtlı, lisanslı bir iş kolu haline gelirken atık kağıt işçilerinin de geri

[33] A.g.h.

dönüşümün baş aktörleri olarak bundan etkilenmemesi beklenemez. Dahası atıklar ile ilgili tartışmalar çöplerin hangi firma eliyle geri dönüşüme sokulacağı kadar kimin, nasıl toplayacağı ile de ilgilidir. Dolayısıyla işçiler bu kavganın direkt etkileneni ve bazen zor bazen de ikna yöntemleri ile etki altına alınmaya çalışılanlarıdır. Bu anlamda kurumlar arası çatışmalar da çöpten atıkları o güne kadar toplamış olan ve toplayan atık kağıt işçilerini de kimin denetimi altına alacağı ile ilgilidir. Yukarıda ki ilgili yerlerde de gördüğümüz gibi, çöpten atıkları toplayarak geri dönüşüme kazandırma işi bağımsız bir ölçekte ilerlemiş, geri dönüşüm küçük firmalar ve/veya devletin kamu kuruluşu SEKA'ya toplanılan kağıdın teslimi ile ilerlemiştir. Zorunlu göç ve göç edilen kentlerde yaşanılan işsizlik, geçim ve barınma sorunu göç eden insanları kendi çözümlerini üretmeye sevk etmiş ve kağıt işi Kürt zorunlu göç mağdurları arasında yayılmıştır. Belediyelerin ve irili ufaklı firmaların buna katılımı ise geri dönüşüm sisteminin kurulmasını ucuzlaştıran teknolojik gelişmeler, SEKA'nın özelleştirilmesi, kentlerdeki çöp oranının artması, zorunlu göç mağdurları ile başlayan atık toplama işinin yıllar geçtikçe işsizlik ile birlikte mevcudu artan bir iş haline gelmesi ile olmuştur. Bir atık kağıt işçisinin belirttiği şu sözler atık toplama işinin işsizlik ile ilgili boyutunu ortaya koymaktadır.

> " İşsizlik yığını var. O kadar işsizler bizim safımıza geliyor ki. Hani derler ya savaşta Müslüman olan bizim safımıza gelir. İşte aç olan da kağıt işçilerinin safına gelir." (G 11)

> " Sadece ben değilim. Binlerce insan var. Adam Güneydoğu'da evlenemiyor, 3-4 kardeş çıkıyor, Ankara'ya gidelim, İstanbul'a gidelim kağıtçılık yapalım. Geliyorlar burada pislik içinde sürünüyorlar. Sonuçta hep ekonomiden kaynaklanıyor. Bunun sorumlusu kimdir, devlettir, hükümettir, düzendir." (G 13)

Geri dönüşüm alanında yaşanan bu çatışmalar ve atık kağıt işçileri üzerindeki baskılar da sermayenin var olan emek süreçlerini devralma çabasının ürünüdür. Michael Hardt' ın Marx' a atıf yaparak belirttiğine göre bu sermayenin emeği boyunduruk altına alma çabasının biçimsel şeklidir.

Hardt 'Sivil Toplumun Çözülüşü' başlıklı makalesinde şunları söylemektedir:

> "Biçimsel boyundurukta, toplumsal emek süreçleri sermayece boyunduruk altına alınmışlardır; yani, öyle bir biçimde kapitalist üretim biçimlerince kuşatılmışlardır ki sermaye yönetmen ya da idareci olarak sürece müdahil olur. Bu düzenlemede sermaye emeği bulduğu halde boyunduruk altına alır, sermaye daha önceki üretim tarzlarında ya da herhangi bir düzeyde kapitalist üretim dışında üretilmiş var olan emek süreçlerini devralır." (Hardt, 2005: 101).

Hardt (2005)'a göre "bu boyunduruk, emek süreçleri, sermayeyle birlikte, sermayenin alanı dışında doğmuş, ithal edilmiş yabancı bir güç olarak onun yönetimine tabii kılınmış oldukları müddetçe biçimseldir."

4.1.8. Atık Kağıt İşçiliğinde Emeğin Özgül Niteliği ve Soyutlama Süreci

Konumuzla ilgili olarak atık kağıt işçilerinin kendi anlatımlarında da gördüğümüz gibi, emek süreçlerinin boyunduruk altına alınması süreci iki yönlü işlemektedir. Birincisi direkt ürünlerine müşteri çıkılması yoludur. Bu müşteri çıkış devreye zor yolunu, çalıştırmama, arabalarına el koyma tehditlerinin de devreye sokulması ile birlikte ilerlemektedir. Emek süreçlerinin boyunduruk altına alınması

atık kağıt işçilerinin emeklerinin 'soyut emek' haline getirilmesi sürecidir. Emeğin soyutlanması süreci kısaca sermayenin emeği kendi kullanım değeri haline getirmesi olarak ifade edilebilir. Atıkların toplama ve fabrikaya teslimi süreci ile ilgili düşünüldüğünde, Atık kağıt işçilerinin topladıkları atıkları fabrikalara satması ile işleyen genel anlamıyla mübadele, sürecinin sonlanarak "sermayenin emekle kendi kullanım değeri olarak kurduğu ilişkiye" geçiş amacı taşımaktadır (Marx, 1979: 380).

Atık kağıt işçilerinin çöplerden topladıkları atıkları fabrikaya teslimlerindeki mübadele basit bir mübadeledir, bir taraf para almakta, diğer tarafta çöplerden çıkarılmış, el ile sıhhi koşullarda ayrıştırılmış, nakliyesi de dahil olmak üzere fabrikaya teslim edilen hammaddeyi almaktadır. Buradaki "değişim, her iki tarafın da kazandığı bir alışveriştir" (Marx, 2004: 160-161). Fakat bu birbirinin eşdeğeriyle yapılan bir değişim değildir. Çünkü geri dönüşüme sokulacak atıkları alan firma bunları geri dönüşüm sisteminde işleyerek, kağıt, plastik fabrikasında işlenecek hammaddeye çevirmekte ve bunların satışıyla üründen yeni bir kazanç elde etmektedir. Kağıt aracı bir depoya satılırsa bu depo atık kağıdı kendisi üzerine kâr koyarak satışını yapmaktadır.

> "Plastik topluyorum. Plastiğin kilosu birinci el benden 300-350'den alıyor. Öbür tarafa gidiyor 800'e veriyor. Kağıdı benden 160'a 200'e alıyor. Bazı yerde 160-170 bazı yerde 200. Var 200'e alan yerler var. Bizden alıyorlar, bize kazık atıyorlar." (G 3)

> "Bir ton malın varsa, benden alan adam depocu illa ki benden çalışıyor. Bir ton kağıt götürüyorsam 700-800 gösteriyor. Kilodan çalıyor. Müdahale etsem de çalıyor müdahale etmesem de." (G 9)

Atık kağıt işçilerine yönelik "firmaya çalışacaksınız, kağıdı bize vereceksiniz, bizim işçimiz olacaksınız, önlükler giyerek belediyeye çalışacaksınız" gibi baskılarda, toplanılan atıklardan elde edilen kârı yükseltme, rakiplere üstün olma ve bunların yanında da atık kağıt işçilerini denetim altına alarak çalışmayı düzenleyip, tüm bunlarla elde edilen artık-değeri artırma çabası söz konusudur. Çünkü "Kapitalistin "ilke"si, sermaye birikiminin kaynağı olan emek gücünü olabilecek en aza, mümkün olsa sıfıra mal etmektir" ve "Sermaye, öncelikli olarak "Pazar"ın değil, ucuz emek gücünün peşindedir" (Yurtsever, 2011: 141).

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da el ile yapılan ayrıştırılmanın yeniden üretime sokulan hammadde açısından önemidir.

> " Onlar beton gazlarının içinde ayrıştırma yapıyorlar. Biz ellerimizle ayrıştırıyoruz. Bu kağıt, plastik, şişe tekrar kullanıma geldiğinde el ile ayrıştırılan ile beton gazıyla ayrıştırılan bir olur mu? O yüzden aslında bizim atıkları toplamamız onlara teslim etmemiz işlerine geliyor." (G 12)

> " El ile ayrıştırdığında temiz kalıyor. Beyaz mesela. Beyaz kağıdı ayrı kartonu ayrı ayrıştırıyorsun. Ayrı ayrı hazır halde teslim ediyorsun. Zaten kullanılmayacak durumda olanı çöpte lekeli, pis, artıklı şeyi almıyorsun. Ama çöpte toplanınca hepsi giriyor." (G 4)

> " Firma nasıl ayrıştırsın. Kağıtla yemek aynı çöp torbasında. Bunu ayrıştırmak zor. Ayrıştıracak adam bulmak zor. O yüzden istiyorlar bizi kendi istedikleri gibi bağlamayı. Bana çalışacaksın yoksa el arabalarınız gider, bana çalışacaksın yoksa her gün polise arabalarınızı çektiririz. Kağıdı bize verirsen toplayabilirsin." (G 10)

> " Çöpe elimizi soktuğumuz zaman, çöpün içinde cam elimizi kesiyor. Sosyal güvencemiz yok. Çeşitli iğneler var. Şırınga dediğimiz iğneler. Adam eroin almıştır, esrar almıştır, bilemedin daha başka bir şey yapmıştır. Kan almıştır, kan vermiştir. O iğne, enjektörün iğnesi çöpte eline

> batar. Vücuduna, kanına bulaşır. Sosyal güvencemiz yok. Doktorumuz yok. Yani bizim ekmeğimizi kazanmamız için canımızın hiçbir değeri yok. Kim gelir de işçi çalışır." (G 11)

El ile ayrıştırma hem halk sağlığı açısından hem de hammaddenin temiz bir şekilde geri dönüşüme sokulabilmesi açısından önemlidir.

Geri dönüşüme sokulacak atıkların fabrikalara tesliminde atık kağıt işçilerine ödenen ücretler, kilo cinsinden belirlenmektedir. Bu parça başı ödeme sistemine benzer bir ödeme sistemidir. Bu "sadece zamanı ölçmenin bir başka biçimidir" (Marx, 1979: 359).

> "Bir kullanım-değeri ya da yararlı bir madde, ancak, içersinde soyut insan emeğinin somutlaştığı ya da maddeleştiği için bir değere sahiptir." bu malın içerdiği değer "yaratıcı özün, yani emeğin niceliğiyle ölçülür. Emeğin niceliği, onun süresiyle ölçülür, ve emek-zamanının ölçütü de hafta, gün ve saat olarak ifade edilir." Ve "herhangi bir malın değerinin büyüklüğünü, toplumsal olarak gerekli-emek miktarı ya da onun elde edilmesi için toplumsal bakımdan gerekli emek-zamanı belirler." Toplumsal olarak gerekli emek-zamanı ise, "bir malı normal üretim koşulları altında, o sıralardaki ortalama hüner derecesi ve yoğunluğu ile elde edebilmek için gerekli zamandır." (Marx, 2004: 51).

Atık kağıt işçilerinin, işlenmesi için çöplerden toplayarak fabrikalara teslim ettikleri atıkların kilo cinsi üzerinden hesaplanması ve ücretlendirilmesi, belirli bir saat çalışacaksın demek yerine, çalıştığın süreyi teslim ettiğin kilo sayısı ile ölçeceğiz şeklinde bir uygulamadır.

Atıkların teslimi süreciyle, basit anlamda mübadele de gerçekleşmektedir. Çöplerden toplanıp, ayrıştırılıp fabrikaya kendi nakliye olanaklarıyla teslim edilen ve hammadde olarak kullanılacak atıklara harcanılan emek, kapitalist için kullanım

değeri ifade etmektedir. İşçi ve kapitalist arasında teslim edilen ürünle ilgili mübadele gerçekleşmektedir. "Kapitalist işçiyi fiilen çalıştırmaksızın, örneğin yedek işgücü bulundurmak ya da rakiplerini bu işgücünden mahrum etmek amacıyla, sadece kullanma hakkını elde etmekle yetinse bile mübadele bütünüyle tahakkuk etmiş sayılır" (Marx, 1979: 359). Atık kağıt işçileri açısından, çöpten topladıkları atıkları fabrikaya teslim edip paralarını aldıkları andan itibaren süreç sona erer. Bir sonraki gün çöplerden atıkları toplama ve ayırma faaliyeti ile süreç tekrar başlar. "çünkü hayatiyeti, yaşıyor olması, onun kullanım değerini belli bir süre boyunca – tükenip bittiği güne kadar- durmaksızın yeniden canlandıran ve aynı mübadeleye yeniden başlamak üzere durmaksızın sermayenin karşısına çıkmasını sağlayan kaynaktır" (Marx, 1979: 360).

Atık kağıt işçilerinin çöplerden toplayıp ayrıştırdıkları kağıt, plastik ve kartonun geri dönüşüm fabrikalarına hammadde olarak teslimi ile birlikte oluşan mübadele ilişkisinde, kapitalist 'kullanım değeri' elde eder. "Kapitalistin bu basit mübadelede aldığı, bir kullanım değeridir: yabancı bir emeği kullanma hakkı" (Marx, 1979: 358). İşçinin emeği ise özgül niteliktedir. Burada işçinin emeği, sattığı ayrıştırılmış geri dönüşüme hazır atıklarda "nesnelleşmiş olan emek"tir (Marx, 1979: 359). Mübadelede bulunulan da para ile işçinin bu nesnelleşmiş olan emeğidir. "Nesnel halde duran, varolan saf kullanım değeri –bu nesnellik kişinin kendisinden ayrı şey olamaz; doğrudan doğruya kişinin hayatiyle özdeş olan bir nesnelliktir." (Marx, 1979: 375).

Bu durumda ise atık kağıt işçilerinin emeği sermaye karşısında yabancı bir güç olarak durmaktadır. Ancak emeğin kendisinin emek-gücü halinde sermaye için bir kullanım değeri elde etmesiyle, sermaye yabancı bir güç olan bu emeği, üretken süreçler içerisinde soyutlayarak, disipline edip, evcilleştirebilir; bu da emeğin boyunduruk altına alınmasıyla mümkün olabilir. Sermayenin emeği kendi kullanım-değeri haline getirmesi de sermayenin kendisini sermaye olarak yeniden üretmesi için gerekli koşuludur. Sermayenin kendisini yeniden üretmesi ise elde ettiği artık-değeri fazlalaştırmasına bağlıdır. Sermayenin elde ettiği artık-değeri fazlalaştırması için ise emeği nesnelliğinden soyutlaması gerekmektedir. Emek, boyunduruk altına alınarak dışsal değil ancak uygun içsel bir güç olarak sermayeye dahil edilir (Hardt, 2005). Kapitalist, işçinin emek-gücünü satın alır ve onu kendi kullanım değeri haline getirir. Mülkiyet ile emek birbirinden kopar, "Sermayenin karşıtı olarak alınan emek, bu niteliğiyle; negatif anlamda, nesnelleşmemiş (nesnel biçimde; nesnel bir şey olarak nesnelleşmemiş) emek" haline gelir. "nesne halinde değil, eylem halinde emek; değer haline gelmiş olarak değerin canlı kaynağı olarak" emektir. "Bu açıdan bakıldığında, emek hammaddenin, üretim aracının, ürünün antitezidir; çalışacağı tüm araç ve nesnelerden, tüm nesnelliğinden koparılmış emektir" (Marx, 1979: 376-377). Kullanım değeri sermayeye ait, ne zaman, nerde, hangi koşullarda kullanılacağı belirlenmiş ve sermayeye daha fazla artık-değer yaratan bir ücretle, sermayenin üretici gücü haline gelen emek böylelikle, emek-gücü olarak pazarda alınıp satılabilen bir meta haline gelmektedir.

Atık kağıt işçileri açısından düşünüldüğünde, bağımsız çalıştıklarında kazançları daha yüksektir. Bunun yanında aile fertleri de aktif olarak atık işi

yapmasalar da ara sıra çalışmaya katılarak bu geliri artırmaktadırlar. Çalışma saatleri kendi belirledikleri saatlerdir ki bu da ağırlıklı olarak akşam üzeri 16.00 civarı başlayıp sabah 10.00'a kadar değişiklik göstermektedir.

> " Bazen akşamüzeri çıkarım altı gibi gece bir iki gibi dönerim. Ama bazen gece çıkarsın sabaha karşı dönersin. Çöp akşam altıda sekizde dökülür ama Kızılay'da gündüz de çöp çıkar. Plastik çıkar, karton çıkar. Sabaha karşı mekânlar temizlenir, sabaha karşı çıkar." (G 8)

> " Normalde saati yok. Fakat çöp gece çıktığı için dört beş gibi de sabah on'a kadar sürebiliyor. Geneli sabah altı-yedi'de bitiyor." (G 3)

> " Geri kazanılabilecek her şeyi, kağıt, naylon, plastik onları toplar kilo hesabı satarız. Günde yediyle on üç saat arası çalışıyoruz. Geneli 16.00 gibi başlar. Gece 1-2'ye kadar sürer. Kağıt çıkıyorsa sabaha kadar sürer." (G 2)

Geri dönüşüme katılabilecek atıkların miktarından, toplanılabileceği sokak ve caddeye, o gün için bedensel güçlerinin durumuna, günlük nakit ihtiyaçlarına kadar çalışma zamanı ayarlamaları gün gün değişiklik göstermektedir. Atık kağıt işçileri açısından belediye veya kurumların onları kendi işçileri olmaları yönünde ya da topladıkları atıkları kendilerine satmaları yönündeki baskıları, hem özgürlüklerini kısıtlayacak bir girişim ve bağlılık, hem de kazançlarındaki düşüş anlamına gelmiştir. Tüm bu baskıların atık kağıt işçilerinin belirli firma veya kurumların işçileri olmakla ilgili ücretlendirilme çabasının yanı sıra, bağımsız olarak toplanılan kağıdın ve plastiklerin kilo fiyatlarında da düşük fiyat belirleme çabası vardır.

> " ITC diye İsveçli bir şirket, Melih Gökçek'in oğluyla bir şirket kuruldu. Bu şirketin kurulmasıyla birlikte atık kağıt işçilerine satırlarla saldırılar oldu." (G 9)

> "ITC'den dediler kağıdı bize vereceksiniz yoksa çalıştırmayız diye." (G 7)

> "Ardiyelerdeki mallara el koydular. Yolda gidiyorum. Durdurup kağıdı alıyorlardı. ITC'den başka firmaya mal satamazsınız dediler." (G 6)

> "Beş kardeşim okuyor. Üç kardeşim evde. Anne baba ben on bir kişiyiz. Bazen tek çalışırım. Kardeşlerim gelir yardıma. Bazen hep beraber çalışırız. Ama ben çalışırım her zaman. Kardeşlerimi okutacağım demişim. Şimdi ben asgari ücret alırsam kardeşlerimi nasıl okutayım. On bir kişiyiz. Bana veriyor mu şimdi kazandığım parayı. Bana diyor mu kardeşlerin de çalışacağı zaman onlar da çalışsın." (G 13)

"Ücret bir kez düştü mü, ardından yeniden yükselse de, hiçbir zaman, daha önceki düzeyine çıkamaz" (Marx, 1992: 61). Sermaye ise "bağlayıcı bir asgari sınırın …olabilecek en alt sınırda tutulması için mücadele eder" (Yurtsever, 2011: 142). Baskının en zirveye çıktığı 2004-2009 yıllarından bu yana halen atık piyasasında fiyatlar değişkendir. Atık kağıt işçileri görüşmelerde fiyatların devletin düzenlemeleriyle birlikte düştüğünü ifade etmişlerdir. Firmaların tekelleşmesi, ITC firmasının hakim duruma gelmesi ile birlikte eskisi kadar kazanamadıklarını vurgulamaktadırlar. Bu durumda kağıt işçileri genel olarak kim yüksek fiyat verirse topladıkları atıkları ona satma eğilimindedirler. Ayrıca yaptıkları işin doğası gereği de, tepeden inmeci ve dayatmacı bir yaklaşım onlar tarafından "savaştan kaçtık, burada yeni bir savaşa yakalandık" çerçevesinde ele alınmıştır.

Atık kağıt işçilerinin tabiriyle bu 'savaş' dayak ve saldırıdan, gazetelerde yapılan haberlere, yasaklara kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Bu saldırıların bir tanesinden Bianet' in 23 eylül 2006 tarihindeki "Çöpleri çalıyorsunuz gidin buradan" başlıklı haberinde bahsedilmekteydi. Haberde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in atık kağıt işçilerinin çöplerden kağıt

toplamalarını yasakladığından bahsediliyordu. Haberde durum bir atık kağıt işçisinin şu sözleriyle aktarılmıştır:

> " Belediye başkanı Melih Gökçek'in oğlunun da ortağı olduğu söylenen bir kağıt fabrikası var. Bu ne kadar doğrudur, bilmiyoruz. Ama o fabrika, belediyeyle anlaşmış. Belediye kağıt ihalesini artık onlara vermiş. O yüzden de bizim ortadan kaldırılmamız gerekiyor. Belediye, insanların çöplere attığı kağıtların kendisine ait olduğunu söylüyor ve o yüzden de fabrikayla anlaşıyor. Fabrika da diyor ki, bu kağıtlar artık benim. Ben satın alıyorum. Size toplatmam. Ama biz kağıt toplamazsak açlıktan öleceğiz."

Haberde dikkat çeken bir diğer nokta ise şuydu:

> "Hiçbir konuda anlaşamayan, birbirlerinin yapılarını yıkmakla, icraatlarına taş koymakla uğraşıp didinen Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi, kağıt toplayan zorunlu göç mağdurlarını, bundan böyle sokaklarda da barındırmama kararı alarak, ilk icraatlarını gerçekleştirdiler"

Bu yorum ise Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin atık kağıt işçilerine çöplerden atıkları toplamayı yasaklamasıyla ve ellerindeki birikmiş kağıtları firmalara aldırmamasıyla eşzamanlı olarak, Çankaya Belediyesi zabıtalarından dört kişinin atık kağıtçıların arabalarına el koymayı istemeleri, arkasından ise çağırdıkları elli kişiyi aşkın bir ekiple bu atık kağıt işçilerini hastanelik edene kadar dövmelerinden kaynaklanmaktaydı. Baskılar atık kağıt işçilerinin kağıt toplama ardiyelerinin yakılmasından, araçlarına ve topladıkları kağıtlara el konulmasına, 24 bin YTL para cezası kesme tehditlerine kadar değişik ölçeklerde sürmüştü. Yine aynı yerde bir atık kağıt işçisinin söyledikleri ise zorunlu göç öncesinde ve sonrasında yaşanılanlar ile ilgili olarak "savaştan kaçtık, burada yeni bir savaşa yakalandık" sözlerini anlatır nitelikteydi. Yirmi iki yaşındaki ve on yıldır Ankara'da atık kağıt işini yapan bir işçi

“hayatta tek bildiğim iş çöpten kağıt toplamak. Zabıtalar, kağıtlar belediyeye aittir, siz bu işi yaparak hırsızlık ediyorsunuz diyor bize. Şimdi soruyorum sana, benim ailemi köyden kovan, ineklerimizi, koyunlarımızı öldüren, evimizi yakan, hayatımızı, geleceğimizi, umudumuzu çalanlar mı, yoksa açlıktan ölmemek için çöplerden kağıt toplayanlar mı hırsız!” diyordu.[34]

18 Mart 2008 tarihinde gazete ve haber sitelerine yansıyan haberlere göre atık kağıt işçileri Çankaya Belediyesi önünde belediyenin saldırılarını protesto etti ve basın açıklaması yaptı. Basın açıklamasına İnsan Hakları Derneği (İHD) de katıldı. Atık kağıt işçileri durmak bilmeyen saldırıların satırlı ve bıçaklı bir hale gelmesi üzerine İnsan Hakları Derneğine başvurmuş yardım ve destek istemişlerdi.

Atık kağıt işçileri ile birlikte Çankaya Belediyesi önünde yapılan basın açıklamasında İHD Ankara Şube Yöneticisi Gökçe Otlu:

> “ Çankaya Belediyesi’ne ait zabıtaların Kağıt işçilerine yönelik saldırılarının arttığını, 13 Mart günü zabıtaların işçilere satırlar ve sallama bıçaklarla saldırdığını belirtti. Saldırıda Erdal Temel, Salih Bayhan ve Ebubekir Bayhan’ın yaralandığını dile getiren Otlu, kendilerine başvuran işçilerin anlatımına göre, kayıp arkadaşlarını aramak için Çankaya Zabıta noktasına giden bir grup işçinin de işkenceye maruz kaldığını söyledi. Otlu, işçilerin şimdiye kadar bir çok kere benzer saldırılara maruz kaldıklarını söyledi.” [35]

Çankaya Belediyesi önünde bir araya gelen atık kağıt işçileri “Satırla doğranmak değil, eve ekmek götürmek istiyoruz” yazılı pankart açtı, “Kağıtçı Ebubekir Bayhan’ın ekmeğe uzanan eli Çankaya zabıtasınca doğrandı”, “Kağıtçı

[34] http://bianet.org/bianet/toplum/85593-copleri-caliyorsunuz-gidin-buradan Ayrıca bknz: EK 1 Bianet
[35] Ek 3 http://www.emekdunyasi.net/ed/guncel/4299-saldiriya-ugrayan-kagit-iscileri-belediyeyi-protesto-etti

Salih Bayhan Çankaya zabıtasınca dövülüp kaldırıma atıldı", "Kağıtçı Erdal Temel, Çankaya zabıtası tarafından satırla kesildi" yazılı, kağıtçıların fotoğrafının bulunduğu dövizler taşındı. Atık kağıt işçileri belediye önünde "Kağıtçıya uzanan eller kırılsın", "İşçiler burada başkan nerede", "Yaşasın ekmek ve özgürlük mücadelemiz" sloganları atarak, belediyeyi yuhaladı. Protesto'da 2006 Eylül'ünde Çankaya Zabıta binasında ölesiye dövülerek burnu kırıldıktan sonra kaldırıma atılan Medeni Kaya, Sıhhiye Pazarında aldığı darbeler sonucu beyin kanaması geçiren ve hayati tehlike ile 2 gün boyunca yoğun bakımda kalan Evliye Kahraman, Çankaya Belediyesi zabıtalarının kafasına telsiz ile vurduğu darbelerden kaçmaya çalışırken, belediye otobüsünün çarptığı ve beyin travması geçiren Emin Çelikok'ın da yaşadıkları anlatıldı."[36]

Çankaya Belediyesi önündeki protesto da atık kağıt işçileri adına konuşan Ali Mendillioğlu da "zabıtaların şimdiye kadar 2 bin kağıt toplama aracına el koyduğunu belirterek, bunun "gasp" olduğunu dile getirdi. "Zabıtalar kağıtçılardan aldıkları malzemeleri satıyor" diyen Mendillioğlu, sorumlular hakkında toplu suç duyurusunda bulunma çağrısında bulundu." [37]

İnsan Hakları Derneği Ankara Şube yöneticisi Otlu'da atık kağıt işçilerinin ekmek mücadelesinde yanlarında olduklarını, çalışma hakları taleplerinin arkasında duracaklarını belirtti. Katı Atık İşçileri Derneği Başkanı Ali Mendilloğlu da, "araba ve malzemelere el konduğu takdirde bir tutanak tutulması gerektiğini" "böyle bir işlemin şimdiye kadar hiç gerçekleştirilmediğini", İstanbul Eminönü Belediyesi

[36] Ek 4 http://www.sendika.org/2008/03/zabitanin-atik-kagit-iscilerine-saldirisi-kinandi/
[37] Ek 3 http://www.emekdunyasi.net/ed/guncel/4299-saldiriya-ugrayan-kagit-iscileri-belediyeyi-protesto-etti

sınırları içinde saldırıya uğrayan atık kağıt işçilerinin belediyeyi topluca "gasp, darp ve haneye tecavüz" suçlamasıyla mahkemeye verdiğini" söyledi.[38]

Radikal gazetesinin 14 Şubat 2010 tarihli ve "Görünmez Adam Göründüğünde…" başlıklı haberinde Katı Atık İşçileri Derneği Başkanı ve Katık Dergisi'nin Genel Yayın Yönetmeni Ali Mendillioğlu,

> " Lisanslı şirketler parayı fark edip bir süre önce sektöre dahil oldular. Şirketler, topladığınız ne varsa bize satın diyorlar. Bir miktar kağıdı 10 liraya, başka şirkete satabileceğimiz halde, onlar 4-5 lira veriyorlar. Zorunlu tekelleşmeyi kabul etmeyince ne hikmetse belediyeler devreye giriyor. Sadece Ankara'da 60'a yakın arkadaşımız saldırıya uğradı"[39]

diyerek yukarda bahsedilen çatışmaları ve sebeplerini anlatmıştı.

Ali Mendillioğlu, 20 Mart 2010 tarihinde Bianet'te yayınlanan söyleşisinde de belediyeler ile belediyelerin anlaşma yaptığı lisanslı firmalar arasındaki ilişkiye vurgu yapıyordu:

> " Atık Kağıt işçilerinin topladıkları ürünler, Belediyelerin anlaşmalı olduğu firmalara düşük fiyatla satılmaya zorlanıyor. Sen çalışacaksın toplayacaksın topladığın ürünleri yine onların istediği firmalara istedikleri fiyata satacaksın. Bir yandan depomuza saldırıp arabaları toplarken diğer yandan aynı şirketin halkla ilişkiler uzmanı gelip bizzat bize onlarla anlaşmamızı bu şartla bize müdahale edilmeyeceğini söylüyordu. Bu yani demek istiyor ki bizim belediyeyle öyle bir ilişkimiz var ki belediyenin müdahalesini yönlendirebiliriz."[40]

Aynı söyleşide Katı Atık İşçileri Derneği Başkanı Ali Mendillioğlu sorunla ilgili olarak:

---

[38] http://www.memurlar.net/haber/105121/
[39] http://www.radikal.com.tr/turkiye/gorunmez_adam_gorundugunde-980266
[40] http://bianet.org/biamag/emek/120790-kati-atik-toplayiciligini-duskunluk-olarak-gorenlere

> " Bu insanların hepsinin maaşlı olarak çalıştırılması zaten mümkün değil. Özel firmalara devredilmesi değil bizim derdimiz. Bizim bu işte var olma nedenlerimiz kaldırılsın. Mesela zorunlu göçle gelen arkadaşların tazminatları ödensin, dönmek isteyenler dönsün topraklarıyla uğraşsın. Burada bir çözüm üretilecekse kendi stratejilerinden çok bizle eşit bir ilişki kurarak ortak akıl yürütmeliler." [41] diyordu.

Atık kağıt işçilerine yönelik saldırılar tez konusunda araştırdığım Ankara Kızılay bölgesi ve Çankaya ile Büyükşehir Belediyesi'yle sınırlı değildir. Türkiye'nin çeşitli illerinde aynı şekilde uygulamalar, saldırılar, baskı ve tehditler il ve ilçe belediyeleri ile onların lisans verdikleri şirketler tarafından uygulanmaktadır.[42] Atık kağıt işçilerine dönük baskılar ve saldırılar yalnızca zabıtalardan değil, devletin kolluk güçlerinden de gelmektedir. Yaptıkları işin engellenmesi amacıyla zabıtayla beraber el arabalarına el koyma, taşıtlarının ruhsatlarını alarak parka çektirme, yükledikleri atıkları boşalttırma ile olduğu gibi, gece kontrollerinde de yine şiddet uygulama, göz altına alma, horlama şeklinde olmaktadır. Atık kağıt işçilerine göre Hakkarili olmaları da polisin onlara yaklaşımlarının bir sebebidir. Atık kağıt işçileri Kürt oldukları ve özellikle de Hakkarili oldukları için kendilerine ayrımcılık yapıldığını düşünmektedir. Hakkari'nin çatışmaların en yoğun yaşandığı ve Kürt ulusal kimliğine en sahip çıkan bölge olduğunu; bu sebeple de Ankara'da polis tarafından böyle bir muamele gördüklerini ifade etmektedirler.

> " Polis gece iki sıralarında kimlik sordu. Gbt'ye baktı. Kimliği aldı baktı, Hakkari yazıyor. Kimliği geri verirken elime vereceğine yüzüme fırlattı. Bende dedim ki bana saygın yoksa kimliğe olsun dedim. Sonuçta üstünde bir bayrak var. Beni vatandaş olarak görmüyorsan bile kimliğim yanımdadır. Bana saygın yoksa kimliğe olsun. Kimliği yüzüme fırlattı. Yani bunu

[41] http://bianet.org/biamag/emek/120790-kati-atik-toplayiciligini-duskunluk-olarak-gorenlere
[42] Bknz. Ekler.

ne amaçla yaptı. Bunu ayrımcılık amaçlı yaptı. Biz o ayrımcılığı çok yaşadık. Ben bunu der demez, "Sen kimsin lan sana hesap mı verecem?" Kimlik yere düştü. Ben buna tepki gösterince sivil polisler tarafından dövüldüm. Aldı karakola götürdüler beni. Ordan onlar üstüme dava açtı. Polise hakaret etmekten onlar beni savcılığa aldırdı. Şimdi gece benim savcıya verdiğim ifade şu; Şimdi dedim ben kağıtçıyım efendim. Kağıt topluyorum el arabamla bana sordular kimlik dedim verdim kimliğimi. Kimliğe baktılar ben Hakkariliyim ondan sonra Gbt'ye baktılar. Sonra dedim kimliğimi elime vermediler yüzüme attılar bu ne dedim kimliğe saygın olsun. Üstüme ifade vermişler. Polise şunu bunu demişsin diye. Ama bunu ispatlayamazsın tek başınasın. Devlettir polistir onun dediğine inanıyorlar senin dediğine inanmazlar. Dava açtılar." (G 13)

" Köşe başında çöpün birinde baya biraz kağıt, plastik, naylon vardı. Arabayı köşe başında durdurdum, 3 kişiydik o zaman. Oğlumdu, eşimdi bi de bendim. Ben inmedim, hanımlan oğlan indi. Benim çocuk. İndiler bir kısmı attılar, hemen bizi çevirdiler yani böyle çembere aldılar. Hemen bana ehliyet ruhsat sordular. Yok dedim. Ehliyetim var, ruhsatım da var ama ruhsatı vermek istemedim. Ruhsatı geri vermeyecekler. Arabadan indirdiler beni. Arabaya el koyuyoruz dediler. Neden ? E bura yasak. E niye yasak olsun kardeşim, neden yasak olsun ya. Çöpten ben geçimimi sağlıyorum. Yoksa acım. Adam dinlemiyor. Git onu başbakana anlat. Git başbakana anlat diyor. O da trafik çağırdı. Trafik geldi. Benim arabamı parka çekecektiler. Bu sefer susmak zorunda kaldım. Benim hanım devreye girdi. Hanıma dediler ki sana bağışlıyoruz yenge. Bi daha çöpleri almayın. Arabanız parka çekersek, arabanız 15 gün parkta kalacak, para cezası vs. vs. Biz de işte yalan söylemek zorunda kaldık biz bilmiyorduk çöpün alınmayacağını falan. Arabamın plakasını aldı, bak dedi bir daha görürsem senin hakkında işlem yürütürüm, işlem yaparım dedi." (G 11)

" Zabıta bize karışıyor, polis bize karışıyor, zabıta bizi sıkı sıkı rahatsız ediyor. Polis bizi sıkı sıkı rahatsız ediyor. Zabıta neden rahatsız ediyor. Melih Gökçek'in çevresi Mamak çöplüğünde firma kurdu. ITC'yle ortak oldu. Bizi engelliyorlar. Ankara'nın çöpü oraya gitsin. Yav bu kadar gariban var. Neyle Geçinsin?" (G 9)

" Ekip çeviriyordu, dök arabayı diyordur. Döktürüp içinde bir şeyler arar, ararmış gibi, sanki bi suçlu yakalamış da arabasında bir şeyler arar gibi. Bir şey bulamazsa bahane edip, karakola götürüyordu. Kürt olduğum için götürüyordular. İşte sen Kürtsün, doğulusun, PKK' lisin. PKK senin evine geldi mi? PKK' ye ekmek verdin mi? İşte PKK'den kimi tanıyorsun?" (G 7)

" Onlara göre ben Kürt'üm, PKK' liyim. Onlara göre dünyaya gelmeyen çocuk anasının karnında, hamile bi bayan, karnındaki çocuğa PKK' li diyorlar." (G 8)

Metayı yaratan emeğin ikili niteliği vardır. "Meta içinde üreticinin maddeleşen emeği bir yandan somut emek görünüşünde, bir yandan da soyut emek görünüşünde kendini gösterir. Belirli amaçla, akla-uygun, yararlı bir biçimde harcanan emek 'somut emektir'" ve "somut emek metanın kullanım değerini yaratır."(Nikitin, 2005: 50). "Sermaye somut emeği dolaysız olarak bütünleştirir, ancak onu öncelikle somut biçimlerinden soyutlamalıdır" (Hardt, 2005: 101).

Emeğin kendi özgüllüğünden kopması olan bu soyutlaşma aynı zamanda işçi ile kapitalisti birbirinin karşısına koyan bir gelişmedir. Marx bununla ilgili olarak şöyle der:

> "Emeğin özgül ustalığı giderek soyutlaşıp farksızlaştıkça, emeğin kendisi giderek salt soyut eyleme, salt mekanik, dolayısıyla tikel biçimine karşı kayıtsız bir eyleme, salt biçimsel, ya da aynı şey olan salt maddi bir eyleme, şu ya da bu biçimi olmasının bir şey fark ettirmeyeceği herhangi bir eyleme dönüştükçe, kapitalist ve işçinin, üretim ilişkisinin iki kutbu olduğu ilişki gelişecektir." (Marx, 1979: 379).

Soyutlama süreçleri en başta mülksüzleştirme ile birlikte ilerler. Çünkü ancak bu şekilde emek-gücünü satan kişi "kendi üretim araçları bulunmayan, böyle bir engel ve yükten kurtulmuş kimseler" olarak pazara çıkar. "Kapitalist sistem, emekçilerin, emeklerini gerçekleştirebilecekleri araçlar üzerinde her türlü mülkiyet hakkından tamamen ayrılmış ve kopmuş olmalarını öngörür". Mülksüzleştirme aynı zamanda ilkel sermaye birikiminin de temel koşuludur. "İlkel birikim üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihsel süreçten başka bir şey değildir" (Marx, 2004: 678-679). Atık kağıt işçilerinin el arabaları ve taşıtları, atıkların fabrikalara taşındığı nakliye araçları olduğu kadar, bunların geçici olarak toplandığı ve dahası toplanmasını

sağlayan araçlardır. Sokak ve caddeleri gezerken bu el arabalarına konulmuş büyük boy çuvallara atık kağıt ve plastikler doldurulur. Taşıtı olanlar ise park edilen kamyonet tipi taşıtlarına sokak ve caddelerden el arabalarına topladıkları atıkları boşaltıp tekrar dolaşmaya çıkarak, uzun süre devri daim şeklinde işlerini sürdürebilirler. Araçlarının, el arabası olsun taşıt olsun, ellerinden alınması, bunlara el koyulması atık kağıt işçilerinin çalışmalarını engelleme yönündeki en büyük baskı ve uygulamadır.

Buradaki mücadele ise özünde sınıfsal ve siyasal bir mücadeledir. Yurtsever, Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya isimli kitabında " "emek gücünün değeri üzerinde yürüyen mücadele, devlet en başından, meta üretimi sürecinin içinde olduğu için siyasal bir mücadeledir" ve "emek gücünün değeri ve işgünü için yürütülen mücadele, sınıf mücadelesinin emek sürecindeki maddi temelidir" (Yurtsever, 2011: 139) der. Devlet de "üretim ilişkisinden ve biçiminden bağımsız bir varlık değildir" , "devlet ile Pazar da birbirine "dışsal" değildir" (Yurtsever, 2011: 143). Devletin atıklar ile ilgili mücadeleye katılımı daha önceki bölümlerde de gördüğümüz üzere en başta yönetmelik ve yasalarla işi kayıt ve düzen altına almasıyla, şirket ve vakıflara verdiği lisans yetkileriyledir. Arkasından ise atık kağıt işçilerinin de görüşmelerde belirttiği üzere kolluk kuvvetleri eliyle kullandığı "zor ve şiddet" gelir. Çünkü, " mutlak özel mülkiyet, üretici ile sömürülen arasındaki bağlayıcı sözleşme ilişkileri, meta değiş tokuş süreci: Bütün bunlar yasal koşulları, baskıcı mekanizmaları ve devletin asayişi sağlama işlevlerini gerektirir" (Yurtsever, 2011: 150) Yurtsever, Coşkun'dan aktarımla şiddet ve zor yoluyla devletin değer yasasının işleyişine müdahale ederek ekonomiye müdahale ettiğini söyler:

> " İşçi, üretim araçlarından kopartılabildiği için, bizzat bu araçları kullanarak yarattığı artı-değerden de kopartılabilmektedir. Ücretin içerdiği değerle, bu ücretin satın aldığı iş gücünün içerdiği değer arasında ikincinin aleyhine olan eşitsizliği kabul ettirmek, eşitlik zahiri görüntüsü içinde saklayabilmek, koruyabilmek ve yeniden üretebilmek, ancak değer yasasına dışarıdan müdahaleyle, ekonomiye ekonomik olmayan bir müdahaleyle, soyut ekonomiye yabancı bir unsurla, zor unsuruyla, şiddetle mümkündür. Gerçekte eşit olmayanı eşitlemek şiddetle mümkündür. Bu da kapitalistin siyasi iradesinin, bu iradesi olan devletin, metaya içerilmesi demektir. Bir meta üretildiği anda, bu metaya, sadece işçinin alın teri değil, burjuvazinin devleti de içerilir."(Coşkun'dan aktaran Yurtsever, 2011: 140).

Soyutlama süreçleri ise karşılıklı çatışmalara ve direnişlere neden olur. Atık kağıt işçileri örneğinde bu direnişler toplumun gözü önünde açıkça görülmüştür. Kendileriyle görüşmelerimizde de belirttikleri gibi ve kişisel gözlemlere de dayanarak söyleyebilirim ki; üzerlerine gelen baskılar bir çok noktada direnmelerine sebep olmuştur. Bu da onları örgütlenmeye sevk etmiştir. Örgütlenmenin yanı sıra atık kağıt işçileri çeşitli sivil toplum kuruluşlarından yardım ve destek isteyerek onlarla beraber hareket etmiş, baskıların karşısında durmuşlardır. Aynı zamanda çeşitli sivil toplum kuruluşlarının onlardan yana tavır alarak atık kağıt işçilerine karşı yapılan fiili saldırılara karşı durması, kent ile atık kağıt işçilerinin kurduğu iletişimin olumlu bir boyutunu oluşturmuştur.

> "İşte arkadaşlar araya girince bazı arkadaşlar sol dernekler, sivil toplum kuruluşları araya girince bunlar geri çekildi." (G 2)

Bir çok saldırıda sivil toplum kuruluşları atık kağıt işçilerinin yanında olmaya çalışmış ve atık kağıt işçileri de sivil toplum kuruluşlarını ortak mücadele platformu olarak görmüşlerdi. Örneğin Sendika.Org'un bir haberine göre atık kağıt işçilerine karşı zabıtalarca yapılan bir saldırıda işçiler Mimarlar Odasına sığınarak saldırıdan

kurtulmaya çalışmışlardı.[43] Atık kağıt işçileri uğradıkları saldırılara karşı bir çok basın açıklamasını da sivil toplum kuruluşları partiler ve derneklerle birlikte yapmıştır. Atık kağıt ve plastikleri toplamak için İskitler'de kurdukları kimi depo/ardiyelerin yıkımına karşı Çağdaş Hukukçular Derneğine başvurmuş ve ÇHD ile birlikte hareket etmişlerdir.

> "Tebligat gönderdiler yıkacağız dediler. Sizi bezdireceğiz diyorlardı. ÇHD'ye başvurduk. Onlar da söylediler bu kanunsuz dediler. Ama yetkileri var yok onlar için fark etmiyor." (G 12)

Baskılar atık kağıt işçilerini direnmeye ve bir araya gelerek örgütlenmeye sevk etmiştir. Bu aynı zamanda kendi gücünün farkına varma ve haklarını koruma mücadelesidir.

> " Zabıtalar defalarca arkadaşlarımızın burnunu kırdı, yılmadık." (G 10)

> " Yani herkes gelecek ister tabi isteriz. Ama yani inan ki atık kağıtçılar için sadece hayal var. Devletten zaten bi beklentimiz yok." (G 3)

> " 2002-2003 Hürriyet gazetesiydi. Bir demeç vardı. Necati Özdemir'di sanırım. Bi şey demişti. Çöp yığınlarının arasında kaybolduk diye. Kimsenin yapmadığı işi yaptık biz. Çevre kuruluşları bile yapmıyordu bu işi. Direndik, ekmeğimiz bu bizim dedik. Faydamız var zararımız yok." (G 5)

> "Her şeye rağmen yaşamaya devam etmemiz lazım. İnsan bazen hayattan bıkıyor. Ama mücadele lazım. Çünkü hepimizin bakmakta olduğumuz ailemiz var." (G 8)

> " Sigortamız yok. Bunu duyan diyor ya başka bi iş yapın. Niye pisliğin içindesiniz. Çöpün içindesiniz. Çoğu kişi diyor. Ama kimse de başka bi iş vermiyor. Ailemde beş kişi okuyor

[43] Ek 2 http://www.sendika.org/2009/06/ankarada-atik-kagit-iscilerine-zabita-saldirisi/

toplam sekiz kişiyiz. Atık kağıt işinden ailemi geçindiriyorum. Ekmeğimize sahip çıktık." (G 9)

"2002'den beri örgütleniyoruz. İlk başlarda isim bulamadık. Sonra kağıtla başladık ilk biz işe, katı atık ekmeğimize katık dedik." (G 11)

"Sistemin bize dayattığı bu baskılar bizim hani ne bileyim bizi örgütlü kılmaya meyilli yaptı. Bizde artık hani bu bilinçle davranmaya çabalıyoruz." (G 6)

" El arabalarıylan yürüyüşlere katıldık. Yavaş yavaş toplanmaya başladık." (G 7)

" Atık kağıtçılar olaraktan bir sendika, böyle belli bir yer düşünüyorduk. O zaman böyle bir toparlanmamız oldu. Daha sonra sokak örgütlenmesini yaptık. Arkadaşların arasında. Baya bir gelişme vardı." (G 2)

4.1.9. Atık Kağıt İşçilerinin Emek Süreçlerinde Kent ve Kentli ile İlişkileri

Ankara'ya göçlerinden sonra atık kağıt işine başladıklarında yaşadıkları üzerine sorduklarımda atık kağıt işçileri insanların kendilerini ve işlerini yadırgadıklarından bahsetmekteydiler:

" Ankara'ya gelince "Ben nereye geldim" dedim. Adana'da fazla mahalleden çıkmıyordum. Kızılay'ı görünce, kalabalığı, bu ne dedim. Ne kalabalık, bunların işi gücü yok mu bu ne kalabalık dedim. Ankara şehri hakkında bilgim yoktu. Para kazanıp şehrime döneyim dedim. İlk ulusa gittim." (G 4)

" İnsanlar bizim kirli halimizi görünce tepki veriyorlardı. Burun kıvırıp, surat ekşitiyorlardı. O zaman Ankara'nın insanından nefret ettim. Yüzsüz memurlar diye düşündüm. Ankara'da insanların bıyıklarından nereye oy verdiğini anlayabilirsin. Ankara'da bir tek sol yapıdan insanların emekçi insanlara saygıları vardı." (G 10)

" Baya bi aşağılanıyorduk. Yani çevreden. Kimi burnunu kapatırdı kimi söylenirdi." (G 6)

“ Çuvalla gezdiğim zaman toplum bana hor bakıyor. Bazıları beni gördü mü kaldırımdan yan yan gidiyor ya da hemen evin önüne yakınsa binaya yakınsa içeri kaçıyor. Hor görüyor. Korkuyor.” (G 13)

“ Fazla bir cemaatin içine giremiyoruz. Üstümüz başımız kokuyo. Ne kadar da yıkanırsak kokuyo.” (G 11)

“ Bayanlar bizi görüyor. Bebesini çağırıyor, gel gel gel diyo. Beni görüyor ya, acaba onun bebesini mi kaçıracam. Acaba çocuğuna bir zarar mı verecem? Çocuğunu çağırıyo.” (G 9)

“ Çalışırken bir dilenciye nasıl bakıyorlarsa sana da öyle bakıyorlar. Gelip de 1 lira isteyen bir insan gibi görüyor.” (G 12)

“ İnsanların gözünde çalışma şekli çok kötü. İnsanlar küçümser, diğer işler gibi görmez. Kötü iş yapıyor gibi görürler.” (G 5)

“ Biriyle arkadaş oldun diyelim kağıtçı olduğunu bilmezse de sonradan öğrenirse dışlar.” (G 2)

“ benim beklentim en azından bir kolay gelsin demeleri. Kadınlarla erkekler farklı. Kadınlar gelip ben korkuyorum beni şuradan geçirir misin diyen oluyor. Daha çok erkekler yapıyor bu aşağılamayı. Bu insanın görüşüne bağlı.” (G 3)

“ Sanki dilenci gibi görüyorlar. Bir insandan sigara için ateş istediğimde dilenci yerine koyuyorsa, bu durum emekçi görmemek. Üstüm kirli, tehlikeli görüyorlar. Bunu yapan insanlar arasında sol sağ farkı pek yok. Yüzde beş gibi bir kesim fark ediyor. Üstüne takım elbise giyince kendini Ankara’nın sahibi gibi görüyor. Kirlilik, pislilik gibi durumları işçiliğin altında görüyor. Kağıt işini daha alt görüyorlar. Emekle, alın teriyle kazanıyoruz. Ne kimsenin malını çalıyoruz ne başka bir şey.” (G 7)

“ Arabamı doldurmuştum. Çuvalda baya ağırdı. Geçerken bir hanfendi ordan bağırıp çağırdı bana. Bende ne olduğunu anlayamadım. Döndüm şöyle bir baktım. “Ya” dedi “kızımı pislettin.” Ben de dedim ki ne kızı bir şey göremiyorum. Sadece çuvalımın kenarı süs köpeğine değmiş. Köpeğe değmiş. Köpeği için etmediği küfür eziyet kalmadı. Yani ben gerçekten ben şöyle kendi kendime düşündüm. Ya dedim ki bizim bir köpek kadar değerimiz yok.” (G 13)

Atık kağıt işçilerine göre insanlar ilk başlarda onları yabancılar olarak görüyor ve kurdukları iletişimlerde olumsuz tavırlar içerisine giriyorlardı. Bu olumsuzluk bir yandan da yaptıkları işle ilgili meselelerden de kaynaklanıyordu:

> "Atatürk Bulvarı' nda bir kapıcı, çöpü dağıtma ne dağıtıyorsun dedi. Dağıtmıyordum ayırıyordum. Ya kızgın olma beyefendi dedim. Ben dedi çöp arabasına atarım dedi. Adam çıktı ardından şeyle, kürekle vurmaya çalıştı. Bende mecburen kendimi şeyetmeye korumaya çalıştım. 70 yaşındaki annesi geldi o da süpürgeyle vurdu kafama." (G 13)

Yadırganmalarında ise, atık kağıt işçilerine göre hem Kürt olmaları hem de fakirlikleri etkiliydi.

> "Bir gün adliyedeydim. Bi işim vardı adliyede. Oturuyordum adliyenin salonunda. İki tane bayan avukat oturuyordular. Aklıma bişey geldi. Elimde bi mahkeme kağıdı vardı. Soru soracaktım. " Abla bişey sorabilirmiyim?" dedim. Aynen böyle elini kaldırdı, ağzınlan "Sormaaa" dedi. "Sormaaa" dedi. O zamana kadar cinler, şeytanlar tepeme çıktı benim. "İyi ki bi avukat olmuşun" dedim. "Okumuşsun avukat olmuşun, iyi ki bi bok olmuşun" dedim. "Yazarlar, avukatlar ülkenin aydınlarısınız dedim. Bu ülke sizden bi çok şeyler beklerken" dedim, "siz" dedim "elinin tersiylen dedim toplumu itiyorsunuz" dedim. "iyi ki bi bok olmuşsunuz" tekrar dedim. "Biz okumadık adam olamadık, siz de adam olamamışsınız" dedim. Yanındaki bayan güldü. Avukat arkadaşı güldü." (G 11)

> " Biz insanız, biz de vicdan var. Kimse kimseden üstün değil. Ben Kürt'üm. Allah'a mektup yazmadım, Allah beni yarattı. Sen Türk'sün, o Kürt de Allah'a mektup yazmadı. Beni Kürt yarat diye kimseye mektup yazmadı, kimse dilekçe de vermedi. Birbirimize kız vermişiz, birbirimizden kız almışız, kirve olmuşuz, komşu olmuşuz. Tarihin derinliklerine inersen bakarsan bizim ne olduğumuz bellidir. Biz kimsenin düşmanı değiliz. Kimse de bizim düşmanımız olmamalı. Biz kardeşiz, kardeşçe yaşamak istiyoruz. Barış istiyoruz, kardeşlik istiyoruz, özgürlük istiyoruz. Özgürlük kardeşlik suç mu? (G 8)

Atık kağıt işçilerine yapılan saldırılar ise yukarda da örneklerini gördüğümüz gibi İnsan Hakları Derneği, Mimarlar ve Mühendisler odası gibi çeşitli kitle

örgütleriyle yardımlaşmayı üretmiştir. Bu saldırılarda atık kağıt işçilerinin yanında oluşmaya başlayan kitle desteği, sokakta görülen saldırı manzaraları ile birlikte zamanla halkın da tepkisini çekmiştir. Atık kağıt işçilerinin iş süreçlerinde yılların geçmesi giderek atık kağıt işinin bir meslek biçimi olarak görülmesine de sebep olmuştur. Kendi belirttiklerine göre de artık o kadar yadırganmamaktadırlar:

> " İnsanlar tanıyana kadar belki bilmiyor. Ama tanırsa anlıyor. İlk başlarda çekimserlik var ama sonra dostluk oluyor." (G 2)

> " Kadınlardan hiçbir ters tepki almadım ben. Bazen belki çocukları yaklaşırsa, o da çöp diye pistir diye, çekinen oluyor. Ama kadınlar genelde yardımcı oluyor. Gülüyor. Geceleri mesela sokak karanlıksa korkuyor, diyor ki "beni sokağın sonuna kadar götürür müsün?" (G 4)

> " Ben Ankara'da anladım ki, bıyığı şöyle dudağının üzerine gelmiş adamdan korkmayacaksın. Onlar iyidir. Yani bıyığı şöyle dudağının altına inmiş. Solcu, alevi insanlar. Bişeye ihtiyacın varsa onlardan yardım istersin mesela, tamam der." (G 6)

> " Biz de ekmeğimiz için çalışıyoruz. Kime zararımız var. Tabi bişey olursa kendimizi koruycaz. Ama mesela mahalle de de bişey olursa bizden yardım isterler." (G 7)

> " Ben ekmeğime bakıyorum. Bakmak zorundayım. Bir şeye karışmam öyle ama insanlar kavga ediyor mesela gece sokakta seni görüyor yardım istiyor. Çünkü sen ekmeğinin peşindesin sana güveniyorlar." (G 5)

Atık kağıt işçilerinin iş serüveni, işçilerle kentin diğer yoksulları, ezilenleri ve kitle örgütleri ile aralarında gelişen ilişkilerin bir çok boyutunu barındırmıştır. İş süreci aynı zamanda resmi kurumlar ve yerel yönetimlerle olan ilişkilerinin de boyutunu oluşturmuştur. Yukarda örneklerini gördüğümüz şekilde kendi deyimleriyle atık kağıt işinin kendisi, atık kağıt işçilerinin insanlar ve kurumlar ile kurdukları ilişkinin sürecidir. Bu ilişki olumlu olumsuz bir çok yaşanmışlıktan geçerek kendisini belli bir olgunluğa doğru taşımaktadır. İletişim süreçleri zorunlu

göç öncesinde yaşanılanlar ve kentlerdeki ekmek mücadelesi içerisinde politik bir duruş da taşımaktadır.

> " Bizim yanımızda oldular. Biz de Tekel işçileri direnirken onlara desteğe gittik. Tiyatro oynadık. 1 mayıslarda alanlara çıktık. Bu 1 mayısta da alandaydık. Kapitalizmi tarihin çöplüğüne atmayın beş para etmiyor diye pankart yaptık. Borulardan çöp çuvalından." (G 12)

> " 2010 1 Mayıs'ında alana el arabalarıyla girmemize polis izin vermedi. Sonrasında da yedi arkadaş göz altına alındı." (G 6)

> " 1 Mayıs için çağrı yaptık. "Ne çok ölüyoruz, biraz ölmesek" dedik. İşçiler inşaatlarda ölüyor, tersanelerde ölüyor, çöp makinelerinin altında kalarak ölüyor. Hep beraber alanlara çıkalım dedik. Bizi çöplüklere sürüklediler, sizlerin de hayatlarını çöplüğe çevirdiler. Biraz da ölmesek dedik."[44] (G 10)

> " Yeniden dernekleşmek için başvurumuzu yaptık. Valilikten sonucunu bekliyoruz. Bize çektirilenlere hep karşı durduk. Alanlara çıkmamızın sebeplerinden biri de budur. Çöplerin arasında yaşam savaşı veriyoruz. Zabıtanın polisin bize karşı baskılarını ortaya koymayı istedik. Bunun için uğraştık. Melih Gökçek bize "Kaçak çöp avcıları" demişti. Bir yandan bizden çöp vergileri alıyorlar bir yandan da bizi kaçak çöp avcıları diye sindirmeye çalışıyorlar. Arada da kendi çarklarını döndürmeye çalışıyorlar. Biz sokak sanatçılarıyla da birleşiyoruz. Sokak tiyatrocularıyla birleşiyoruz. Sokakta müzik yapan sanatçılarla birleşiyoruz. Hepimize yönelik baskı ortak yerlerden geliyor. Hep birlikte bunların karşısında duracağız." (G 7)

> " 2009'da Tekel direnişine el arabalarımızla katıldık. Tekel çadırında "Çöpten adam çıktı" oyunumuzu oynadık. İlk oyunumuz " Çöpten adam çıktı"ydı. Tekel işçileri bizi çok iyi karşıladılar. Tekel çadırındaki insanları hala unutmadık. Onlar da en unutmadığımız kitle "Atık Kağıt" işçileriydi demişler. Arabalarımızın üzerinde Tekel işçileriyle mum yaktık. Arabalarımız umudun ışığı oldu." (G 8)

> " Topluca korsakof hastalarının gecesine katıldık. "Onurlu bir halkın çöpçüleriyiz" dedik. Kot taşlama işçilerine destek vermeye çalıştık. Eylemlerinde yanlarında olduk." (G 9)

> " Bu birliktelik emekçi durumdan kaynaklı." (G 4)

[44] Ek 6. Çağrının broşürü için Bknz.

Atık kağıt işçilerinin emek süreçlerinin aynı zamanda kentle, insanlarla, dernek ve kitle örgütleriyle, resmi kurumlar ile ilişkilenme süreçleri olduğunu yukarıdaki alıntılarda da görüyoruz. Bu süreçlerin aynı zamanda, atık kağıt işçilerinin kurdukları ilişkiler üzerinden giderek politikleştikleri süreçler oldukları da yine araştırmada görülüyor. Ekmek mücadeleleri aynı zamanda kenti ve kentliyi tanıdıkları bir süreç ve kendi konumlarını, politikliklerini, geçmiş politik görüşlerinin de üzerine ekleyerek geliştirdikleri, mekân ile ilişkilerini çalışma sürelerinde geçirdikleri zaman üzerinden kurdukları bir süreçtir.

Geri dönüşüm sektörünün ilk olarak kendini göstermeye başladığı 1990'larda yan faaliyet olarak kağıt toplayanların üzerinde bir baskı olmadığını birinci görüşmeci "zabıta sorunumuz yoktu, belediye sorunumuz yoktu" diyerek belirtmekteydi. Kağıt toplama henüz bir meslek değil binalardan çıkan gazete ve kağıtların kapıcılar eliyle çöpe atılmak yerine satılarak paraya çevrilmesi, yoksul insanların yollarda, dükkan çevrelerinde buldukları gazeteleri ve kartonları toplayıp hurda depolarına satarak birkaç kuruş para kazanması işlevi görmekteydi. Bu noktada görülen o ki, atıkların geri dönüşüme kazanılma süreci ilk olarak yoksul insanların bir geçim faaliyeti olarak ortaya çıkıyor ve giderek zorunlu göç ile kentlere gelen zorunlu göç mağdurlarının iş bulamayıp geçinmek için gerekli nakit parayı elde etme ihtiyaçları ile sarıldıkları bir çözüm oluyor. Bu çözüm de zaman içerisinde meslekleri haline geliyor. Bir meslek olarak atık kağıtçılık ise çalışma koşulları açısından onları işçileştiriyor. Çalışma süreçleri aynı zamanda onların kurdukları iletişimlerin de temelini oluşturuyor. Kapitalizmin üretim yasaları da onları olumlu olumsuz ilişki süreçleri ile politikleştiren, sınıf mücadelesine katan bir

şekil arz ediyor. Kendilerini de işçi sınıfının bir parçası, atık kağıt işçileri olarak tanımlıyorlar.

SONUÇ

1990'lı yıllardan başlayarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden köy boşaltmalar veya çatışma ortamı sebebiyle Ankara'ya gelen zorunlu göç mağdurları, Ankara'da işsizlik, barınma, geçim araçlarını sağlama gibi sorunlarla yüz yüze gelmişlerdir. Yerinden yurdundan edilen bu insanlar göç süreci ile mülksüzleştirilmişler ve geldikleri kentlerde de, büyük kentlerin hali hazırda büyük bir sorunu olan işsizlik ile karşı karşıya kalmışlardır.

Bu insanlar ayrıca kentlerdeki ücretli emeğin karşısına sermayece dikilen yedek işçi ordusunu da oluşturmaktadırlar. İşsiz yedek işçi ordusu, sermayenin işçiler karşısında ücretleri ayarlayabilmek için bir denge unsuru olarak kullanabileceği kuvvet olduğu gibi, güvencesiz ve düşük ücretle çalışmaya da yatkındır. Güvencesiz ve düşük ücretle çalışma ise neoliberal politikaların esnek sermaye birikimi yasalarına uygun bir işleyiştir. Yedek işçi ordusu aynı zamanda günü birlik işlere koşulabilecek ve yeni açılan iş kollarına hazırda bulunan üretici güçlere zarar vermeden kaydırılabilecek bir güçtür.

Neoliberal politikalarla enformel sektörde oluşan iş kolları da fazlalaşmıştır. Enformel sektörde ailelerin bir arada çalışması ise hem üretimin fazlılığı hem de sermayeyi meslek içi eğitim yükünden kurtarması açısından ekonomik anlamda sermayenin işine yaramaktadır.

Hakkari'den göç eden zorunlu göç mağdurlarının iş bulabilmek için gerekli vasıflara sahip olmamalarının yanı sıra, iş bulamamalarında geldikleri, doğup büyüdükleri şehirlerin yapısı da etkili olmuştur. Bu yapı yaşanılan çatışmalar ile ilgilidir. Kürt olmaları ve Hakkari'deki çatışmaların yoğunluğu onları kentte ötekileştirmeyle de yüz yüze bırakmıştır.

Zorunlu göç mağdurları kent yoksullarının bir geçim faaliyeti olarak yürüttükleri çöplerden atık kağıtları toplama işini görmüş; böylelikle buna geçici bir çözüm olarak sarılmış, atık kağıt toplamak zamanla da meslekleri haline gelmiştir. Atık kağıt toplama işi aileler arasında yayılmış ve bu işi yapmak için yeni göçleri de peşi sıra üretmiştir.

Sermayenin birikimi açısından iş gücünün etnikleşmesi, ekonomik anlamda iş gücünün gelişmesine ve daha fazla sömürülmesine imkân sağladığı gibi, oluşacak gerilimleri etnik kökenle açıklama, üretilen baskıyı meşrulaştırma işlevi de görmektedir.

Atık kağıt işinin kazanç getirmesi dünya genelinde geri dönüşüm sistemlerinin ilerlemesi ve maliyetlerinin kimi hammaddeleri sıfırdan elde etmekten daha ucuza gelmesinden de kaynaklanmaktadır. Geri dönüşüm sistemindeki ilerlemeler, bu sistemlerin kurulması için Avrupa Birliği'nden sağlanan fonlar da sektörün büyümesine katkıda bulunmuştur. Çöplerden elde edilen kazancın büyüklüğünün görülmesinde giderek kitleselleşen bir şekilde atık işini yapan atık kağıt işçilerinin de payı vardır. Atık kağıt işçilerinin topladıkları atıkları teslim

ettikleri ardiyeler ve depolar da ticari sermaye olarak kendilerine getirilen kağıdı üzerine fiyat ekleyerek satmakla kâr etmektedirler.

Çalışmada Hakkari'den Ankara'ya göç eden ve ağırlıklı olarak Çankaya ilçesinin Kızılay semtinde çalışan Kürt atık kağıt işçileri incelenmiştir. Çankaya bölgesinin Ankara'nın zengin semti olması, bar, kafe, işyeri, bakanlık ve devlet kurumlarının bu bölgede toplanması gibi sebeplerden işe yarar değerli atık miktarı daha fazladır.

Atık işi ilk olarak kağıt toplayıcılığı ile başlamış, geri dönüşüm sistemlerinin de ilerlemesiyle buna plastikte eklenmiştir. Çalışmanın ücreti kilo üzerinden değerlendirilmektedir. Kilo olarak atık, atık kağıt işçilerinin emeklerine biçilen ücrettir.

Sektörün ilerlemesi, çöpler üzerinde mülkiyet hakkı sorununu doğurmuştur. Çöplerdeki atıklar doğaları gereği kimsenin mülkiyeti değildir. Önceden mülk edinilmiş ve artık tamamıyla tüketilerek çöpe atılmış nesnelerdir. Tüketen için kullanım değeri ortadan kalkmıştır. Belediyenin hizmet yükümlülükleri arasında bulunan çöpler, depolama alanlarına götürülmekte ve yakılmaktadır. Çöpten elde edilen kazancın ortaya çıkması ve büyümesiyle, kullanım değeri ortadan kalkmış ve çöpe atılmış nesnelerin kazanca dönüşmesi ile birlikte, sermaye açısından çöpler değerlenmiştir. Bu değerlenme çöpün kimin mülkiyeti olduğu kavgasını da ön plana çıkarmış, belediyeler çöplerin kendi mülkiyetleri olduğunu iddia etmişlerdir. Devlet de yasal düzenlemelerle bunu ifade etmiş ve sektörün işleyiş kurallarını belirlemiştir.

Neoliberal politikalarla uyumlu olarak Türkiye'nin kağıt üretim fabrikası SEKA'nın özelleştirilmesi, çöpte oluşan kazancın büyüklüğü ile birlikte büyük sermayeyi de sektörün içine çekmiştir. Yine Neoliberal uygulamalarla çöplerden atık toplama ve nakliyesi işi belediyelerin kurdukları veya tercih ettikleri taşeron firmalara verilmiş, atık kağıt işçilerine de çöpleri toplamaları yasaklanmıştır. Bu yasak atık kağıt işçilerinin ekmekleri için direnmesi üzerine belediyelerin kolluk kuvveti zabıtalar ve devletin kolluk kuvveti polis aracılığıyla şiddet ve zor ile yürütülmüştür. Bu zor kampanyasına yetkili kişilerin açıklamalarıyla yürüyen karalama kampanyaları da eşlik etmiştir. Atık kağıt işçileri "kaçak çöp avcıları", "çöp hırsızları" gibi sunulmuş ve belediyelerin çöplerini çalmakla suçlanmış, kamuoyuna "tinerci" olarak resmedilmişlerdir.

Sektördeki tekelleşme ile birlikte küçük firmalar ve depolar kapatılmış, ruhsatları iptal edilerek çalıştırılmamıştır. Çöpteki rant kavgası Büyükşehir ve ilçe belediyesi arasında olmuş, cadde ve sokaklar üzerinde ki çöplerin kimin mülkiyeti olduğu tartışmasına Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Çankaya Belediyesi'ni mahkemelik etmiştir. Her iki belediyenin arasında kalan atık kağıt işçileri, her ikisi tarafın da şiddete dayalı saldırılara maruz kalmışlardır.

Çankaya Belediyesi atık kağıt işçilerine önce bir rehabilitasyon programı çerçevesinde yaklaşmış. Çöplerden atıkların toplanma esaslarını düzenlemeye çalışmış bunun için de atık kağıt işçilerinin hangi saatlerde çöpü toplayacakları belirlenmiş, çalışırken giymeleri için turuncu belediye üniformaları verilmiştir. Atık kağıt işçileri ile Çankaya Belediyesi arasında antlaşmanın kurulması ile birlikte

Ankara Büyükşehir Belediyesi zabıta ekipleri atık kağıt işçilerine müdahalede bulunmuştur. Fiziksel şiddete varan saldırılara ana caddelerden atık toplatmama eklenmiştir. Ana caddelerde hak iddia eden Ankara Büyükşehir Belediyesine ara sokaklarda hak iddia eden ÇEVKO'da katılmış ve atık kağıt işçileri arada kalarak Çankaya Belediyesi ile varılan antlaşmalara da uyamamaya başlamıştır. Bunun üzerine fiziksel şiddete dayalı saldırılar bu sefer de Çankaya Belediyesi'nden gelmeye başlamıştır. Her iki taraftan fiziksel şiddete maruz kalan, çöplerden atıkları toplamalarına engel olunan atık kağıt işçileri, her iki belediyeye karşı direnişe geçmişlerdir.

Atık kağıt işçileri üzerindeki baskılar sadece iki belediye ve ÇEVKO ile sınırlı kalmamış, Mamak çöplüğünde Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı kurulan ITC firması da atıkların kendilerine teslim edilmesi yönünde baskı ağına katılmıştır. Bu daha çok atıkların kendilerine teslim edilmesi, işi bırakmalarını isteme şeklinde olmuş; bu da atık kağıt işçilerinin ilk olarak "Halkla İlişkiler" kavramı ve "uzmanı" ile tanışmış, kavrama ve uzmanına olumsuz bir bakış kazanmışlardır.

Atık kağıt işçilerinin direnişi, onlara verilen halk desteği, Belediyelerin ve Ankara'nın atıkları üzerinde Mamak çöplüğüne kurduğu geri dönüşüm tesisi ve sahip olduğu ÇEVKO lisansı ile hak iddia eden ITC firmasının, çöplerden atıkları toplayarak ayrıştırıp fabrikaya nakliyesi sürecinin yüksek maliyetini görmeleri ile birlikte atık kağıt işçilerini çalıştırmama şeklindeki baskılar dinmiş görünmektedir. Fakat atık teslim fiyatları oldukça düşürülmüştür. Fiyatlardaki bu düşüş atık kağıt işçilerinin ücretli işçi olduklarında alacakları ücretlerden çok farklı bir meblağa denk

gelmemektedir. Bunun yanında halen Çankaya Belediyesi ile atık işinin rehabilitasyonu ile ilgili görüşmeleri de devam etmektedir.

Yaşanan saldırılar ile birlikte başlayan süreçte atık kağıt işçileri sivil toplum kuruluşlarından ve kitle örgütlerinden destek görmüş, sokaktaki insanlarla da Ankara'ya göçleri ile başlayan süreçte yaşadıkları ilişkisel kopukluğu olumlu bir şekilde aşmaya başlamışlardır. Atık kağıt işçilerine uygulanan baskılar, onların kentte yaşayan diğer insanlarla kurdukları ilişkileri olumlu anlamda etkilemiştir.

Aynı zamanda baskılara karşı direndikleri süreç, sermayeye karşı politik bilinçlerinin oluşumunda da rol oynamıştır. Başka işçi grupları hak arama mücadelelerinde onlara katılmış; bizzat iletişime geçmişlerdir. Çatışmalarla, mekansal pratiklerle, direnişle geçen emek süreçlerinde kurdukları ilişkilerle politik saflarını, diğer işçilerin yanında dayanışmada, sermayenin karşısında belirlemişlerdir.

İlişki süreçleri devlet ve belediyeler ile de olmuştur. Bunlar kişisel olarak emek süreçleri içerisinde onlarla yüz yüze geldikleri anlarda söz konusudur ve genellikle olumsuz nitelikte olmuştur.

Geçen yıllar ile birlikte çöplerden atıkları toplama işi, giderek kente özgü işlerden biri haline gelmiştir. Sektörün gelişmesinin yanında bunun esas sebebi, bu işi meslek edinmiş ve haftanın altı günü sokaklarda caddelerde mesleklerini uygulayan atık kağıt işçilerinin emek süreçleridir. Başta yadırganan çöplerden atık

toplama işi, giderek kentin normalleri arasına girmiştir. Atık kağıt işçilerinin emek süreçleri sokak ve caddelerin bir parçası olmuştur. Bu anlamıyla da hem kendileri hem de kentte yaşayan insanlar açısından maddi mekânsal pratikler haline gelmiştir.

Atık kağıt işçileri, işlerini icra ettikleri mekânlardaki gündelik deneyimleri ve kurdukları ilişkilerle bir sonraki güne mekânsal pratiklerini yeniden üretmekte; sokakların çalışma mekânlarının kendisi olması da mekân üzerinde mülkiyet hakkı geliştirmelerine sebep olmuştur. "Kaçak çöp avcıları", "çöp hırsızları" gibi suçlamalar, sokak ve caddelerdeki çöpler üzerindeki mahkemelere kadar varan anlaşmazlıklar da bu mülkiyet hakkı ile ilgilidir. Aynı mekansal pratikler toplumsal dayanışmayı da üretmiştir. Saldırılara karşı halkta oluşan tepki, sivil toplum kuruluşları ve kitle örgütlerinin atık kağıt işçilerinin direnişine destek vermesi, atık kağıt işçilerinin başka sektör işçilerinin grevlerine, eylemlerine destek vererek katılımı bu mekânsal pratikler ve emek süreçlerinde oluşan ilişkilerle oluşmuştur.

Atık kağıt işçileri emek süreçleri içerisinde kenti ve kentliyi tanımış, kiminle ilgili nasıl düşüneceklerini, kimlerle nasıl ilişkiler kuracaklarını da emek süreçleri ile anlamışlardır. Mekansal pratikleri insanların onlara yaklaşımını da belirlemiş gerektiğinde yardım istenebilecek kişiler, çoğunlukla da sokak ve caddelerin bir parçası olarak görülmeleri zaman içerisinde söz konusu olmuştur. Enformel bir meslek olarak atık kağıt işi kentin sokak ve caddelerinde geçirilen zaman süresince dolaylı ya da dolaysız olarak kent ve kentli ile ilişki kurulan bir emek süreci olarak, zorunlu göç ile Ankara'ya gelen bu kişilerin ilişkilerini etkileyerek belirleyen ana unsur olmuştur.

Bitirirken atık kağıt işçilerinden son söz[45]

"Gece saat 24.00 sularında Ankara'da çalışırlarken plakası belirsiz Şahin markalı bir aracın çarpmasıyla yaralanan iki kâğıt işçisinden daha hafif yaralı olanı diğer arkadaşını yolun kenarına çekmeye çalışırken bu kez kendisine çarpan bir cip nedeniyle hayatını kaybetti. Yaralı olan Ziya hastaneye kaldırılırken onu kurtaran Eyüp'ün üstü, topladığı gazetelerle örtüldü. Mehmet Ali Mendillioğlu'nun Ziya ve Eyüp'e yazdığı şiiri;

Saat 24.00
Konya yolu
Ziya
sürükler düşlerini el arabasında yol boyu
kim bilir ne düşünür
Nerden bileceksin
Yatılmaz ki düşüne düşenin

Ziya
zulada gizli sevda
sofrada ekmek
gurbetten gelen haber
herkes için bir şey

Ziya
zayi olmuş yaşam
Ziya kendinden başka herkes

Karşı Metropolitan otel
adını bilir Ziya,
bir de çöpünü
ambalaj türlü zibil
aliminyumu
peti
plastiği
hepsi janjanlı Gavurca etiketli
içindekinin tadını bilmez amma ziya
bilir ki boşu

[45] http://e-hayalet.net/index.php/bloglar-mainmenu-216/entry/kat-atk-cileri

zulada gizli sevdadır
sofrada ekmek

Boşu rızk
boşu Allah kerim

Aha ziya karşı metropolitan otel
yürü rızkına
ekmeğine yürü ziya

Sürükle el arabanı düşlerin gibi karşıya
karşı metropolitan otel
karşı saltanat
Senin devletinse ekmeğin
İki devlet arasındaki sınır
şimdi Konya yoludur
Nereye gitsek sınırlar
nereye gitsek kaçak
nereye gitsek kaçakçı
Kato'dan, kızılgedikten öte
kaçağa giderdik
Çaya cigaraya
Geldik Ankara'ya
Bu sefer adımızı koydular

KAÇAK ÇÖP AVCISI
Dinine yanam
vazgeçmiyormuş essahtan huylu huyundan
Ya bizde var bir arıza
Ya bu töresi batası dünya ....

DALDI ZİYA!
Çocukken elma çalardım komşunun bahçesinden
Kuran kursunda anlatınca hoca
hırsızlığın cezası
Bilmem kaç bin yıl yanmak diye diri diri
gece karabasanlarla uyanır
öğrendiğim dualarla yarım yamalak
iki rekat namaz kılar
af diler ağlardım

Şimdi karşı saltanatın çöplerini çalarken
fetva veriyor gene birileri
onlar hırsız,
onlar tinerci
Koca puntolarla yazıyorlar
Onlar KAÇAK ÇÖP AVCILARI
Belki itikatım sarsıldı büyüdükçe
belki açlık pelte etti imanımı
Ama hırsızlıksa yaptığım
İnanmıyorum yanacağıma
Ve deliksiz uyuyorum geceleri
Korkmuyorum
Gözyaşlarımda kurudu çoktan
Gözlerimden aksa aksa
bu saatten sonra
bir tek isyan akar
Ben kaçak çöp avcısıyım
ve artık
AF DİLEMİYORUM hiç kimseden

Saat 24.00
Karanlık saklar
Üstünün başının, ellerinin kirini
Ayak kırar kokunu
İşte Konya yolu
Geç sınırı
Yürü karşıya Ziya
Senin devletinin sınırları
O saltanatın çerine çöpüne kadar

İLK ADIM

Ekmek kan pahası
Ekmek aslanın ağzında derler
Ziya'mın ekmeği
Aslanın ağzında değil
Bir kara şahin'in tekerlekleri arasında

Bir şahin ki

Avını gözetir
Daha ilk adımını attığında karşıya
Şimşek gibi çarpar

Bir şahin ki
Ziya'mın düşleri gibi
Çarptı mı durmaz kaçar.

Eyüp
Büyüyor ekonomi
Kalkınıyor ülke
Yıllık büyüme hızı %8

Kağıt 240a gidiyordu 3 yıl evvel
Bugün 80
Yıllık büyüme hızı %8
Yoksullaşma hızı %300
Keşanelerde göbekler
Yılda %8 büyürken
Barakalarda öfke büyüyor
Her yıl %300

Teknoloji gelişiyor,
büyüyor dünya
Kameralı cep telefonları
İnternet
Bacaklarındaki kılı
Kaymak gibi alan
Elektrikli ağdalar
Ve bilumum zırzavat

globalleşiyoruz
Küçük bir köy oldu amma
Eyüp yol parasına kıyıp da
Ankara'ya
Geldi geleli bir Kızılay'a inemedi hala

Hiç mi merak etmiyorsun
Akşam haberlerini

Kim
Kiminle
Nerede
"Biz sadece arkadaşız birlikte masum bir akşam yemeği yedik"
Hangi medar-ı iftarımız sanatçı
Bugün neresinden frikik verecek
Ve hangi mert Anadolu delikanlısı kardeşimiz
"Halkım beni bilir reklam için yapıyorsam
şerefsizim" diyecek

Yaşamak güzel Eyüp
daha ne günler var önünde
Çıkacak mısın Eyüp yola
Tutup çekecek misin Ziya'yı kolundan
Canın pahası

Sana dokunmayan yılan bin yaşasın
Babana bile güvenmeyeceksin
Böyle emrediyor efendilerin
Allah aşkına Eyüp
Sen ne zaman söz dinleyeceksin

Var mı kitabında
Ortada bırakıp kaçmak arkadaşını
senin yüreğin
zaten hiç bomba süsü verilmiş pankart olmadı
hep patladı
zamanlı zamansız
kurtardı Ziyayı
itin dölü gece
Belki Eyüp'ün gözlerini kör etmese ...
Ayırt edecekti o vurup kaçan cipi
Eyüp'ün **Şahin** gözleri
Demin sofrana ekmek diye götüreceğin gazete
Üstüne kefen oldu.
Bir de kefenin cebi yok derler.

Günler geçiyor Eyüp
Şimdi

Hangi atık kağıt işçisi
Biz ne yapabiliriz ki diye
Başını önüne eğip, gözlerini kaçırsa
Başımız dimdik
senin gözlerinle, gözlerinin içine baka baka
seni anlatıyoruz ona Eyüp
bire bin katarak

Ve kızıyorsan bire bin kattığımız için
Bize mütevazılığı öğütlüyorsan
Buna hakkın yok
Sen niye mütevazı olmadın
Düştüğün isyan toprağında
Bire onbin verirken Bedrettin başağım

Mehmet Ali Mendillioğlu"

KAYNAKÇA

Akkaya, Yüksel (2003), "Küreselleşme Kıskacında Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Temel Özellikleri", **Petrol İş Yıllık 2000- 2003**, http://www.petrol-is.org.tr/yayinlar/yillik/2003_yillik/10_kiskac/index.htm, 02.08.2013.

Akyüz, Ferhat vd. (2006), **Kapitalizm Küreselleşme Azgelişmişlik,** Ankara: Dipnot Yayınları.

Altuntaş, Betül (2008), 'Erformel Bir Emek Biçimi Olarak Sokak Toplayıcılığı: Ankara Örneğinde Sektöre ve Çalışanlarına İlişkin Bir Bilgi ve Deneyim Paylaşımı", **Toplum ve Bilim,** S. 112, s. 31-59.

Arcan, İlke Gökdemir (2012), **Göçmen Kadınlarda Dil Problemi: Kamusal Alanda Dilsizlik,** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst.

Bal, Hüseyin (1999), **Kent Sosyolojisi,** Ankara: Turhan Kitabevi.

Ballibar, Etienne ve Wallerstein, Immanuel (1995), **Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler,** Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yayınları.

Başkaya, Fikret (1999), "Neoliberalizmin Karanlık Bilançosu", **Görüş,** Nisan, Mayıs, Haziran.

Coşkun, Mustafa Kemal (2013), **Sınıf, Kültür ve Bilinç,** Ankara: Dipnot Yayınları.

ÇEVKO Dergisi, Dönem: 1/2011 Sayı: 10 ISSN 2146-0469 http://www.cevko.org.tr/cevko/getdoc/678e02fd-a48c-4746-a19d-3251317a55a3/cevko_sayi_10.aspx 11.08.2013.

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s.28, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3345/oik572.pdf 11.08.2013.

Ekinci, Ayşe Çiğdem (2008), **Kente Göç Yoluyla Gelenlerin Kente İntibakında Yerel Siyasetin Rolü,** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniv. Sos. Bil.Enst.

Engels, Friedrich (2010), **İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu,** Çev.Yurdakul Fincancı, Ankara: Sol Yayınları.

Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz (2005), **Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi,** Ankara: ERK Yayınları.

Ergun, Cem (2005), **Yoksulluk ve Enformel Sektör: Çöp Toplayıcıları Örneği (Isparta İzmir Karşılaştırması),** (Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniv. Sos. Bil. Enst.

Ergun, Cem ve Sallan Gül, Songül (2009), "Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış", **Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri – III. Cilt,** Haz. Baytekin, Binnaz vd., Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.

Erkan, Rüstem (2002), **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Ankara: Bilim Adamı Yayınları.

Es, Muharrem (2007), **Kent Üzerine Düşünceler,** İstanbul: Plato Danışmanlık.

Gökbayrak, Şenay (2003), "Enformel Sektöre Yönelik Sosyal Koruma Modelleri", **Mülkiye Dergisi,** C. XXVII, S. 239, s. 231-254.

Gönç- Şavran (2008), "Enformel Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Cinsiyet Farklılaşmaları", **Karaburun Bilim Kongresi Bildirileri,** 5-7 Eylül, Karaburun-İzmir.

Gün, Servet (2010), **Yoksulluktan Sefalete Bir Göç Hikayesi Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Ekonomi Politiği,** Ankara: Özgür Üniversite.

Hardt, Michael (2005), "Sivil Toplumun Çözülüşü", **Gilles Deleuze'de Toplum ve Denetim**, Çev. Barış Başaran, Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Harvey, David (2010), **Postmodernliğin Durumu,** Çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları.

İçduygu, Ahmet vd. (1998), http://www.migrationletters.com/sirkeci/Icduygu_Sirkeci_Aydingun_1998_turkiyede_icgoc.pdf

İçduygu, Ahmet ve İbrahim Sirkeci (1999), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Jorgerden, Joost (2008), **Türkiye'de İskan Sorunu ve Kürtler: Modernite, Savaş ve Mekan Politikaları Üzerine Bir Çözümleme,** Çev. Mustafa Topal, İstanbul: Vate Yayınevi.

Karaçay,Gülsün http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2005.14.1.215.pdf

Kartal, S.Kemal (1992), **Ekonomik ve Sosyal Yönleri ile Türkiye'de Kentlileşme,** Ankara.

Kaygalak, Sevilay (2001), "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş MahallesiÖrneği", **Praksis** (2), s. 124-172.

Kaygalak, Sevilay (2009), **Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme,** Ankara: Dipnot Yayınları.

Keleş, Ruşen.
http://www.sehrinuzerindekieller.org/wp- content/uploads/2010/06/Rusen_Keles-1.pdf . 15.08.2013.

Kesici, Elif (2008), **Yoksulluğun Medyada Temsili: Gazete Haberleri,** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst.

Kılıç, Taner (2010), **Kentsel Mekanların Kullanımı ve Seyyar Satıcılık: Diyarbakır Örneği,** (Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniv. Sos. Bil. Enst.

Kolukırık, Suat ve Oğuz, Zekavet Nuran (2008), "Formel Ve Enformel Emek Biçimi Olarak Hamallık Ve Hamallar: Isparta Örneği", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C. 7, S.2, s. 297-312.

Kurban, Dilek ve Yeğen, Mesut (2012), **Adaletin Kıyısında: 'Zorunlu' Göç Sonrasında Devlet ve Kürtler 5233 sayılı Tazminat Yasası'nın bir Değerlendirmesi – Van Örneği,** İstanbul: TESEV Yayınları.

Kurt, Nihat (2011),
http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/KENT%20H%C4%B0ZMETLER%C4%B0N%C4%B0N_Y%C3%B6netim%20Bilimleri%20Dergisi%20Vol.9%20No.2.pdf13.08.2013.

Marx, Karl (1979), **Grundrisse Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma,** Çev. Sevan Nişanyan, İstanbul: Birikim Yayınları.

Marx, Karl (1992), **Ücretli Emek Ve Sermaye Ücret, Fiyat Ve Kâr,** Çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl (1998), **Artı- Değer Teorileri Birinci Kitap,** Çev. Yurdakul Fincancı, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl (2004), **Kapital Birinci Cilt,** Çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl (2011), **1844 Elyazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe,** Çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl ve Friedrich Engels (2008), **Alman İdeolojisi [Feuerbach],** Çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, Karl ve Friedrich Engels (2010), **Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar,** Çev. Nail Satlıgan vd., İstanbul: Yordam Kitap.

Mendillioğlu, Mehmet Ali http://e-hayalet.net/index.php/bloglar-mainmenu 216/entry/kat-atk-cileri 22.08.2013

Merrifield, Andy (2012), **Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi,** Çev. Nihal Ünver, Ankara: Phoenix.

Murat, S.(2007), "Doğum Yerlerine Göre İstanbul Nüfusu ve İç Göçleri", **Sosyal Siyaset Konferansları Prof Dr. Hasan Başaran'a Armağan Özel Sayısı**, İstanbul, s. 93

Nikitin, P (2005), **Ekonomi Politik,** Çev. Hamdi Konur, Ankara: Sol Yayınları.

Özgen, Yahya Fikret (2010), **Türkiye'de göç ve Kentlileşmenin Suç ve Suçlulukla İlişkisi(İstanbul Örneği)**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Beykent Üniv. Sos. Bil. Enst.

Özinanır, Can Irmak (2009), **Antikapitalist Hareket ve Yeni İletişim Teknolojileri,** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst.

Özşuca, Şerife Türcan ve Toksöz, Gülay(2003), **Sosyal Koruma Yoksunluğu, Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Özyurt, Cevat (2007), "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C. 10, S.18, s. 111-126.

Pehlivan, Yusuf (2006), **Geri Kazanılabilir Atıklar İçerisinde Atık Kağıtların Değerlendirilmesi ve Ekonomik Analizi,** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniv. Fen Bil. Enst.

Purkis, Semra (2008), "Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Son Göçlerde Kadın İşgücünün Göçmenlik Halleri", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, C.6, S.23, yaz, 2008, s. 13.

Saraçoğlu, Cenk (2012), **Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler İnkar'dan Tanıyarak Dışlamaya,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Sertlek, Tufan (2002) "Küreselleşmenin Emekçiler Üzerindeki Etkileri", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, Ed.Yasemin Özdek, Ankara: TODAİE Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, s. 317-321.

Şengül, Ümran (2011), "Tersine Lojistik Kavramı ve Tersine Lojistik Ağ Tasarımı", **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı,** http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/7788/7179. 15.08.2013.

Taçyıldız, Özen (2006), **Türkiye'de Yoksulluk ve Basına Yansıması,** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniv. Sos. Bil. Enst.

Thompson, E.P. (2004), **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu,** Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayıncılık.

Toennies, Ferdinand (2006), "Communitiy and Society", Harper and Row, New York 1963'den Aktaran Ayda Yörükhan, **Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri,** Ankara: Nobel Yayınları.

Wallerstein, Immanuel (2012), **Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık,** Çev. Nemciye Alpay, İstanbul: Metis Yayınları.

Yılmaz, Gaye(2004), "Hizmetlerin Piyasalaştırılması: Olayın Teknik ve Teorik Boyutları", **Hukuk ve Adalet,** S.1, Temmuz, http://www.antimai.org/mkl/gy0704hukad.htm, 20.08.2013.

Yurtsever, Haluk (2012), **Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya,** İstanbul: Yordam Kitap.

Yükseker, Deniz and Ayata, Bilgin (2005), "A Belated Awekening: National and İnternational Responses to the İnternal Displacament of Kurds in Turkey." **New Perspectives on Turkey,** No: 32, s.5-42. http://home.ku.edu.tr/-dyukseker/ayata-yukseker-NPT.pdf. 20.08.2013.

285 nolu Kanun Hükmünde Kararname 10. 07. 1987 tarihinde çıkarılmış ve 14. 07. 1987 tarihinde 19517 numaralı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz: http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/10025.html 12.08.2013

Atık Kağıttan Kağıt Üretimi Sanayi Profili, SANAYİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Ankara (2010), https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&ved=0CFcQFjAG&url=http%3A%2F%2Fsagm.sanayi.gov.tr%2FFiles%2FDocuments%2Fatikkagittan-kagit-uretim-01092010121818.doc&ei=zHMJUo7KJcPdtAay8YGACQ&usg=AFQjCNFk2ZkZJBujzXjaJR-_9ttuuUpxDw&sig2=Skr5VzYv-4Cb8WGShxYXqQ&bvm=bv.50500085,d.Yms&cad=rja 13.08.2013

www.yenimanisa.com/copkitabı.htm 14.08.2013

http://atikborsasi.tobb.org.tr/atikborsasi/infodetail.do;jsessionid=0HnlSJyMryv2jz52MhZgVGKhTCc0xBCZDs0RxqVVk5PN5kD8K0cN!766696602?infoid=1 12.08.2013

http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Cevko/Cevko-Vakfi/Tarihce.aspx 12.08.2013

http://www.cevko.org.tr/cevko/Ic-Sayfa/Yerel-Yonetimler/K-A-T--Yontemleri.aspx 12.08.2013.

http://www.ekohaber.com.tr/index-ekohaber-5-haberid-4766.html 13.08.2013.

http://www.memurlar.net/haber/54712 13.08.2013.

Arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id= 4703019 ANKARA (A.A) 12.08.2013.

Hakkari'den Ankara'ya Kağıt Toplayıcıları Belgeseli http://vimeo.com/21502584 12.08.2013.

http://www.sendika.org/2007/01/atik-kagit-iscileri-bizim-kalbimiz-herkesten-daha-temiz/ 12.08.2013.

İktisatsiyaset.blogspot.com/2010/03/kacak-cop-avclar-ve-ktk.html 13.08.2013.

Storage.canalblog.com/35/40/384886/26380145.pdf 13.08.2013.

http://www.etha.com.tr/Haber/2010/10/08/guncel/atik-kagit-iscileri-isimizden-ekmegimizden-elinizi/ 13.08.2013

http://www.cihan.com.tr/news/Cankaya-Belediyesi-kagit-toplayicilariyla-bulustu-CHMTA3ODIzMi8yMDA4 13.08.2013.

http://www.memurlar.net/haber/80915/ 13.08.2013.

http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6790839 15.08.2013.

http://www.sendika.org/2008/03/zabitanin-atik-kagit-iscilerine-saldirisi-kinandi/ 20.08.2013

http://www.emekdunyasi.net/ed/guncel/4299-saldiriya-ugrayan-kagit-iscileri-belediyeyi-protesto-etti 20.08.2013

http://www.memurlar.net/haber/105121/ 20.08.2013

http://www.radikal.com.tr/turkiye/gorunmez_adam_gorundugunde-980266 20.08.2013

http://bianet.org/biamag/emek/120790-kati-atik-toplayiciligini-duskunluk-olarak-gorenlere 20.08.2013

http://www.sendika.org/2009/06/ankarada-atik-kagit-iscilerine-zabita-saldirisi/ 21.08.2013

http://www.aktuelmarmaris.com/makaleler.asp?yazar=1426&yazi=24087 20.08.2013

EKLER[46]

Ek-1

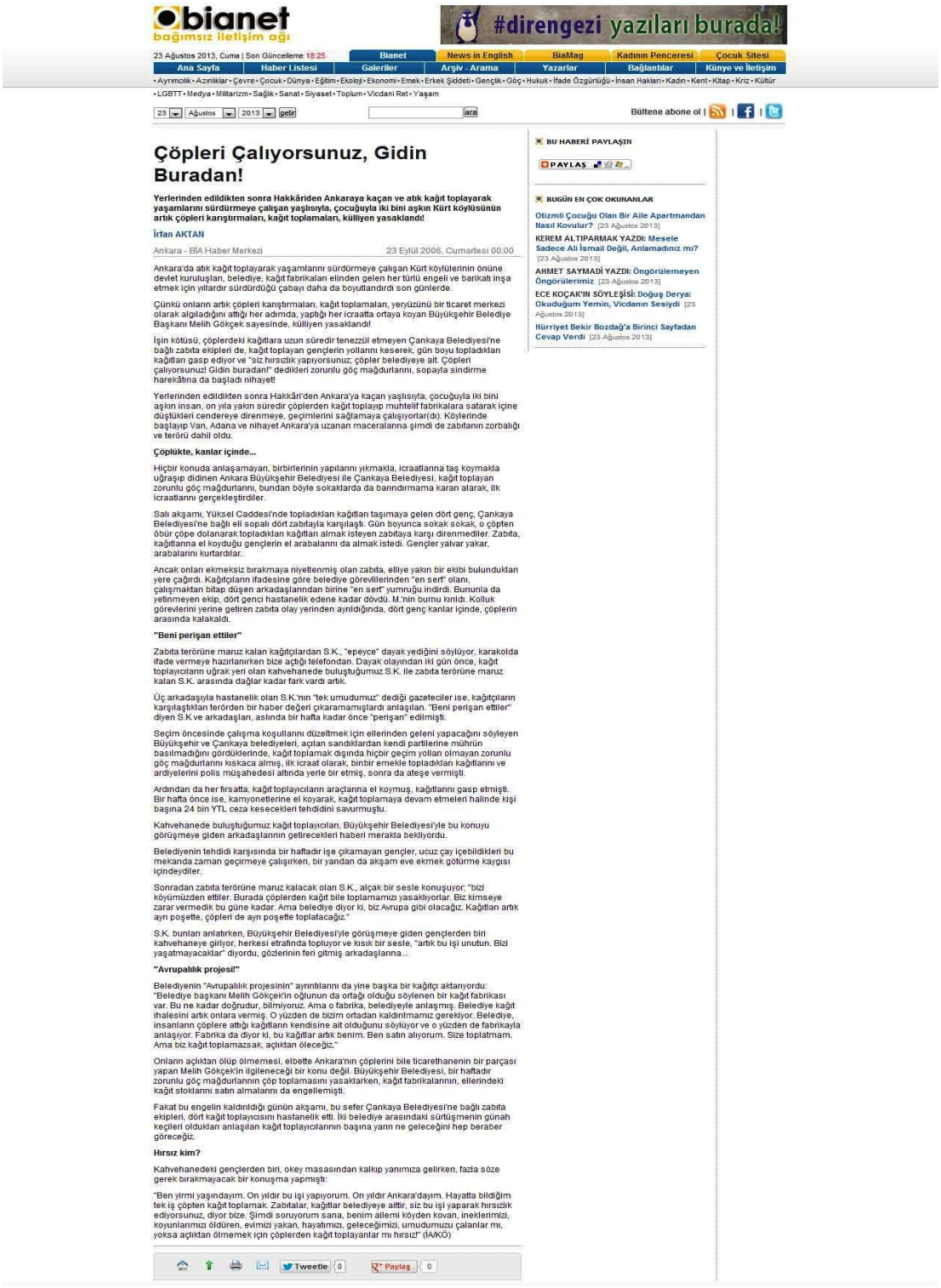

bianet
bağımsız iletişim ağı

#direngezi yazıları burada!

23 Ağustos 2013, Cuma | Son Güncelleme 18:25

Bianet | News in English | BiaMag | Kadının Penceresi | Çocuk Sitesi
Ana Sayfa | Haber Listesi | Galeriler | Arşiv - Arama | Yazarlar | Bağlantılar | Künye ve İletişim

• Ayrımcılık • Azınlıklar • Çevre • Çocuk • Dünya • Eğitim • Ekoloji • Ekonomi • Emek • Erkek Şiddeti • Gençlik • Göç • Hukuk • İfade Özgürlüğü • İnsan Hakları • Kadın • Kent • Kitap • Kriz • Kültür • LGBTT • Medya • Militarizm • Sağlık • Sanat • Siyaset • Toplum • Vicdani Ret • Yaşam

23 Ağustos 2013 gelir ara

Bültene abone ol

Çöpleri Çalıyorsunuz, Gidin Buradan!

Yerlerinden edildikten sonra Hakkâri'den Ankaraya kaçan ve atık kağıt toplayarak yaşamlarını sürdürmeye çalışan yaşlısıyla, çocuğuyla iki bini aşkın Kürt köylüsünün artık çöpleri karıştırmaları, kağıt toplamaları, külliyen yasaklandı!

İrfan AKTAN

Ankara - BİA Haber Merkezi 23 Eylül 2006, Cumartesi 00:00

Ankara'da atık kağıt toplayarak yaşamlarını sürdürmeye çalışan Kürt köylülerinin önüne devlet kuruluşları, belediye, kağıt fabrikaları elinden gelen her türlü engeli ve barikatı inşa etmek için yıllardır sürdürdüğü çabayı daha da boyutlandırdı son günlerde.

Çünkü onların artık çöpleri karıştırmaları, kağıt toplamaları, yeryüzünü bir ticaret merkezi olarak algıladığını attığı her adımda, yaptığı her icraatta ortaya koyan Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek sayesinde, külliyen yasaklandı!

İşin kötüsü, çöplerdeki kağıtlara uzun süredir tenezzül etmeyen Çankaya Belediyesi'ne bağlı zabıta ekipleri de, kağıt toplayan gençlerin yollarını keserek, gün boyu topladıkları kağıtları gasp ediyor ve "siz hırsızlık yapıyorsunuz; çöpler belediyeye ait. Çöpleri çalıyorsunuz! Gidin buradan!" dedikleri zorunlu göç mağdurlarını, sopayla sindirme harekâtına da başladı nihayet!

Yerlerinden edildikten sonra Hakkâri'den Ankara'ya kaçan yaşlısıyla, çocuğuyla iki bini aşkın insan, on yıla yakın süredir çöplerden kağıt toplayıp muhtelif fabrikalara satarak içine düştükleri cendereye direnmeye, geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar(dı). Köylerinde başlayıp Van, Adana ve nihayet Ankara'ya uzanan maceralarına şimdi de zabıtanın zorbalığı ve terörü dahil oldu.

Çöplükte, kanlar içinde...

Hiçbir konuda anlaşamayan, birbirlerinin yapılarını yıkmakla icraatlarına taş koymakla uğraşıp didinen Ankara Büyükşehir Belediyesi ile Çankaya Belediyesi, kağıt toplayan zorunlu göç mağdurlarını, bundan böyle sokaklarda da barındırmama kararı alarak, ilk icraatlarını gerçekleştirdiler.

Salı akşamı, Yüksel Caddesi'nde topladıkları kağıtları taşımaya gelen dört genç, Çankaya Belediyesi'ne bağlı eli sopalı dört zabıtayla karşılaştı. Gün boyunca sokak sokak, o çöpten öbür çöpe dolanarak topladıkları kağıtları almak isteyen zabıtaya karşı direnmediler. Zabıta, kağıtlarına el koyduğu gençlerin el arabalarını da almak istedi. Gençler yalvar yakar, arabalarını kurtardılar.

Ancak onları ekmeksiz bırakmaya niyetlenmiş olan zabıta, elliye yakın bir ekibi bulundukları yere çağırdı. Kağıtçıların ifadesine göre belediye görevlilerinden "en sert" olanı, çalışmaktan bitap düşen arkadaşlarından birine "en sert" yumruğu indirdi. Bununla da yetinmeyen ekip, dört genci hastanelik edene kadar dövdü. M.'nin burnu kırıldı. Kolluk görevlerini yerine getiren zabıta olay yerinden ayrıldığında, dört genç kanlar içinde, çöplerin arasında kalakaldı.

"Beni perişan ettiler"

Zabıta terörüne maruz kalan kağıtçılardan S.K., "epeyce" dayak yediğini söylüyor, karakolda ifade vermeye hazırlanırken bize açtığı telefondan. Dayak olayından iki gün önce, kağıt toplayıcıların uğrak yeri olan kahvehanede buluştuğumuz S.K. ile zabıta terörüne maruz kalan S.K. arasında dağlar kadar fark vardı artık.

Üç arkadaşıyla hastanelik olan S.K.'nın "tek umudumuz" dediği gazeteciler ise, kağıtçıların karşılaştıkları terörden bir haber değeri çıkaramamışlardı anlaşılan. "Beni perişan ettiler" diyen S.K.'ye arkadaşları, aslında bir hafta kadar önce "perişan" edilmişti.

Seçim öncesinde çalışma koşullarını düzeltmek için ellerinden geleni yapacağını söyleyen Büyükşehir ve Çankaya belediyeleri, açılan sandıklardan kendi partilerine mührün basılmadığını gördüklerinde, kağıt toplamak dışında hiçbir geçim yolları olmayan zorunlu göç mağdurlarını kısa kısa almış, ilk icraat olarak, binbir emekle topladıkları kağıtlarını ve ardiyelerini polis müşahedesi altında yerle bir etmiş, sonra da ateşe vermişti.

Ardından da her fırsatta, kağıt toplayıcıların araçlarına el koymuş, kağıtlarını gasp etmişti. Bir hafta önce ise, kamyonetlerine el koyarak, kağıt toplamaya devam etmeleri halinde kişi başına 24 bin YTL ceza kesecekleri tehdidini savurmuştu.

Kahvehanede buluştuğumuz kağıt toplayıcıları, Büyükşehir Belediyesi'yle bu konuyu görüşmeye giden arkadaşlarının getirecekleri haberi merakla bekliyordu.

Belediyenin tehdidi karşısında bir haftadır işe çıkamayan gençler, ucuz çay içebildikleri bu mekanda zaman geçirmeye çalışırken, bir yandan da akşam eve ekmek götürme kaygısı içindeydiler.

Sonradan zabıta terörüne maruz kalacak olan S.K., alçak bir sesle konuşuyor; "bizi köyümüzden ettiler. Burada çöplerden kağıt bile toplamamızı yasaklıyorlar. Biz kimseye zarar vermedik bu güne kadar. Ama belediye diyor ki, biz Avrupa gibi olacağız. Kağıtları artık ayrı poşette, çöpleri de ayrı poşette toplatacağız."

S.K. bunları anlatırken, Büyükşehir Belediyesi'yle görüşmeye giden gençlerden biri kahvehaneye giriyor, herkesi etrafında topluyor ve kısık bir sesle, "artık bu işi unutun. Bizi yaşatmayacaklar" diyordu, gözlerinin feri gitmiş arkadaşlarına...

"Avrupalılık projesi!"

Belediyenin "Avrupalılık projesinin" ayrıntılarını da yine başka bir kağıtçı aktarıyordu: "Belediye başkanı Melih Gökçek'in oğlunun da ortağı olduğu söylenen bir kağıt fabrikası var. Bu ne kadar doğrudur, bilmiyoruz. Ama o fabrika, belediyeyle anlaşmış. Belediye kağıt ihalesini artık onlara vermiş. O yüzden de bizim ortadan kaldırılmamız gerekiyor. Belediye, insanların çöplere attığı kağıtların kendisine ait olduğunu söylüyor ve o yüzden de fabrikayla anlaşıyor. Fabrika da diyor ki, bu kağıtlar artık benim. Ben satın alıyorum. Size toplatmam. Ama biz kağıt toplamazsak, açlıktan öleceğiz."

Onların açlıktan ölüp ölmemesi, elbette Ankara'nın çöplerini bile ticarethanenin bir parçası yapan Melih Gökçek'in ilgileneceği bir konu değil. Büyükşehir Belediyesi, bir haftadır zorunlu göç mağdurlarının çöp toplamasını yasaklarken, kağıt fabrikalarının, ellerindeki kağıt stoklarını satın almalarını da engellemişti.

Fakat bu engelin kaldırıldığı günün akşamı, bu sefer Çankaya Belediyesi'ne bağlı zabıta ekipleri, dört kağıt toplayıcısını hastanelik etti. İki belediye arasındaki sürtüşmenin günah keçileri oldukları anlaşılan kağıt toplayıcılarının başına yarın ne geleceğini hep beraber göreceğiz.

Hırsız kim?

Kahvehanedeki gençlerden biri, okey masasından kalkıp yanımıza gelirken, fazla söze gerek bırakmayacak bir konuşma yapmıştı:

"Ben yirmi yaşındayım. On yıldır bu işi yapıyorum. On yıldır Ankara'dayım. Hayatta bildiğim tek iş çöpten kağıt toplamak. Zabıtalar, kağıtlar belediyeye aittir, siz bu işi yaparak hırsızlık ediyorsunuz, diyor bize. Şimdi soruyorum sana, benim ailemi köyden kovan, ineklerimizi, koyunlarımızı öldüren, evimizi yakan, hayatımızı, geleceğimizi, umudumuzu çalanlar mı, yoksa açlıktan ölmemek için çöplerden kağıt toplayanlar mı hırsız?" (IAKÖ)

Tweetle 0 Paylaş 0

BU HABERİ PAYLAŞIN

PAYLAŞ

BUGÜN EN ÇOK OKUNANLAR

Otizmli Çocuğu Olan Bir Aile Apartmandan Nasıl Kovulur? [23 Ağustos 2013]

KEREM ALTIPARMAK YAZDI: Mesele Sadece Ali İsmail Değil, Anlamadınız mı? [23 Ağustos 2013]

AHMET SAYMADI YAZDI: Öngörülemeyen Öngörülerimiz [23 Ağustos 2013]

ECE KOÇAK'IN SÖYLEŞİSİ: Doğuş Derya: Okuduğum Yemin, Vicdanın Sesiydi [23 Ağustos 2013]

Hürriyet Bekir Bozdağ'a Birinci Sayfadan Cevap Verdi [23 Ağustos 2013]

---

46 Ek-6' dan sonrası Ankara'nın diğer ilçelerinde ve Türkiye'nin genelinde çalışmada anlatılan süreçlerin benzer boyutlarda işlediği göstermek amacıyla örnek olarak eklenmiştir.

Ek-2

sendika.org
emek hareketinin gündemi

HABERLER | MAKALELER | DOSYALAR | DİRENİŞİN İÇİNDEN | İŞ KAZALARI

» 1 Eylül mitingi Kadıköy'de : 'Gezi'den Lice'ye barı

Ankara'da atık kağıt işçilerine zabıta saldırısı

16 Haziran 2009

Çankaya Belediyesi zabıta ekipleri işporta ve atık kağıt toplama işçilerine saldırdı.

Ankara'da 16 Haziran akşamı Çankaya Belediyesi'ne bağlı zabıta ekipleri kalaslarla atık kağıt işçilerine saldırdı. Saldırılar karşısında Mimarlar Odası'na sığınmaya çalışan işçilere çevreden yardım etmek isteyenlere de saldıran zabıta ardından bir işporta emekçisini hastanelik edinceye kadar dövdü.

Saldırıların ardından atık kağıt işçileri ve işporta emekçileri zabıta terörüne ve Çankaya Belediyesi'ne karşı acil eylem çağrısı yaptı.

Bir hafta önce de zabıta, atık kağıt işçilerine saldırmıştı.

Sendika.Org

Ek-3

18 Mart 2008, Salı

Saldırıya uğrayan kağıt işçileri belediyeyi protesto etti

Ankara'da Çankaya Belediyesi zabıta ekiplerinin satır ve sallama bıçaklı saldırısına uğrayan kağıt işçileri, belediyeyi protesto etti. Birçoğu bölgedeki çatışmalardan ötürü göç ederek başkente gelmiş, geçimini katı atık ve kağıt toplayarak sağlayan kağıt işçileri, Çankaya Belediyesi zabıta ekiplerinin saldırılarına maruz kaldıkları gerekçesiyle belediyeyi protesto etmek amacıyla basın açıklaması yaptı

Çankaya Belediyesi önünde biraraya gelen kağıt işçileri, "Satırla doğranmak değil, eve ekmek götürmek istiyoruz" yazılı pankart açarak, "Kağıtçıya uzanan eller kırılsın", "İşçiler burada başkan nerede", "Yaşasın ekmek ve özgürlük mücadelemiz" sloganları atarak, belediyeyi yuhladı.

'Zabıtalar satırlarla saldırdı'

Grup adına açıklama yapan İHD Ankara Şube yöneticisi Gökçe Otlu, Çankaya Belediyesi'ne ait zabıtaların kağıt işçilerine yönelik saldırılarının arttığını, 13 Mart günü zabıtaların işçilere satırlar ve sallama bıçaklarla saldırdıklarını belirtti. Saldırıda Erdal Temel, Salih Bayhan ve Ebubekir Bayhan'ın yaralandığını dile getiren Otlu, kendilerine başvuran işçilerin anlatımına göre, kayıp arkadaşlarını aramak için Çankaya Zabıta noktasına giden bir grup işçinin de işkenceye maruz kaldığını söyledi. Otlu, işçilerin şimdiye kadar bir çok kez benzer saldırılara maruz kaldığını söyledi.

'Eryılmaz şiddete göz yumuyor'

Belediyenin kağıtçılara saldırmak konusunda zabıtalara ve özel güvenlik birimlerine özel yetki verdiğinin altını çizen Otlu, "Biz insan hakları savunucuları olarak yetkililere soruyor ve uyarıyoruz; zabıtalar ve özel güvenlik birimleri bu insanlık dışı uygulamaları hangi güçlerden yetki alarak uyguluyorlar. Bu insanlık suçunu işleyenler neden hala görevlerini sürdürüyorlar. Çankaya Belediye Başkanı Muzaffer Eryılmaz, uygulanan şiddete göz yumuyor" diye konuştu.

'Zabıtalar hırsızlık yapıyor'

İşçiler adına konuşan Ali Mendillioğlu, zabıtaların şimdiye kadar 2 bin kağıt toplama aracına el koyduğunu belirterek, bunun "gasp" olduğunu dile getirdi. "Zabıtalar kağıtçılardan aldıkları malzemeleri satıyor" diyen Mendinlioğlu, sorumlular hakkında toplu suç duyurusunda bulunma çağrısında bulundu.

DİHA

Ek-4

sendika.org
emek hareketinin gündemi

HABERLER | MAKALELER | DOSYALAR | DİRENİŞİN İÇİNDEN | İŞ KAZALARI

Zabıta'nın atık kağıt işçilerine saldırısı kınandı

18 Mart 2008

Ankara'nın Çankaya ilçesinde atık kağıt toplayarak yaşamlarını sürdüren atık kağıt işçilerine saldırılar devam ediyor. Son olarak işçilere zabıtaların satırla saldırması bugün İHD tarafından Çankaya Belediyesi önünde yapılan açıklama ile kınandı.

İHD Ankara Şubesi saldırılara karşı bugün Çankaya Belediyesi önünde basın açıklaması düzenledi. Atık kağıt işçilerinin yoğun bir katılım gösterdiği basın açıklamasına yaklaşık 60 kişi katıldı.

Ekmeğe uzanan eller zabıta tarafından doğrandı

Çankaya belediyesi zabıtaları tarafından dövülen atık kağıt işçilerinin de katıldığı basın açıklamasında, "Satırla doğranmak değil, eve ekmek götürmek istiyoruz" pankartının açıldığı açıklamada, "Kağıtçı Ebubekir Bayhan'ın ekmeğe uzanan eli Çankaya zabıtasınca doğrandı", "Kağıtçı Salih Bayhan Çankaya zabıtasınca dövülüp kaldırıma atıldı", "Kağıtçı Erdal Temel, Çankaya zabıtası tarafından satırla kesildi" yazılı, kağıtçıların fotoğrafının bulunduğu dövizler taşındı.

İHD Ankara Şube Yöneticisi Gökçe Otlu tarafından yapılan basın açıklamasında "Özellikle son bir yıldır belediyeler, ve belirgin olarak Çankaya Belediyesi'nin zabıta ve özel güvenlik birimleri tarafından atık kağıt işçilerine yönelik saldırıları, 13 Mart 2008 tarihinde yaşanan sallama ve satırların kullanıldığı olay ile endişe verici boyutlara ulaşmıştır" dedinildi.

Saldırılar ilk değil

Daha önce benzer biçimde zabıtaların saldırısına uğrayan atık kağıt işçileri hatırlatıldı. "2006 Eylülünde Çankaya Zabıta binasında ölesiye dövülerek burnu kırıldıktan sonra kaldırıma atılan Medeni Kaya, Sıhhiye Pazarında aldığı darbeler sonucu beyin kanaması geçiren ve hayati tehlike ile 2 gün boyunca yoğun bakımda kalan Evliya Kahraman, Çankaya Belediyesi zabıtalarının kafasına telsiz ile vurduğu darbelerden kaçmaya çalışırken, belediye otobüsünün çarptığı ve beyin travması geçiren Emin Çelikok'ın yaşadıkları anlatıldı.

Çöp alanında çözümün tüm muhataplarının bir araya gelerek yapılabileceğini belirten Otlu, "Biz İnsan Hakları Ankara Şubesi olarak bu haklı talebin sonuna kadar arkasında duracağımızı belirtiyoruz" dedi.

"Atık kağıt işçilerinin içerisinde bulundukları yaşam koşulları tüm kamuoyu tarafından bilinmektedir" diyen Otlu, "Tüm olumsuz yaşam koşullarına karşın atık kağıt işçilerinin birde zabıtalar tarafından öldüresiye dövülerek ekmeklerinin ellerinden alınmasına karşı tüm demokratik kamuoyunu yaşanan bu insanlık dışı olayın takipçisi olmaya çağırıyoruz" diyerek basın açıklamasını bitirdi.

Atılım'dan kısaltılarak alınmıştır

Ek-5

Atık kağıt işçisi olmak!

Güncellenme : 28.02.2011 12:31

Atık kağıt işçisi olmadan onları anlatmak zordur; ancak ben her ne kadar atık kağıt işçisi olmasam da, son bir yılımı onlarla birlikte geçirdiğim için yaşam koşullarını ve çalışma ortamlarını gözlemleme imkanı buldum.

Kirli savaş politikaları yüzünden ateşe verilen köylerinden koparılıp büyük kentlere göçmek zorunda bırakılan insanlar adeta çöplüklere sürgün edilmişlerdi. Kağıt atık işçileri Ankara'da iki bölgede bulunuyor. Pursak civarında olanlar genellikle Amed ve Agirî'den gelirken, Mamak Türközü çevrelerinde ise Colemêrg ve Wan'dan gelen aileler yaşıyor.

Bu aileler Kürt oldukları için genellikle iş bulamıyorlar; bulduklarında ise başkalarına göre çok düşük ücretle çalışmaya zorlanıyorlar. Aç kalmamak için bu insanların yönelmek zorunda kaldığı son bir işkolu olarak kağıt atık toplayıcılığı kalıyor.

Geri dönüşüm sektörü, 2000'li yıllardan itibaren büyümeye başlayınca, kapitalist sistem atık kağıt işçileri üzerinde baskıyı artırmaya başladı. Belediyeler ve özel şirketler birleşerek, tüm derdi evine ekmek götürmek olan bu insanlara karşı tüm imkanlarını seferber etti.

Geri dönüşüm fabrikaların dolaylı olarak ortağı olduğu söylenen Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, 2002 yılında, Türközü'ndeki kağıt atık ardiyelerini kaçak olduğu gerekçesiyle yıkmak istedi. Ancak buna karşı beklenmedik tarzda bir direniş geliştirildi: "Ardiyelerimizi sana yıktırmayız; gerekirse kendimiz ateşe veririz!"

Nitekim günler, geceler boyu toplanan kağıtlar, göz kırpmadan ateşe verildi ve 10'dan fazla ardiye kül oldu. Bunun üzerine kolluk kuvvetleri onlarca kişiyi kadın, çoluk-çocuk demeden gözaltına aldı. Dahası halen davaları devam etmekte olan yüz binlerce liralık tazminat cezaları istendi.

Bu direnişten sonra mahalledeki kimi faşist grupların da harekete geçmesi gecikmedi ve birçok defa linç girişimlerinde bulunuldu. Üstelik halkı galeyana getirip, Kürtlerin üzerine salanlar arasında cuma hutbesinde bu konuyu gündemine alan cami hocaları bile vardı.

Şiddet ve baskı sadece MHP kökenli Melih Gökçek'ten gelmiyor elbette. Nitekim kendisini solcu olarak gösteren Çankaya Belediyesi de atık kağıt emekçilerine yönelik baskılarda bulunuyor. Atık kağıt nakliyesinde kullanılan kamyonetleri, uyduruk gerekçelerle trafikten men ediyorlar örneğin.

Atık kağıt işçileri "Kapitalizmi tarihin çöplüğüne attık; çünkü 5 para etmiyor" diyor. Doğru söze ne denir ki...

Okan Basut*
** Sincan 2 nolu F Tipi Cezaevi*

Ek-6

Atık Kağıt İşçilerinden Açık Mektup

Yürüdüğün sokakta yol boyunca her önünden geçtiğin stanttan sana bir bildiri uzatılacak. Belki meraktan, kuvvetli ihtimal nezaketen alacak ve bir göz atıp ya da hiç bakmadan katlayarak cebine koyacaksın. Bu bildiri buraya kadar okunmayı başarmışsa aldığın diğer bildirilerin içerisinde şanslılarından sayılır. Tamam tamam daha fazla sabrını zorlamadan meramımızı anlatalım.

Biz Atık Kağıt İşçileri, (hani şu işe yaramaz diye çöpe attığınız atıkları katık yapanlar) bu **1 Mayıs**'ta alanlarda olacağız ve sizleri de bizimle birlikte omuz omuza yan yana yürümeye davet ediyoruz. Niye diye soracak olursan çok benziyoruz birbirimize de ondan deriz.

Misal;

Ne çok ölüyoruz. Kimimiz şantiyelerin çadırlarında yanarak ölüyor, kimimiz kurtarma ekipleri gelmediği için donarak. Kimimiz tersanelerde düşerek ölüyor, kimimiz çöp makinelerinin altında ezilerek. Diyoruz ki hep beraber çıksak alanlara ve haykırsak hep beraber; **NE ÇOK ÖLÜYORUZ, BİRAZ ÖLMESEK!**

Misal;

Çöp bile güzel kokar koklamayı bilene; Babalarımızın soframıza getirdiği ekmek olunca. Sizin terinizle yoğrulmuş ekmekte öyle. Ve mayasında onur vardır ondan beyazdır bizim ekmeğimizin rengi. İşsizlikle, sefalet ücretleriyle gün gün küçülüyor ekmeğimiz ve onurumuz. Diyoruz ki hep beraber çıksak alanlara ve haykırsak hep beraber. **İŞÇİLERİN EKMEKTEN ÇOK ONURA İHTİYACI VAR!**

Misal;

Bizim hayatımızı çöplere sürüklediler, sizin hayatınızı çöplüğe çevirdiler. Bize vaat ettikleri sahte geleceğe yürüdük bunca zaman. Geçmişimizde bırakarak gerçek olan ne varsa. Dostlukları, erdemi, dayanışmayı, sevgiyi.... Biz çöplerde işe yarar bir şeyler ararken, siz çöplüğe dönüşmüş geçmişlerinizde işe yarar bir şeyler oldunuz. Diyoruz ki hep beraber çıksak alanlara ve haykırsak hep beraber. **BİZİM HAYATLARIMIZ SİZİN AŞAĞILAYACAĞINIZ OYUN ALANLARINIZ DEĞİLDİR!**

Diyoruz ki hep beraber çıkalım alanlara! Yürüyelim hep beraber korkunun ve umutsuzluğun üzerine. Işığı hep başkalarında aradık bunca zaman. Oysa bizler ışığın kendisinde olduğunun farkında olmayan ateşböcekleri gibiyiz. Bir yerden başlayacaksak yeter demeye 1 Mayıs ilk adım olsun...!

ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ

Ek-7

soL Portal
23 AĞUSTOS 2013
GÜNE SOL'DAN BAKIN

Temel özgürlükleri hi
hükümet istemiyoruz

Pazar, 24 Ağustos 2008 - 19:47

Atık kağıt işçileri direniyor

Ankara Altındağ belediyesi atık kağıt işçilerinin depolarını kapatma kararı aldı. Katıklarını atıktan çıkaran işçiler, depolarının kapatılmaması için mücadele etme kararı aldı.

soL (HABER MERKEZİ) Ankara atık kağıt işçileri yaptıkları açıklamada, Altındağ belediyesinin İskitler bölgesinde bulunan Ata ve Demir sanayi bölgelerinde kurulu 4 atık kağıt deposunun boşaltılması için tebligat yaptığını bildirdi. Boşaltma tebligatının hiçbir elle tutulur yanının olmadığını belirten atık işçileri, ekmeklerinden ve onurlarından ödün vermeyeceklerini ifade ederek, sınıf düşmanlarına hak ettikleri cevabı vereceklerini söyledi.

Atık kağıt işçileri yaptıkları açıklamada, Altındağ belediyesinin yaptığı tebligatta depoların boşaltılmadığı takdirde kumla dolduracağını belirttiğini ifade ederken, tebligattın mantıksız ve hiçbir elle tutulur yanı olmadığını belirtti. Açıklamada tebligatın alınmasının ardından kağıt işçileri olarak bölge toplantısı yapıldığı, hukuksal sürecin başlatılması ve yapılacak eylemlerin kararlaştırıldığı ifade edildi.

Halktan destek bekliyorlar

Ekmeklerinden ve onurlarından bugüne kadar ödün vermediklerini ifade eden atık işçileri yaptıkları açıklamada şunları söyledi: "Yıllar önce biz kazanırsak tüm emekçiler kazanacak, biz kaybedersek tüm emekçiler kaybedecek demiştik. Bugünde aynı kararlılık ve inançla bir kez daha emekçilerin yarattığı tarihsel birikimlerin ve değerlerin sahipçisi olduğumuzu bilerek ve bunun sorumluluğunu taşıyarak, sınıf düşmanlarımıza bir kez daha hak ettikleri cevabı vermek için mücadele edeceğiz"

Atık işçileri halktan gelen destek mesajlarını önemsediklerini belirterek, destek mesajlarının eylem süreci boyunca atık kağıt işçileri ile paylaşılacağını ve kendilerine büyük güç ve moral katacağını ifade etti.

Atık kağıt işçilerine destek için katik_aki@mynet.com adresine mesaj gönderilebilir.

Ek- 8

alınteri.net

Ana Sayfa | Güncel | İşçi Sınıfı | Dünya | Gençlik | Kadın | Kültür / Sanat | Foto Galeri

17 Şubat 2010

Geri dönüşüm işçilerine saldırılar devam ediyor

Geri dönüşüm işçilerine polis operasyonundan sonra zabıta operasyonu

Geçtiğimiz günlerde Maltepe'de polis operasyonuyla gözaltına alınıp tutuklanan geri dönüşüm işçilerine bu defa Beyoğlu'nda Belediye zabıtası operasyon düzenledi; Tophane bölgesindeki depolara baskın düzenleyen Beyoğlu Belediyesi zabıta ekipleri, üç geri dönüşüm deposunu kapattı.

Kapatılan depolarda çalışan çok sayıda işçi sokakta kaldı. Bir anda işsiz kalan işçiler başka bölgelerde çalışma olanağı bulamazlarsa eğer açlıkla yüzyüze kalacaklarını belirterek belediyenin bu uygulamasını *"Üniforma giymeyi kabul etmediğimiz için bunu yapıyorlar. Onların verdiği elbiseyi giyseydik kapatmazlardı. Onu da 175 liraya veriyorlar. Bu parayı her ay nasıl verelim biz?"* diyerek tepkilerini dile getirdiler.

Kapısına mühür vurulan depoların sahiplerine de 225'er lira para cezası kesen zabıta ekiplerinin depoları kapatma gerekçeleri öğrenilemedi. Ancak özellikle bu yılın başından itibaren Beyoğlu Belediyesi sınırları içinde çalışan geri dönüşüm işçilerine karşı Yüceler Kağıtçılık Şirketi'nin saldırıları düşünülünce zabıta ekiplerinin bu operasyonunun da Yüceler Kağıtçılık'tan bağımsız olmadığı görülecektir. Zira Beyoğlu Belediyesi'nden atık toplama yetkisi alan Yüceler Kağıtçılık bu bölgede ya kölece çalışmayı kabul etme ya da bölgede iş yaptırmama mantığıyla yılbaşından beri geri dönüşüm işçilerini tehdit etmektedir.

Beyoğlu Belediyesi de aynı operasyon çerçevesinde bir yandan 175 lira alarak işçilere zorla üniforma dayatırken, bir yandan da bunu kabul etmeyenlerin sokakta çalışmasına izin vermeyerek Yüceler'le ortak hareket ediyor. En son yapılan depo kapatmalar da bu operasyonun parçasıdır.

Ek-9

alınteri.net

Ana Sayfa | Güncel | İşçi Sınıfı | Dünya | Gençlik | Kadın | Kültür / Sanat | Foto Galeri

13 Şubat 2010 A A A

Geri dönüşüm işçilerine kitlesel gözaltı ve tutuklama

İstanbul'da geri dönüşüm işçilerine polis operasyonu: 70 gözaltı, 13 tutuklama.

Maltepe bölgesinde çalışan geri dönüşüm işçilerine polis operasyon yaptı. Dün gece başlayan ve gün boyu süren operasyonda 70 işçinin gözaltına alındığı öğrenildi. Sokaklarda atık kağıt toplayıcısı avına çıkan İstanbul polisi, Maltepe bölgesindeki çok sayıda kağıt deposuna da baskın yaptı.

Gözaltına alınan 70 işçiden 13'ü *"çocuk çalıştırma suçu"* işledikleri gerekçesiyle çıkarılan mahkemede tutuklanarak cezaevine gönderildi.

Ancak bu suçlama sokakta çalışan-çalıştırılan binlerce çocuğa dokunulmadığı koşullarda sadece geri dönüşüm işçileri için gündeme getiriliyor olmaktan dolayı ikiyüzlü bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Öte yandan geri dönüşüm işçilerinin bir kısmının evleri aynı zamanda depo olarak kullanılıyor (ya da depoları evleridir) ve orada çocuklarıyla birlikte yaşadıkları için *"çocuk çalıştırma"* suçlaması, işçileri baskı altına almak için polisin ve geri dönüşüm şirketlerinin suistimaline açık bir suçlamadır. Bunun gibi geri dönüşüm işçilerini yıldırmak, tekeller için köle gibi çalıştırmaya razı etmek için polis ve zabıta sık sık *"çevreyi kirletmek"*ten, *"görüntü kirliliği yaratmak"*tan ceza kesiyor.

İstanbul'da geri dönüşüm işçilerine yönelik baskılar yılbaşından itibaren Beyoğlu bölgesinde Yüceler Kağıtçılık şirketinin işçileri köle gibi çalıştırma dayatmasıyla hız kazandı. Şimdi de Maltepe bölgesine polis operasyonuyla sürüyor.

Bu son polis operasyonu geri dönüşüm tekellerinin sektörü yeniden yapılandırma saldırısının Maltepe bölgesindeki ön hazırlığı gibi görünüyor. Zira önce polis ve zabıta baskısıyla işçilere gözdağı verildikten sonra tekeller bölgeye girmeye başlıyor; tıpkı Beyoğlu ve Fatih'te olduğu gibi.

Ek-10

12 Ocak 2010

Geri dönüşüm işçilerine kölelik dayatması

Geri dönüşüm işçileri yeni yıla sermayenin sektörü yeniden yapılandırma saldırılarıyla girdi

Beyoğlu ilçesinde çöplerden topladıkları kağıt, plastik vb. geri dönüşebilir atıkları katığa dönüştürerek yaşamaya çalışan çok sayıda işçi yeni yıla Yüceler Kağıtçılık LTD. ŞTİ'nin kölelik dayatmasıyla girdi.

Yüceler Kağıtçılık saldırı düğmesine bastı

Beyoğlu bölgesinde Belediye ile yaptığı anlaşma ile geri dönüşebilir atık toplama yetkisini alan Yüceler Kağıtçılık, burada kendilerinden bağımsız toplayıcı istemiyor. Toplayıcılara hiçbir sosyal güvence sağlamayan, mevcut fiyatları da üçte bir oranında indirerek kendileri için çalışmaya zorlayan Yüceler Kağıtçılık 2 Ocak'ta bunu adeta bir talimatname ile işçilere bildirdi. Tarlabaşı, Dolapdere ve Tophane bölgesinde çalışan 40 civarında toplayıcı ve depo sahibini araçlara bindirerek Halkalı'da bulunan genel merkezlerine götüren Yüceler burada işçilere zorla bir çeşit taahhütname imzalatmaya çalıştı. Şirket yöneticileri burada işçilere ne yapmak istediklerini -tabi ki çarpıtarak- anlattı, sık sık *"Sizi burada çalıştırmayız, Kasak depoları kapattırırız"* anlamında tehditler eşliğinde imzaya açılan belgeyi bazı işçiler imzaladı.

Köleliğe imza dayatması

Hukuki bir bağlayıcılığı olmayan belgede Yüceler Kağıtçılık, işçilere tam bir kölelik dayatıyor. Fiyat belirleme yetkisinden, mal alımı, tartımı ve taşıma işlemlerinin tümünde belirleyici ve tek söz hakkını kendine tanıyıp işçileri yok saymaya kadar ve ayrıntılara kadar indirilen tek taraflı dayatmalardan oluşan 18-19 maddelik belgenin hukuki bir geçerliliği yok. Ancak sermayenin gözü dönmüşlüğünün bir örneği olarak üzerinde durmaya değer.

Sözgelimi birinci maddede bütün toplayıcıların kimlik bilgilerinin Yüceler'e verilmesi emrediliyor. Neden? İşçileri baskı altına alma ve sindirmekten başka ne olabilir ki?...

İkinci maddede *"depolar Yüceler tarafından hazırlanan atık yönetim planına uygun çalışılacak"* deniliyor. Kendilerini Ambala) Atıkları Yönetmeliği'ne aykırı çalışan, kendi depoları bile bu yönetmeliğe aykırı olduğu halde işçilere kendi çıkarlarına göre keyfi bir dayatma ile *"atık yönetim planı"* dayatabiliyorlar. Tabii onları denetleyen, engelleyen bir mekanizma yok, ama iş işçilere gelince yönetmelikler vb çıkarılıp dayatılabiliyor.

Üçüncü ve altıncı maddede toplama aletine (çek çek arabalar) bir format zorunluluğu ile belediyenin belirleyeceği ortak bir kayıt zorunluluğu getiriliyor ve bunu yapmayı-vermeyi de kendisi üstlenmiyor. Bunlar da işçilere çalışabilmenin bir koşulu olarak dayatılıyor.

Bu dayatma ile gelen Yüceler bir de kendileri de genellikle sokakta toplayıcı olarak çalışan depo sahiplerine diğer "toplayıcıların çalışma koşullarının iyileştirme" görevi veriyor dördüncü maddede. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda kendisi hiçbir sorumluluk üstlenmeyen bu kâr emiciler sonraki maddede tam bir kölelik zinciri dayatıyor: *"Yüceler'den başkasına atık satmayacaksınız"* Aksi raporlarınıza size sokakları yasaklarım!

Mal tartımının, malın alındığı yerde, işçinin gözü önünde değil de Yüceler'in depolarında yapılması; araç ölçülerinin bunu şirketin emrine vermesi; mal alım usul ve zamanının şirket tarafından belirlenmesi gibi maddeleri geçiyor en sonunda fiyatlandırmanın da Yüceler'in keyfine göre yapılacağı son maddeye geliyoruz. Sanki önemsiz bir maddeymiş gibi sona sıkıştırılan bu dayatma bütün belgenin özünü de ele veriyor. Ne zaman ve hangi ölçülere dayanarak fiyatların belirleneceği belirtilmiyor; tamamen keyfine göre, bu bölgede biz ne verirsek buna razı olacaksınız demeye gelen fiyatlandırma usulüyle sermaye sömürü çarkı önünde en küçük bir engel istemiyor.

Fiili toplu pazarlık-toplu sözleşme

Ama bu işin onların istediği gibi yürümeyeceği açık. Yüceler'in ilk atağından sonra işçiler kendi aralarında bir dizi toplantı yaptı. Bir birine yakın depolardan işçiler görüş alışverişinde bulundu. Karşı çıkma yöntemleri ve alternatif sözleşme maddeleri üzerinde konuşuldu. Geçen yıl faaliyetinizin zeminin hazırladığı bu çaba sonunda fiili toplu sözleşme anlamına gelecek bir alternatif öneri paketi hazırlandı. Yüceler'e iletilecek olan alternatif sözleşme taslağındaki bazı maddeler şöyle:

> - Toplayıcının çalışma ve sosyal koşullarının (sağlık, gıda yakacak, giyim vb yardımlar) iyileştirilmesi depo sahibinin değil belediye ve şirketin yükümlüğüdür.
>
> - Depo şirkete piyasa koşullarındaki en yüksek fiyat üzerinden satış yapar. Tek bir yere çalışmak (...) iş ilişkisini fiili olarak işgi-işveren ilişkisine dönüştüreceği için sosyal güvence meselesi gündeme alınmalıdır.
>
> - Toplama aleti ve kıyafet belediye ve şirket tarafından karşılanmalıdır. Belediye armasını taşıyan ve belediye sınırları içinde kamusal faaliyet yürüten toplayıcıların çalışma koşullarından kaynaklanan meslek hastalıkları ve iş kazalarının maddi giderlerini belediye karşılamakla yükümlüdür.
>
> - İstiklal Caddesi, Talimhane ve Galata Karaköy bölgelerinde istenilen her saatte toplama faaliyeti yapılmasına izin verilmelidir. Bu bölgelerdeki işyerlerinin şirket yerine toplayıcılara atık vermeleri durumunda bu işyerlerine cezai müeyyide ve baskı uygulanmamalı.

Yüceler Kağıtçılık'ın fiyat 'üç kağıtçılığı'

2 Ocak'taki açılıştan iki gün sonra şirket görevlileri tekrar bölgeye geldi. Tarlabaşı bölgesindeki işçi ve depo sahiplerini bir kahvede toplan şirket görevlileri belgenin imzalanmasını dayattı. İşçilerdeki hoşnutsuzluğu ilk toplantıda farkeden şirket burada da hoşnutsuzluğun tepki ve karşı çıkışlara dönüştüğünü görünce yine aynı tehditler eşliğinde fiyatlarda biraz yükseltme yapılabileceği mesajını vererek geri gittiler.

Fiyatlar en önemli madde. Zira bütün işçiler uzun vadeli çıkarlarını hiç gözönünde bulundurmadan, günübirlik bir hesapla, nereden ise sadece buna bakıyorlar. Hal böyle olunca işçilerde kafa karışıklığı yaratmak için şirketin böyle bir manevraya başvurması anlaşılır oluyor.

Üç kilit madde

İşçilerle yaptığımız konuşmalarda ücretler ne kadar yükseltilirse yükseltilsin bu karar ve inisiyatif Yüceler'de olduğu taktirde bunun işçiler aleyhine kullanılacağını, şirketin kendi çıkarı ve karı için bugünkü fiyatlarla yükseltmeyi kabul ettiği fiyatları kısa bir süre sonra tekrar indireceğini söyledik. Bu açıdan şirketin bölgede geri dönüşüm pazarı üzerinde inisiyatif ve tam denetimi sağladıktan sonra mevcut fiyatların çok çok altına çalıştırmayı dayatacağını, buna karşı çıkmak için üç önemli maddeyi baştan reddetmek gerektiğini belirttik. Bunlar 1) **tek taraflı ücret belirleme yetkisi**, 2) **sadece Yüceler'e mal verme dayatması**, 3) **sosyal güvence verilmeden hiçbir yükümlülüğün kabul edilmemesi.** Bu hususların belirleyici olduğunu anlattık ve taviz verilmesi gerektiğinin altını çizdik.

Konuştuğumuz bütün işçiler bize hak vermekle birlikte, mevcut örgütsüzlük koşullarında böyle bir ortak tutumun çıkamayacağından duydukları endişeyi dile getirdiler. Bununla birlikte, işçilerin ortak ve yaygın bir hareket etme olgısının bu kesiminde oldukça kokülü olması ve buradan kaynağını alan *"fiyat duyarlılığı"* söylediklerimizin hemen pratik bir karşılık bulmasını engelliyor. Bir gün sonra karnını doyurup doyuramayacağı belli olmayan bir emekçi insan sözkonusu olan.

Günlük kazanç, günlük tüketimin ağırlığı

Daha iyi anlaşılması için bir örnek verelim: Geri dönüşüm işçilerinin en çok topladığı malzeme kağıttır. Kağıdın fiyatı geçen yıl başlayan uluslararası krizle birlikte önemli bir düşüş yaşadı ve 17 kuruşa indi. Beyoğlu bölgesinde kağıdın şimdiki kilo fiyatı 17 kuruş. Diğer bölgelerde de fiyatlar aşağı yukarı bu civarda seyrediyor. Bu fiyatla günde 100 kilo toplayan bir işçinin eline geçen para 17 lira oluyor.

Ortalama günlüğü 17 lira olan bir işçi için fiyattaki ufak dalgalanmalar bile çok şeyi ifade eder. Günlük kazanç aynı gün tüketiliyor ve tabii ki yetmiyor. Bir lira iki ekmek bile değildir çünkü. Hal böyle olunca Yüceler'in fiyatı önce 17 kuruştan 12 kuruşa indirmesi, ardından da gelen tepkiler üzerine bu fiyatı biraz yükseltmeyi vaadetmesi (bu haber kaleme alınırken şirket yeni fiyat bildirmemişti, muhtemelen 14-15 kuruş yapacak) işçilerin sitmaya raz olması gibi bir kabul getiriyor. Günlük 15 lira hiç yoktan iyidir; ve belki biraz daha fazla toplayarak önceki gibi 17-18 liraya da yükseltebilirim bu kazancı... Açıkça dile getirmeyen bir yaklaşım bu. Ama öyle olmuyor. Hemen hepsi Yüceler'in kar hırsının da farkında. Aylardır bu bölgede İstiklal Caddesi ve Talimhane'ye işçilerin girişinin polis ve zabıta zoruyla engellenmesinde de bunu görmüşlerdi.

Sınıfa karşı sınıf tutumu

Sorun şudur: Buna karşı nasıl durulacak? Yüceler Kağıtçılık açılışı yaptı fakat bu işin gerisinde sektörde geri dönüşüm tekellerinin çıkarlarına göre yeniden yapılanma saldırısı olduğu açık. Bu noktada belirleyici olan örgütlü bir tutumla bu şirkete karşı fiili toplu sözleşme ile çıkmak.

Burada artık söz konusu olan patron-işçi ilişkisidir ve patron kendi sınıfının tipik tutumuyla çıkıyorsa karşımıza işçiler de kendi sınıfının mücadele araç ve yöntemlerine uygun bir tarzda çıkmalıdır. Bunlardan biri de fiil toplu sözleşmedir. Ve tabii ki bu fiili durumun güvencesi olan/olacak olan örgütlülük, yani sendikadır. Sendikalaşmak fiili sözleşmenin devamında gündenne gelmek zorundadır. Geri dönüşüm işçileri sendikalaşmadan ne Yüceler'in başlıyan saldırganlığına ne de toplanda sektorün tekeller için yeniden yapılandırılması programına karşı anlamlı bir karşı duruş sergileyebilir. Geri dönüşüm işçilerinin korkunç derecede kötü olan çalışma ve yaşam koşullarının düzeltilmesi buna bağlı.

Yukarda bazı maddelerine yer verdiğimiz alternatif taslak dernekleşme çalışmaları zemininde oluşturuldu. İlk refleks olarak görülmeli. Burada kalırsa pek bir anlam ifade etmez, ancak ortak bir karşı koyuş aracı-zemini olarak işlevlendiği oranda anlam kazanacaktır.

Ek-11

İLERİCİ GENÇLİK — Yolumuz İşçi Sınıfının Yoludur!

ANASAYFA | LİNKLER | FOTOĞRAFLAR | ŞİİRLER | HABER GÖNDER | MÜZİK | FORUM | VİDEOLAR | ZİYARETÇİ DEFTERİ | TEKNOPOLİTİK

Kategoriler
- İşçi - Sendika
- İnceleme - Yorum
- Toplumsal Haberler
- Köşe Yazıları
- Kültür Sanat
- Kadın
- Gençlik
- Emekçi Üniversitesi
- Dış Haberler
- Bildiriler

Arama

Ara: Bul

DERGİ ARŞİVİ

Temel Metinler
- İşçi, köylü, öğrenci gençlik görev başına
- Çağrı, Tüm İlerici, Yurtsever, Gençler Görev Başına
- ilerici gençlik derneğine kavuştu TÜM-İGD Kuruldu
- İlerici gençler 1. olağan genel kurul'da buluştu!
- Alternatif süreç gazetesi'nin TÜM-İGD ile yaptığı röportajın tam metni

Tarih: 06.11.2008 | **Kategori:** İşçi - Sendika

Yenimahalle Belediyesi ekipleri bir atık kağıt işçisini hastanelik etti

Yenimahalle Belediyesi 20 kişilik bir ekiple ekmek parası için kağıt toplayan Ali Tepedelen'i linç ederek hastanelik etti.

Atık Kağıt İşçilerini, eylemlerde yanı başımızda açtıkları pankartlardan, ülke çapında girişimlerini yaptıkları örgütlenmelerinden, dayanışma derneklerinden ve çıkarttıkları **"KATIK"** isimli dergilerinden tanıyoruz.

İşte onlardan birini, günlük nafakasının dışında bir şeyin peşinde olmayan bir atık kağıt işçisini, namusuyla para kazanmaya çalışıyor diye sokak ortasında dövüp hastanelik ediyorlar. Aşağıda Atık Kağıt İşçileri imzasıyla e-posta adresimize ulaştırılmış basın açıklamalarını olduğu gibi aktarıyoruz.

BASINA VE HALKIMIZA BİLGİLENDİRME

5 Kasım 2008 tarihinde Ankara Batıkent bölgesinde kağıt toplarken Yenimahalle Belediyesinin 20 kişilik ekibi tarafından (siz bunu infaz timi olarak okuyun) saldırıya uğrayan Atık Kağıt İşçisi arkadaşımız Ali Tepedelen şu an Numune Hastanesinde yatıyor ve sağlık durumu ciddiyetini koruyor.

Yenimahalle Belediyesi Temizlik İşleri Müdürü Hasan Özdemir 5 Kasım 2008 tarihli Hürriyet gazetesinin Ankara ekinde şöyle bir beyanda bulunuyor

"Bu kişi daha önce de uygulamaya koyduğumuz geri dönüşüm projesini bozduğu gerekçesiyle uyarılmıştı. Yaptığı toplama işinin şu anda cezası da var. Yenimahalle sınırları içinde hiç kimse belediyenin bilgisi olmadan toplayıcılık yapamaz. Temizlik görevlisi bir arkadaş kendisini uyarınca balta ve bıçak çekerek üzerine yürümüş. Çalışanımız da diğer arkadaşlarından yardım isteyince tatsız bir olay yaşanmış. Ben olayın uzaktan görgü tanığıyım."

1-**Biz hazretlerin belediyesinin uygulamaya koyduğu geri dönüşüm projesini bozuyormuşuz.** Yok ya; Projenizi kamuoyuna açıklayın da herkes bilsin. Siz açıklamıyorsanız biz açıklayalım siz sonra yalanlamakta serbestsiniz. Sizin projeniz bir şirkete Yenimahalle bölgesinin katı atıklarını peşkeş çekmek, oyununuzu bozan atık kağıt işçilerini komalık edene kadar dövmekten başka bir şey değil. Hadi birde halk sağlığı ve çevreyi korumak için projenizi uygulamaya koyduğunuzu söyleyin de biraz gülelim. Arsenikli suyunuzla kafa bulduğumuz, dağıttığınız kalitesiz kömürünüzle nefes alamadığımız, BOTAŞ'a olan borcunuz yüzünden Doğalgaza %22 zam yapılan, ekmeğin pasta fiyatına satıldığı şu günlerde milletçe biraz olsun gülmeye rahatlamaya çok ihtiyacımız var.

2-**Yaptığımız toplama işinin şu anda cezası varmış. Bu ceza Yenimahalle Cumhuriyeti** anayasasının hangi maddesinde belirtirseniz seviniriz. **Türkiye Cumhuriyeti** yasalarında biz böyle bir cezaya rastlamadık. Yasalar hakkında bizde çok şey söyleyebiliriz ama bizim yerimize Adana Valisi size cevap veriyor zaten. Adana'da kurulan **Atık Toplayıcıları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'**nin açılışına katılan **Adana Valisi İlhan Atış** 6 Kasım 2008 tarihinde yani sizden bir gün sonra şöyle diyor "Bazen sizleri kırmızı ışıkta görüp selamlaşıyorum. Hepiniz helal para kazanıyorsunuz. Yürekten söylüyorum, kazandığınız para haramsız, helal paradır. **Yaptığınız iş yasalara da uygun"**

HANGİNİZ YALAN SÖYLÜYOR Hasan ÖZDEMİR, sen mi Adana Valisi İlhan ATIŞ'mı

3-**Yenimahalle sınırları içerisinde hiç kimse belediyenin bilgisi olmadan toplayıcılık yapamazmış.** Niye başka belediyelerin sınırları içerisinde yapabilirde, sizin belediyenizin sınırları içerisinde toplayıcılık yapamaz. Sizin belediyeniz sınırları içerisinde yer alan Ostim, İvedik Sanayi Bölgelerinde, Macunköy, Hurdacılar sitesinde çalışanlara sigorta yapılamaz, asgari ücretin üzerinde çalıştırılamaz ama 15 yaşından küçük binlerce çocuk insanlık dışı koşullarda ve ücretlerle çalıştırılabilir. Sen olsan olsan bunlarında **"uzaktan görgü tanığı olursun"** ancak.

4- **Temizlik işçisi bir arkadaş kendisini uyarınca balta ve bıçakla üzerine yürümüşmüş.** Hani olayın uzaktan görgü tanığıydın koca baltayı görmedin mi de, yürüdü değil de yürümüş diyorsun. Temizlik işçilerinin Atık Kağıt İşçilerini uyarmak gibi bir yetkisi ne zamandan beri var. Yoksa temizlik işçisi dediğiniz infaz timinizden biri olmasın. Diyorsunuz ki diğer arkadaşlarından yardım istemiş. Temizlik işçileri ne zamandan beri yirmişer kişilik ekipler halinde aynı mekanda çalışır oldu. Her sokağınızda yirmi temizlik işçisi çalışıyorsa belediyenizde çalışan temizlik işçisi kaç personel var? birkaç yüzbin mi?

5-**Uzaktan görgü tanığıymış.** Ne kadar uzaktaydın ki sana bağlı 20 kişilik bir ekip, sokak ortasında bir atık kağıt işçisini linç ederek komaya sokarken sen müdahale edemedin.

6-**Bu tatsız bir olaymış ve olay çarpıtılmaya çalışıyormuş.** Sizin tatlı müdahaleleriniz nasıl oluyor? Bu Yenimahalle bölgesinde kaçıncı vukuatınız. Eğer gerekli görülürse bölgenizde yaşanan benzer birçok vakayı bizzat yaşayanların tanıklığıyla kamuoyuyla paylaşmaya hazırız. Sanki münferit bir olaymış gibi geçiştirmeye çalışarak kendinizi kurtaramazsınız. Birde neyi çarpıtmaya çalışıyoruz onu anlamadık. Olan biten öyle açık ki, siz çarptırıyor olmayasınız bu beyanınızla.

KİMSENİN ÇÖPLERDEN KAĞIT TOPLAMAK ZORUNDA KALMADIĞI GÜNLERDE GELECEK!

Biz bu pervasızlığı, bu gücü nerden aldığınızı iyi biliyoruz. Sizin zulmünüz bizim biley taşımız oldu. Öfkemiz öyle bileniyor ki, kınını bile keseceği gün yakındır. Sizleri ve bu yaşananları hiçbir zaman unutmayacağız. Neleri unutmaz ki insan, ayrılık acısını, ölüm acısını... Gün gelir adını bile unutur insan, ama söz veriyoruz sizleri ve bu yaptıklarınızı hiçbir zaman unutmayacağız. **Ta ki, kimsenin çöplerden kağıt toplamak zorunda kalmadığı o günler gelinceye dek.**

YENİMAHALLE BÖLGESİNDE DEVAM EDEN SÜREK AVI DERHAL SONA ERDİRİLMELİDİR!

BU VE BUNDAN ÖNCEKİ SALDIRILARIN SORUMLULARI YARGI ÖNÜNE ÇIKARTILARAK CEZALANDIRILMALIDIR!

5 Kasım 2008

ATIK KAĞIT İŞÇİLERİ

Ek-12

alınteri.net

Ana Sayfa | Güncel | İşçi Sınıfı | Dünya | Gençlik | Kadın | Kültür / Sanat | Foto Galer

17 Şubat 2009

A A A

Kürt demek

Atık kağıt işçisi Mesut Kaya'nın belki çöpten çıkardığı bir parça kağıda yorgun bir akşam işledikleri...

- kavgacı bir Kürt düşün.
Kürt gibi olmak onun acılarını
Yüreğinde yaşatmak gerek
Kürdü düşünürken Kürtçe değil
insanlık
fedakarlık
dilini bilmek esastır
Acılarını, kavgasını
Hatta özgürlük mücadelesini
Sindirmen lazım
- Kürt demek
- acı demek
- göz yaşı demek
Hatta ve hatta
isyan demek
Ama her şeyden öte dost demek
Sırdaş, yoldaş bir o kadar
Devrim demek
Sen de bir Kürtsen
Bir cebinde ölüm bir cebinde
özgürlük taşıyorsun demektir

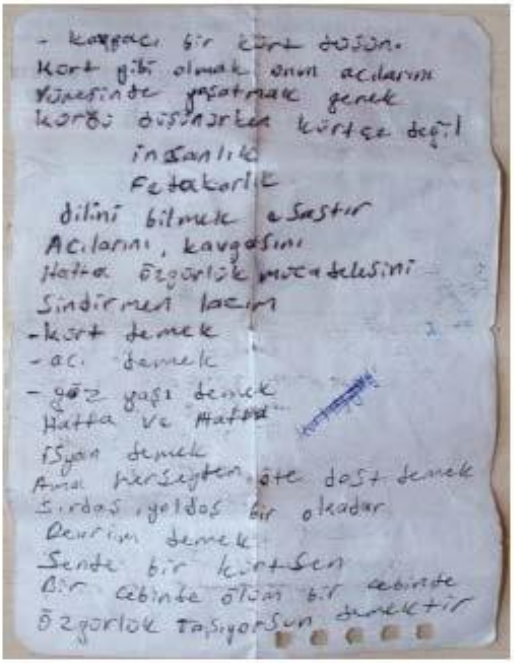

Ek-13

HALKIN GAZETESİ
BİRGün

Atık işçisine şirket baskısı

25 TEM 2009

+ A –

İstanbul Beyoğlu'nda atık toplama ihalesinin şirketlere verilmesi, binlerce atık toplayıcısının kâbusu oldu. İhaleyi alan firmaya çalışmayan toplayıcılar, zabıta baskısıyla karşı karşıya. Firma yetkilisi Sema Kale, "Onlar benim gözümde hırsız" dedi

ELÇİN YILDIRAL - MEHMET YAVUZ

Ekonomik krizin sarstığı İstanbul'daki kağıt toplayıcılarının sayıları binleri geçti. Her biri sigortasız ve açlık koşullarında çalışan kağıt toplayıcıları, bugünlerde farklı bir sorunla karşı karşıya. 'Geri Kazanım Projesi' adı altında kağıt toplayıcılığına da el atan belediyeler, atık kağıt toplama işini devrettiği firmalarla birlikte kağıt toplayıcılarına zor günler yaşatıyor. Güç koşullarda yaşamını sürdürmeye çalışan atık işçileri, yaşadıklarını BirGün'e anlattı.

Her gün büyük zorluklarla topladığı kağıtları İstanbul Taksim Tarlabaşı'ndaki kağıt deposuna götüren İlhan Yelmen, Yüceler Firması'nın Beyoğlu Belediyesi'nin açtığı ihaleyi kazanmasıyla birlikte kağıt toplayıcıları için sıkıntılı günlerin başladığına dikkat çekti. İhaleyi alan Yüceler Firması'nın bu bölgedeki kağıtların sahibi olduğunu belirten Yelmen, "İstiklal Caddesi'ne girmemize izin vermiyorlar. Girdiğimizde arabalarımızı ellerimizden alıyorlar. Zabıtalar 13-14 arabamı götürdü. Bir kere de Talimhane'de 400 kilo kağıt toplamıştım. Belediye'nin arabası geldi kağıtlarımı ve arabamı aldı. Şiddet de uyguladılar. En azından arabamı bırakın dedim ama dinlemediler. Hepsini Yüceler Firması'na götürdüler" dedi.

'KAĞIT VERENLER CEZALANDIRILIYOR'

Mağazaların da dışarıya atık bırakmasının yasaklandığını dile getiren Yelmen, Yüceler'e ait arabaların mağazaları dolaştığını ve atıkları topladığını söyledi. "Bu nedenle mağazalar artık bizlere atıklarını vermiyor" diyen Yelmen, "Verdikleri zaman mağaza sahiplerine de ceza kesiliyor. Bir keresinde bir mağazaya 700 TL ceza verildiğini duydum" dedi.

'ZABITALARLA BİRLİKTE TEHDİT ETTİLER'

Geçen yıl Yüceler'den birkaç kişinin kendilerini tehdit ettiğini söyleyen Yelmen, "Topladığınız kağıtları bize vermek zorundasınız. Vermezseniz eğer, arabalarınıza ve kağıtlarınıza el koyacağız" demişlerdi. Zabıtalar da vardı yanlarında. Şimdi belediye arabalarının yanında Yüceler'in de arabaları dolaşıyor. Çöpleri birlikte topluyorlar" dedi. Yüceler firmasıyla çalışmak istemediklerini söyleyen Yelmen, "Biz 1 tonluk kağıdı 80 liraya satıyoruz. Ama Yüceler 50 liraya alıyor. Ayrıca diğer firmalar ihtiyaçlarımızı giderelim diye 100 lira 200 lira fazladan para veriyor. Dört yıldır çalıştığım şirket var. Hiç bir sorun yaşamıyorum. Ama Yüceler firması bizleri daha da yoksullaştırmak için elinden geleni yapıyor" dedi.

KAĞIT TOPLAYICISI TURAN:Kağıt bulmak çok zor

DİĞER bir kağıt toplayıcısı Nurettin Turan ise, önceden herkesin ekmek parasını çıkarabildiğini ancak çöp toplama işinin firmaya verilmesiyle atık kağıt bulmakta zorlandıklarını kaydetti. Çöp arabası geldiği zaman insanların çöplerini çıkardığını belirten Turan, "Herkes çöp arabasını bekliyor ve çöpleri direkt oraya atıyor artık. O anda çöpçüler, sana kıyak yapıp da bir kaç iyi mal verirse alıyorsun. Onun dışında iyi malları Yüceler alıyor" diye konuştu.

Turan, "İstiklal Caddesi'nde mağazalar çok olduğu için karton kutular, kağıtlar bol oluyor. Hem de kaliteli oluyor. Ancak bir gün İstiklal'e girdiğimde yakalanmıştım. O an da arabama ve topladığım mala el koydular. Ne yapacağız, nasıl geçineceğiz bilmiyorum" diye konuştu.

FİRMA YETKİLİSİ SEMA KALE:Katı atık işçileri benim gözümde hırsız

Yüceler Atık Yönetimi Firması'na ilişkin iddiaları yanıtlayan Çevre Mühendisi Sema Kale, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın vermiş olduğu lisansa dayanarak çalışan bir firma olduklarını belirterek, bu kapsamda bölgeden toplama yaptıklarını söyledi. Beyoğlu'nda bulunan kağıt toplama depolarının kapatılması gerektiğini söyleyen Kale, "Bizim belediyeye dayatmamızla o depolar kapatılabilinir. Çünkü o depolar ruhsatsızdır" dedi. Tehdit iddialarının asılsız olduğunu iddia eden Kale, firma görevlilerinin zabıtalar eşliğinde depo sahipleri ile konuştuğunu ve kendilerine tebligat verildiğini söyledi.

Bütün belediyelerde bir lisanslı firmanın çalıştığını belirten Kale, "Hiç bir firma bölgesinde toplamacı ve depo sahibi barındırmak istemez. Bunlar zaten kaçak iş yaparlar. Belediyenin bu depoları kapatması gerekiyor. Kağıt toplayıcılarının arabalarına da zabıtalar eşliğinde el konuluyor. El konulması da doğaldır. Her belediye, kendi firmasının daha iyi çalışabilmesi için yardımcı olur" diye konuştu. Kale, "Yatırımı biz yapıyoruz ama milyarlarca zarar ediyoruz. Onlar da işin ekmeğini yiyorlar. Çalışmak istiyorlarsa yasal olarak, yan şirket ile birlikte çalışacaklar" dedi.

KAĞIT TOPLAYICISI ASLAN TAŞ:

Yüceler firması için çalışmamız isteniyor

KAĞIT deposu sahibi Aslan Taş, firma görevlileri, geçen yıl bütün kağıtçıları toplayarak, topladığımız kağıtları kendilerine vermemiz için baskı yaptı" diyerek, "Firma ile çalışmak istemediğimizi söylediğimizde bizleri tehdit etmeye başladılar. 'Ya bizim için çalışırsınız ya da depolarınızı kapatırız' dediler. Ben bu firma ile bir hafta çalıştım. 1 ton ağırlığında kağıt vermiştim. Karşılığında 40 lira almıştım. Oysa diğer firmalar 80-90 lira veriyor. Üstelik avans alabiliyorum, verebiliyorum" diye konuştu.

Zabıtaların üzerlerine geldiğini söyleyen Taş, "İstiklal Caddesi'ne çıktığımız zaman arabalarımıza el koyuyorlar. Belediye ile şirket Beyoğlu'ndaki kağıt toplayıcılarını kendi himayelerine almak istiyor" diye konuştu.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf-1: 2004'te yıkılmadan önce Türközü'ndeki ardiyeler.

Fotoğraf-2: Ardiyeler 2004 seçimlerinden bir hafta sonra Büyükşehir ekipleri tarafından yıkılırken[47]

[47] http://www.aktuelmarmaris.com/makaleler.asp?yazar=1426&yazi=24087

ÖZET

Kentsel yoksulluğun ortaya çıkışı, insanların bağlı oldukları ve kendilerini var ettikleri yapılardan koparılıp mülksüzleştirilerek proleter/işçi haline getirilmesi süreci ile paralellik göstermektedir. Neoliberal politikalar sonucunda işsizlik ve buna bağlı olarak ucuz iş gücü fazlalaşmıştır. İşsizlik enformel sektörde yeni meslekler üretmiş ve sektörün hacmini de büyütmüştür. Enformel sektördeki meslekler ise genellikle iş gücünün etnikleşmesi temelinde yapılanmıştır. Enformel sektör bu anlamıyla kendi iletişim dinamiklerini barındırmaktadır. Özellikle sokakta yapılan işler düşünüldüğünde emek süreçlerinin kendisi, karşılıklı etkileşimler içerisinde ilişkisel boyutları oluşturmaktadır. Enformel sektör emek süreçleri maddi mekânsal pratikler üzerinden kent ve kentli ile gündelik ilişkisel deneyimleri kurmaktadır. Emek süreçleri iletişim ilişkisini enformel sektör bağlamında anlamayı hedefleyen bu çalışma, zorunlu göç sonucu Ankara'ya gelerek işsizlik ile karşı karşıya kalmış; bunun sonucunda çöplerden geri dönüştürülebilir atıkları toplayarak geçimlerini sürdüren atık kağıt işçileri ile yürütülmüştür. Çalışma, emek süreçlerini gözlemleyen alan araştırması ve atık kağıt işçileri ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Yoksulluk, Neoliberal Ekonomik Politikalar, Zorunlu Göç, Kent, İşgücünün Etnikleşmesi, Enformel Sektör, Geri Dönüşüm, Atık Kağıt İşçileri.

ABSTRACT

The emergence of urban poverty is parallel with the process of become people proletarian/worker who are connected to their buildings and whom they are. As a result of neo-liberal policies, unemployment and consequents the cheap labor has grew particularly. Unemployment has produced new jobs in the informal sector and the sector increased its volume of. Occupations (Professions) on the basis of the informal sector are structured of the labor force is often become ethnic. In this meaning, the informal sector contains its own communication dynamics. Especially, considering the works in the street, the labor process is the size of the mutual interactions are communicated in. Urban informal sector of the labor process and the urban spatial practices with tangible establishes experiences of everyday communication. This study aims to see the relationship between the labor process communication context to the informal sector and carried out the workers who came to Ankara as a result of forced migration, and consequently faced with unemployment, and to make their living by collecting recyclable waste. This study performed the field study of work process and the technique of in-depth interviews with the workers.

Keywords: Urban Poverty, Neoliberal Economic Policies, Forced Migration, City, Ethnizitation of Workforce, Informal Sector, Recycling, Waste Paper Workers.